“साना किसानको समृद्धि : कृषिको रुपान्तरण र उद्यमशीलताको विकास”

साना किसान

वर्ष २४ पूर्णाङ्क ३२

द्वैमासिक

उद्यमशीलता र आर्थिक समृद्धिमा साना किसान

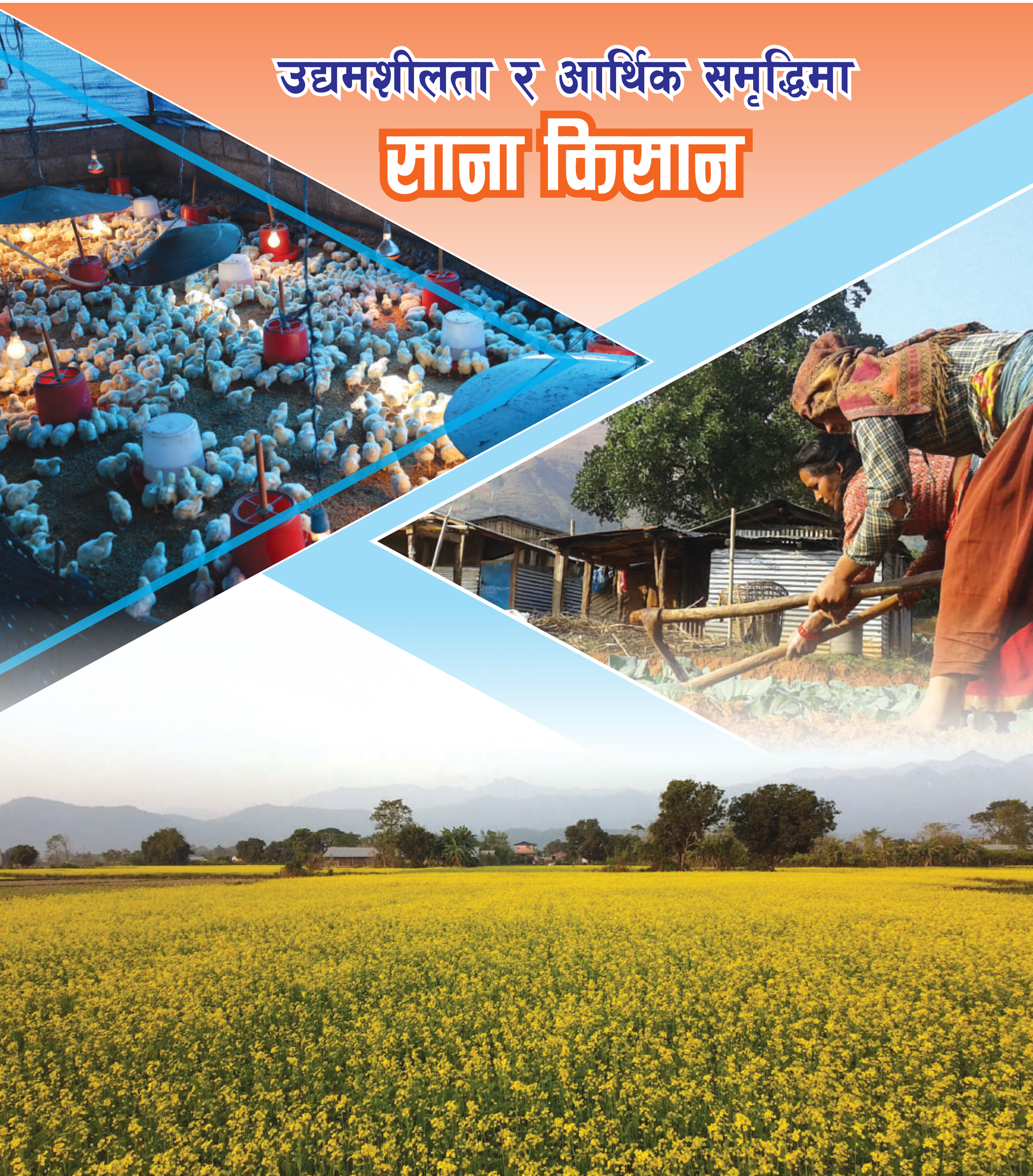

साना किसान कृषि सहकारी संस्थाहरु तथा सदस्यहरुद्वारा सञ्चालित कृषि व्यवसायका केही झलकहरु

विषय सूची

सि.नं.	लेखक	शीर्षक	पृष्ठ
१	खेम बहादुर पाठक	'सहकारी क्षेत्र सुधारका लागि नेतृत्व, नियमन र सदस्य केन्द्रित रणनीति आवश्यक'	१
२	सुखदेव न्यौपाने	नवप्रवर्तन, सशक्तिकरण र समृद्धिको यात्रामा : साना किसान	७
३	दीपेन्द्रराज काफ्ले	नेपालको अर्थतन्त्रः सम्भावना, समस्या र समाधान	९
४	बासु अधिकारी	'अर्थतन्त्र सुधारका लागि लगानी वृद्धि र बजार सुनिश्चितता हुनुपर्छ'	१२
५	झलेन्द्र भट्टराई	नियमन व्यवस्थाको वेवास्तामा कृषि सहकारी संस्थाहरू	१५
६	पोषण राज लामिछाने	लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा असुलीका समस्या : एक चर्चा	२०
७	विशाल तुलाधर	कर्जा प्रवाह विस्तार र व्यवसायीक स्थायित्व	२३
८	सुमित्रा गिरी	नेपालमा AML/CFT Compliance कसुर तथा जरिवानाहरू सम्बन्धी व्यवस्था र SKBBL को अग्रसरता	२६
९	कमला थापा मगर	नदेखिएको कृषक	३२
१०	CA. Mandipa Dahal	Transforming Agriculture from the Ground Up: What Nepal Can Learn from Thailand's BAAC Model	३३
११	Shreejana Shrestha	Impact on Digitalization in Accounting	३६
१२	CA. Sushila Khanal	Management Information System; Concept, Objectives, and Application in SKBBL	३८
१३	Shiva Raj Pathak	Information Technology in Cooperatives of Nepal	४१
१४	Raju Ghimire	Overview Of Expected Credit Loss (Ecl) Model	४६
१५	वित्तीय संस्थाबाट सञ्चालित तालिम/गोष्ठी सम्बन्धी केही झलकहरू		४९-५२

सम्पादकीय

साना किसान विकास अभियानको ५० वर्ष

वि.सं. २०३२ सालमा तत्कालीन श्री ५ को सरकारद्वारा कृषि विकास बैंक मार्फत साना किसान विकास कार्यक्रम सुरु गरियो । गरिबी निवारण र ग्रामीण विकासका सन्दर्भमा अहिले प्रचलनमा आएका नयाँ जार्गन र शब्दजालहरू त त्यस समयमा सुरु भएका थिएनन् होला, तर कार्यक्रमको सारमा हेर्ने हो भने 'समानता', 'समावेशिता', 'सकारात्मक विभेद', 'लघुवित्त', 'वित्तीय पहुँच', 'पिरामिडको पुछारका जनता', 'आर्थिक सामाजिक सशक्तिकरण' झल्कने युगान्तकारी कार्यक्रमहरू त्यसै बखतबाट साना किसान विकास कार्यक्रमले एकीकृत रुपमा कार्यान्वयनमा ल्याएको हो । नुवाकोटको तुप्चे र धनुषको महेन्द्रनगरबाट शुरु गरिएको यो साना किसान विकास कार्यक्रमले विभिन्न आरोह अवरोहबीच ५० वर्षको सुनौलो यात्रा पुरा गरेको छ ।

साना किसान विकास कार्यक्रम, साना किसान विकास आयोजना, साना किसान मूल समिति हुँदै साना किसान कृषि सहकारी संस्थाको स्वरुपमा देशभरी विस्तार भई रहँदा यसै कार्यक्रमको अर्को आयामको रुपमा वि.सं. २०५८ सालमा साना किसान विकास बैंक (हाल : साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.) र वि.सं. २०६४ मा नेपाल कृषि सहकारी केन्द्रीय संघ गठन भयो । त्यसैले 'साना किसान विकास अभियान' भनेको साना किसान विकास आयोजनादेखि साना किसान कृषि सहकारी संस्था, साना किसान विकास बैंक र नेपाल कृषि सहकारी संघहरूसम्मको संयुक्त प्रयास र सहकार्यलाई सम्झनुपर्छ ।

करिब १००० को सङ्ख्यामा रहेका साना किसान कृषि सहकारी संस्थामा करिब १० लाख घरधुरी आवद्ध भएका छन् । ५४६ भन्दा बढी पालिकामा साना किसान कृषि सहकारी संस्थाहरू कार्यरत छन् । यी सहकारीहरूद्वारा चिया, खाद्यान्न, बेसार, तेल, दुध, मह, बीउबिजन, जडिबुटी आदिका मझौला र साना गरी १५० वटाभन्दा बढी कृषि उद्योगहरू सञ्चालन गरिएका छन् । पशुपालन, तरकारी र कृषि उपजमा लाखौँ परिवारहरू आवद्ध भएका छन् । कृषि यान्त्रीकरणमा उल्लेख्य विकास भएको छ । आधाभन्दा बढी जनजाति र दलित समुदाय र त्यसमा पनि ८९% महिला सहभागिता रहेको यी सहकारीले करिब रु. ८० अर्ब बचत सङ्कलन गरी कृषि कर्ममा परिचालन गरेका छन् ।

नेपाल सरकारबाट प्राप्त सहुलियतपूर्ण कर्जा यिनै साना किसान कृषि सहकारी संस्थाहरूबाट समेत पुऱ्याउने प्रयास भएको छ । एशियाली विकास बैंक, कृषि विकासका लागि अन्तर्राष्ट्रिय कोष, अन्तर्राष्ट्रिय वित्त निगम अदि संस्थाहरूले साना किसान कृषि सहकारी संस्थाका कार्यहरूको प्रशंसा गर्दै निरन्तर सहयोग गर्दै आएका छन् । कार्यक्रम शुरुवात भएको ५० वर्ष पुरा हुँदासम्म पनि हिजोभन्दा अझै बढी प्रभाव फैलाउन र लोकप्रियता आर्जन गर्न सक्ने नेपालको यो एउटैमात्र सफल कार्यक्रम हो । आज मुलुकका कुनै पनि साना किसानले गर्वकासाथ आफ्नो पहिचान दिन सक्ने वातावरण बनेको छ । सरकारको विकास साझेदारको रुपमा काँध मिलाउँदै आएको यो अभियानलाई राज्यले विशेष महत्व र संरक्षणका साथ अघि बढाउनु पर्छ भन्ने मत र आग्रहहरू बारम्बार उठ्ने गरेका छन् ।

साना किसान विकास कार्यक्रमले स्थापना गरेको मानकहरू

आर्थिक तथा सामाजिक विकासका लागि समूहगत प्रणालीबाट साधन तथा स्रोतमा विपन्न र ग्रामीण साना किसानहरूको पहुँच स्थापित गरी उनीहरूको सामाजिक र आर्थिक विकासको लागि लक्षित वर्गको समूह गठन गरी सोही मार्फत सेवा प्रवाह गर्ने कार्य नेपालमा सर्वप्रथम साना किसान विकास कार्यक्रमबाट भयो । किसानहरूको समान प्रतिनिधित्व रहने गरी समूह, अन्तरसमूह र मूलसमिति गठन गर्दै वित्तीय निर्णयमा किसानहरूकै सहभागिता र स्वामित्व दिलाउने कार्य यसै कार्यक्रमले शुरुवात गऱ्यो । परम्परागत बैकिङ्गभन्दा फरक ढङ्गले 'गरिबले पनि नियमित बचत उठाउनु पर्ने', 'घरघरमा कर्जा पाउन सक्नु पर्ने', 'धितो अनिवार्य नहुने' जस्ता अर्गानिक व्यवस्थाको थालनी नेपालमा साना किसान विकास कार्यक्रमबाट नै भएको हो ।

त्यसै गरी कृषि विकास बैंकको एकाइ जस्तै भूमिका निर्वाह गरेको साना किसान विकास आयोजनाको ऋण सम्पत्ति सहित सञ्चालन र व्यवस्थापन समेतको जिम्मेवारी स्थानीय विपन्न समुदायलाई नै हस्तान्तरण गरी साना किसान कृषि सहकारी संस्थाको रुपमा स्थापना गर्ने कार्य पहिलो पटक यही साना किसान विकास कार्यक्रममा भयो ।

सामूहिक आर्थिक अभ्यासहरूलाई सहकारीमा रुपान्तरण गर्ने, सहकारीमा सुशासनका लागि आन्तरिक नीति, नियम, कार्यविधि र सञ्चालन ढाँचाहरूको शुरुवात गर्ने जस पनि यिनै साना किसान कृषि सहकारी संस्थाहरूलाई जान्छ ।

सहकारी संस्थामा असुल हुन बाँकी रहेको ब्याज (पाउनु पर्ने ब्याज) लाई आम्दानी जनाउने र त्यसैको आधारमा लाभांश वितरण गर्ने अक्रुअल बेसिस विधि थियो । यसले नउठेको ब्याजको लाभांश वितरण गर्ने तर पछि उक्त ब्याज असुल हुन नसक्दा संस्था नोक्सानमा

जाने हुन्थ्यो । साना किसान कृषि सहकारी संस्थाले वि.सं. २०५० देखि नै त्यस्तो असुल नभएको ब्याजलाई मुल्तबी जनाई असुल भएपछि मात्र आम्दानी जनाउने नगदमा आधारित लेखा राख्ने चलन चलायो । वि.सं २०५३ सालमा नै पर्ल्स अनुगमन प्रणाली अपनाएर नाफा नोक्सान हिसाब तयार गर्नु अघि नै ऋण नोक्सानी व्यवस्था खर्च लेख्ने अभ्यासको थालनी नेपालमा साना किसान कृषि सहकारी संस्थाहरूले नै गरेको हो । वि.सं. २०५६/५७ तिर सहकारी विभागले पर्ल्स र नगदमा आधारित लेखालाई अनिवार्य लागु गरायो ।

सदस्यहरूले एक अर्कालाई चिन्न सक्ने भन्दा ठुलो हुने गरी सहकारी संस्थाको कार्यक्षेत्र हुनु हुँदैन भन्ने मानक बनाएर तत्कालीन एक गाउँ विकास समिति एक साना किसान सहकारी संस्थाको अवधारणा ल्याउने साना किसान विकास अभियान नै हो । प्रत्येक वडाबाट एकजना सञ्चालक प्रतिनिधि छानिने र सञ्चालकमा महिला सदस्यहरू समेत हुनुपर्ने अनिवार्य व्यवस्था शुरु गर्ने यही कार्यक्रम हो ।

नेपालको मौलिक मोडेल, तर अवरोधहरू पनि

सन् १९७५ तिर प्रा. मोहम्मद युनुसले बङ्गलादेशमा शुरु गरेको लघुवित्तको 'ग्रामीण बैंक' मोडेललाई त्यहाँको सरकारले छुट्टै कानून ल्याएर विशिष्टीकृत संस्थाको दर्जा दियो । ग्रामीण बैंक मोडेलमा लघुवित्त सेवा प्रदान गर्ने संस्थाहरूलाई प्राविधिक सिप विकास गराउन र थोक कर्जा उपलब्ध गराउन 'पाल्लि कर्मा सहायक फाउण्डेशन (पीकेएसएफ्)' गठन गरियो । प्रा. युनुसको अमेरिकाको अध्ययन र राष्ट्रपति बिल क्लिन्टनसँगको अत्यन्त घनिष्ट सम्बन्धले पनि ग्रामीण बैंक बङ्गलादेशको लघुवित्त मोडेललाई संसार भर प्रसार हुन सहयोग पुऱ्याएको मान्यता छ । प्रा. युनुस र उक्त बैंकले सन् २००६ को नोबेल शान्ति पुरस्कार प्राप्त गऱ्यो । नेपालले समेत बङ्गलादेशको ग्रामीण बैंक माडेललाई रेड कार्पेट ओछ्याएर स्वागत गऱ्यो । सयौँको सङ्ख्यामा ग्रामीण अनुसरणकर्ता लघुवित्त संस्था स्थापना गरियो ।

नेपाली सामाजको विशिष्ट संरचना, भूगोल र ग्रामीण अर्थव्यवस्थाको बिचबाट जन्मिएको साना किसान विकास अभियानको आफ्नै मोडेल र असल अभ्यासहरू हुँदाहुँदै पनि नेपालमा यसै मोडेलका लागि विशिष्ट कानूनी ढाँचा बनाउन सकिएन । साना किसान विकास आयोजनालाई समुदायको स्वामित्वमा हस्तान्तरण गर्ने बेलामा नै कतै फिट नहुने सामाजिक संघ संस्था दर्ता ऐन, कम्पनी ऐन वा सहकारी ऐन मध्ये कुनै एक अपनाउनु पर्ने बाध्यता आयो । स्वामित्व, सहभागिता, लचकता र सहजताका कारण अन्ततः सहकारी ऐन नै रोज्नु पऱ्यो । आम सहकारीका व्यवस्थाहरूसँग सामन्जस्यता गर्ने क्रममा साना किसान विकास आयोजनमा अभ्यासमा रहेका सुशासन र व्यवस्थापनका आफ्ना कतिपय असल अभ्यासहरू छोड्नुपऱ्यो । समूह, अन्तरसमूहको गठन र प्रतिनिधिमूलक सञ्चालक समिति छनोट व्यवस्थालाई अहिले पनि सहकारी कानूनहरूको आधारमा औँला ठड्याउने गरिन्छ । आन्तरिक नियन्त्रणका अभ्यास आदिमा परम्परागत सहकारी व्यवस्था अनुकुल परिवर्तन गर्नु पर्ने दबावले साना किसान मोडेलको मौलिकतामा सम्झौता गर्नुपर्यो । यसका संगठनात्मक संरचना, प्रतिनिधित्व प्रणाली, स्थानीय सरकारसँगको आङ्गिक सम्बन्ध र सुशासनका विधिहरूलाई आम सहकारी पद्धतिसँग मिलान गर्नु दा यसका कतिपय सौन्दर्यहरू क्षय भए ।

कानून बमोजिम प्रारम्भिक सहकारी संस्थाहरूले केन्द्रीय संघ खोल्न पाउने व्यवस्थामा समेत "साना किसान सहकारी केन्द्रीय संघ" नामबाट दर्ता हुन पाएन । यहाँ पनि साना किसान सहकारीहरूले सम्झौता गर्नु पऱ्यो र "नेपाल कृषि सहकारी केन्द्रीय संघ" को रुपमा अस्तित्वको लडाईँ गरिरहनु परेको छ । सरकारको प्रयासमा विकास मोडेलेको रुपमा शुरु गरिएको एउटा विशिष्ट ढाँचालाई परम्परागत सहकारी अभ्यासमा रुपान्तरण गरेर नेपालले भने खासै केही जितेन, बरु साना किसान विकास मोडेलेको अन्तर्राष्ट्रिय फैलावटको सम्भावना भने निमोठियो ।

कुनै पनि कार्यक्रमको सफलता यसको दिगोपनाबाट मापन गर्न सकिन्छ । मुलुकका विभिन्न पक्ष र क्षेत्रहरूमा रहेको अस्थिरताका बावजुद पनि अटल र निरन्तर विस्तार हुँदै यो कार्यक्रमले ५० वर्ष पुरा गरिसकेको छ । जति पुरानो भयो त्यति यसको माग उति नै बढ्दो छ । साना किसान विकास अभियानको यो लोकप्रियता र महत्व नेपालका कुना कुनामा स्थापित यिनै संस्था, यिनका सदस्य र प्राप्त उपलब्धीहरूले निरन्तर बताई रहेकाछन् । ५० वर्षको युगान्तकारी गौरवपूर्ण इतिहास बोकेको यो साना किसान विकास अभियान सम्पूर्ण नेपालीको आफ्नो र मौलिक कार्यक्रम भएकोमा गौरव गरौँ । साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.को २४ औं वार्षिक साधारण सभाको उपलक्ष्यमा साना किसान विकास अभियानको संरक्षण र विकासका लागि विशिष्टीकृत कानूनी संरचनाको निर्माणमा सरकारको ध्यान जाओस् भनी कामना गर्दछु ।

धन्यवाद ।

'सहकारी क्षेत्र सुधारका लागि नेतृत्व, नियमन र सदस्य केन्द्रित रणनीति आवश्यक'

सहकारी र लघुवित्त क्षेत्र नेपालमा आर्थिक समावेशीकरण र ग्रामीण विकासको महत्वपूर्ण माध्यम हो । तर, यस क्षेत्रले पछिल्ला वर्षहरूमा विभिन्न चुनौतीहरू सामना गर्दै आएको छ । सहकारी क्षेत्रको वर्तमान स्थिति, सामना गरिएका समस्या, सुधारका प्रयास, नेतृत्व र प्रशिक्षणको महत्व र विशेष गरी साना किसान र महिला सदस्यहरूमाझ गरिएको सकारात्मक प्रभावबारे साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्थाका अध्यक्ष खेमबहादुर पाठकसँग पत्रकार हेमन्त जोशीले गरेको कुराकानीको सम्पादित अंश :

खेम बहादुर पाठक
अध्यक्ष
साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.

सहकारीलाई हामीले अर्थतन्त्रको तेस्रो खम्बाका रूपमा लिएका छौं भने लघुवित्त क्षेत्र बैंक तथा वित्तीय संस्था (विएफआई) प्रणालीअन्तर्गतको एक महत्वपूर्ण उपक्षेत्र हो । तर यी दुवै क्षेत्रमा पछिल्लो समय समस्या बढ्दै गएको छ । तपाईंको दृष्टिकोणमा यी दुई क्षेत्रका मुख्य समस्याहरू के–के हुन् ?

सहकारी क्षेत्रमा देखिएको समस्या सबै सहकारीमा समान रूपमा छैन । केही सहकारीमा मात्रै गम्भीर समस्या देखा परेको हो । ती सहकारीहरूमा समस्या आउनुको मुख्य कारण के हो भने ती संस्थाहरू समुदायमा आधारित सहकारीको मर्मअनुसार सञ्चालन भएनन् । सहकारीलाई व्यक्ति-केन्द्रित रूपमा सञ्चालन गरियो र सहकारीका मूल्य, मान्यता, सिद्धान्तलाई बेवास्ता गरियो । सहकारी ऐनअनुसार सञ्चालन हुनुपर्ने संस्थाहरूले ऐन विपरीत काम गरे र सहकारीलाई कम्पनी जस्तै शैलीमा चलाए । यही कारणले सहकारी क्षेत्रमा समस्या उत्पन्न भयो । अर्को भनेको सहकारीहरूले आफ्ना सदस्यलाई शिक्षित र सचेत बनाउने काम गरेनन् । सदस्यलाई जिम्मेवार बनाइएन, न त उनीहरूलाई जानकारी नै दिइयो । सीमित व्यक्तिहरूको नियन्त्रण र नेतृत्वमा सहकारी सञ्चालन गरियो । सहकारीमा जम्मा भएको पूँजीलाई पनि सही स्थानमा लगानी गरिएन । रोजगारी सिर्जना गर्ने, आयआर्जन बढाउने, उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्ने सहकारीको मूल उद्देश्यअनुसार संस्था चलेनन् । यसले समस्या झन् गहिरो बनायो । साथै, सहकारीहरू पारदर्शी ढङ्गले सञ्चालन भएनन्, न त जवाफदेही नै बने । यसका अतिरिक्त, केही सहकारीहरूले आफ्नो क्षमता भन्दा बढी कार्यक्षेत्र विस्तार गरे, जसलाई व्यवस्थापन र नियन्त्रण गर्न सकेनन् । ऋण प्रवाह गर्दा पनि ऋणीको क्षमताभन्दा अत्यधिक ठूलो रकम कर्जा दिइयो, जसको असुली हुन सकेन । यस्ता समस्याहरू धेरै छन् । नेपालभरका सहकारीहरूको अध्ययन गर्दा मैले करिब २०-२५ प्रकारका यस्ता संरचनागत र सञ्चालनगत कमजोरीहरू पहिचान गरेको छु ।

ठूला बैंक वित्तीय संस्थासम्म पहुँच नपुग्ने गरिब तथा कमजोर

वर्गलाई कर्जा उपलब्ध गराउने सन्दर्भमा लघुवित्तको भूमिका उत्तिकै महत्वपूर्ण छ। पहुँचविहीन समुदायसम्म वित्तीय सेवा पुऱ्याएको यसको ठूलो उपलब्धि हो। तर कर्जा प्रवाह गर्दा कर्जाको गुणस्तरमा पर्याप्त ध्यान दिइएन। केवल लक्ष्य पूरा गर्ने, यति लगानी गर्ने, यति नाफा कमाउने, भन्ने सोचले स्तरीय कर्जा लगानी हुन सकेन। परिणामस्वरूप कमजोर गुणस्तरका ऋणहरू असुली हुन गाह्रो पऱ्यो। यसले लघुवित्त क्षेत्रमा कार्यरत कर्मचारी र संस्थागत नेतृत्वको जिम्मेवारीमाथि पनि प्रश्न उठाएको छ। यस क्षेत्रलाई अझ गम्भीरता, उत्तरदायित्व र दीर्घकालीन सोचका साथ सञ्चालन गर्नुपर्ने आवश्यकता स्पष्ट देखिएको छ। यस्ता समस्यालाई आधार बनाएर केही समूहले "लघुवित्त नै गलत हो" वा "सहकारी नै असफल हो" भन्ने नकारात्मक प्रचार गरिरहेका छन्। तर नकारात्मक प्रचार गर्नेहरूले पनि ती समस्याको व्यावहारिक समाधान प्रस्तुत गर्न सकेका छैनन्। वास्तविकता के हो भने, यिनै संस्थाहरूको सहायताबाट साना-साना कर्जा लिएर धेरै व्यक्तिहरूले उदाहरणीय काम गरेका छन्। सिक्दै-सिक्दै त्यही पूँजीबाट व्यवसाय विस्तार गरी उद्यमी बनेका र जीवनस्तरमा सकारात्मक परिवर्तन ल्याएका असंख्य उदाहरणहरू छन्। यो योगदान लघुवित्तले पनि गरेको छ, सहकारीले पनि गरेको छ। यी दुवै संस्थाको एउटा साझा कमजोरी के रह्यो भने, आफूले गरेका राम्रा कामहरू प्रभावकारी रूपमा प्रचार गर्न सकेनन्।

राज्यले पनि यी संस्थाहरूलाई नकारात्मक दृष्टिले मात्र होइन, नीति र विधिअनुसार जिम्मेवार रूपमा काम गर्न प्रेरित गर्दै समय-समयमा मार्गदर्शन गर्नुपर्छ। सहकारी र लघुवित्त संस्थाहरूले पनि आफूहरू केवल नाफा कमाउने व्यवसायीक संस्था मात्र होइन, सदस्यलाई सेवा दिने, सन्तुष्टि दिलाउने र जीवनमा सकारात्मक परिवर्तन ल्याउने सामाजिक संस्था भएको सन्देश दिनुपर्छ। सदस्यहरूले "हामीले सेवा पायौँ, हाम्रो जीवनमा सुधार आयो" भन्ने अनुभूति गर्न सके भने, उनीहरू स्वयंले पनि यस्ता संस्थाहरूलाई नकारात्मक होइन, सकारात्मक रूपमा समाजमा प्रवर्द्धन गर्नेछन्। यही नै सहकारी र लघुवित्त संस्थाहरू दीर्घकालीन रूपमा सफल र विश्वसनीय बन्ने आधार हो।

सहकारी संस्था र लघुवित्तले नागरिकको बचत फिर्ता नगरेको, चर्को ब्याज असुलेको, अनावश्यक दुःख दिएको जस्ता आरोप सुनिन्छन्। यी संस्थाप्रति सर्वसाधारणको विश्वास गुम्दै गएको देखिन्छ। यस्तो अवस्था कसरी आयो ? नियमनकारी निकायको प्रभावकारिता कमजोर भएर पो हो कि ?

बाहिर फैलिएका हल्ला वा बाह्य आरोपकै आधारमा हामी समस्याको मूल कारणतर्फ नपुगी निष्कर्षमा पुग्नु हुँदैन। व्यक्तिगत रूपमा ऋण नतिरेको अवस्थालाई मात्रै देखाएर सम्पूर्ण सहकारी र लघुवित्त क्षेत्रलाई दोष दिनु पनि उचित होइन। वास्तविक समस्या संरचनागत र नियामकीय पक्षसँग बढी सम्बन्धीत छ। उदाहरणका लागि, सहकारी ऐन २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि कतिपय सहकारी संस्थाको नियामकीय जिम्मेवारी कुन निकायको हो भन्ने विषयमा स्पष्टता अभाव देखियो। संघ, प्रदेश र स्थानीय– तीनवटै तहका सरकारले आ-आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र पर्ने सहकारीहरूको नियमन गर्नुपर्ने व्यवस्था भए पनि व्यवहारमा त्यो प्रभावकारी रूपमा हुन सकेन। सहकारी विभागको प्रत्यक्ष कार्यक्षेत्रभित्र पर्ने सहकारीको संख्या सीमित रहनु, र बाँकी सहकारीहरू पर्याप्त निगरानीबिनै सञ्चालन हुनु, यही नियामकीय कमजोरीको परिणाम हो।

सहकारीको मूल सिद्धान्त सदस्य-केन्द्रित स्वनियमन हो। तर नियमनकारी निकायको भूमिका कमजोर हुँदा पनि केही समस्या उत्पन्न भएको मान्न सकिन्छ। सम्बन्धीत निकायहरूले समयमै अनुगमन, निरीक्षण र मूल्याङ्कन नगर्दा सहकारी संस्थाहरूको वास्तविक अवस्था कस्तो छ भन्ने कुराको गम्भीर जाँच हुन सकेन। कुनै संस्था दर्ता भएपछि त्यसलाई दर्ता गर्ने निकायको जिम्मेवारी त्यत्तिमै सकिँदैन। संस्थाले के गरिरहेको छ, सञ्चालन पारदर्शी छ कि छैन, सदस्य तथा सर्वसाधारणको पैसा दुरुपयोग त भइरहेको छैन– यी सबै पक्षको नियमित रूपमा निगरानी गर्नुपर्छ। नियमन गर्ने निकाय त पहिलेदेखि नै थिए, तर समयक्रममा ती झन् कमजोर बनाइए। पहिले जिल्लामा रहेका डिभिजन सहकारी कार्यालयहरू हटाइए, जबकि ती कार्यालयहरूले सहकारीको अनुगमन र व्यवस्थापनमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेका थिए। पछि संघीय संरचना लागु भएपछि संघ, प्रदेश र स्थानीय– तीनवटै तहले सहकारी हेर्ने भनियो। व्यवहारमा भने तीनै तहले जिम्मेवारी एक-अर्कामा थोपरे, र सहकारी क्षेत्रलाई प्रभावकारी रूपमा कसैले पनि नियमन गरेनन्। नेपालको

वर्तमान सामाजिक र संस्थागत अवस्थामा सहकारीलाई पूर्ण रूपमा स्वतःस्फूर्त रूपमा छोड्न मिल्छ ? हाम्रो समाजको चेतना स्तर, साक्षरता अवस्था, संस्थागत अनुभव र नेतृत्वको परिपक्वता हेर्दा, हामी अझै त्यस्तो अवस्थामा पुगिसकेका छैनौं जहाँ सहकारी मूल्य, मान्यता र सिद्धान्त आफैं बुझेर, अनुशासित ढङ्गले सञ्चालन हुन्छन्। जबसम्म संस्था परिपक्व हुँदैन, नेतृत्व परिपक्व हुँदैन र सदस्यहरू पनि पूर्ण रूपमा सचेत हुँदैनन्, त्यतिबेलासम्म संस्थालाई नियामक निकायले रेखदेख गर्नैपर्छ। तर यही रेखदेख सरकारले गर्न सकेन र यो कमजोरी सरकारले अहिले महसुस गरेको देखिन्छ। त्यसैको परिणामस्वरूप पछिल्लो ऐनअनुसार सहकारी प्राधिकरण स्थापना गरिएको हो । यो प्राधिकरण विशेष नियामक निकायका रूपमा अनुगमन, निरीक्षण र नियमनको काम गर्न सक्रिय हुन थालेको छ।

यस्तो अवस्थामा सहकारी अभियानको भूमिका के रहन्छ ?

सहकारी अभियानले अब नियामक निकायसँग मिलेर सुँधारका काम सँगसँगै अघि बढाउँनुपर्छ। यदि पूर्ण स्वतःस्फूर्त र अनुशासित रूपमा संस्था चलाइएको भए, समस्या यति गहिरो बन्ने नै थिएन। त्यसैले आत्मसमीक्षा आवश्यक छ। सहकारीमा समस्या किन हुन दिइयो ? समयमै नियन्त्रण किन गरिएन ? संस्थालाई उदाहरणीय किन बनाउन सकिएन ? अरूले औंला उठाउन नसक्ने गरी पारदर्शी र जवाफदेही संस्था किन सञ्चालन गर्न सकिएन ? आफू कमजोरी गर्दै जाने, अर्कोलाई निगरानी गर्न नदिने, र संस्था पनि जिम्मेवार ढङ्गले नचलाउने–यस्तो अवस्थामा जनताको पैसामाथि लापरबाही गर्ने कुरा स्वीकार्य हुँदैन । सहकारीको उद्देश्य जनतालाई सेवा दिनु हो, जनतालाई दुःखमा पार्नु होइन । जनतालाई विचल्लीमा पारेर सडकमा आउन बाध्य बनाउने वातावरण सिर्जना गर्नु सहकारी आन्दोलनको मर्म र उद्देश्यकै विपरीत हो।

हामीले देखेका छौं–कतिपय संस्थाहरूले धेरै कुरामा आवश्यक अनुशासन र मापदण्ड पूरा गर्न सकेका छैनन्। यो कुरा हामी सबैलाई थाहा छ, र हामीले आफैंले पनि महसुस गरेका छौं। त्यसैले, एक जना सहकारी अभियन्ताको हैसियतले मलाई के लाग्छ भने–हामीबाट सिर्जित कमजोरीहरू स्वीकार नगरी अगाडि बढ्न सकिँदैन । नियत सबैको खराब थियो भन्ने होइन । केही सीमित व्यक्तिहरूको नियत गलत हुन सक्छ, तर धेरैजसो अवस्थामा नियतभन्दा पनि ज्ञानको अभाव, अनुभवको कमी र जिम्मेवारीप्रति उदासीनताका कारण सहकारीहरू बिग्रिएका छन्।

सहकारी ऐनले राष्ट्रिय सहकारी महासंघ, विभिन्न विषयगत संघहरू र जिल्ला संघहरूलाई अनुगमन, निरीक्षण, प्रशिक्षण र क्षमता विकास जस्ता कुरामा भूमिका र जिम्मेवारी दिएको छ। यी संरचनाहरूले आफ्ना दायित्व पूर्ण रूपमा निर्वाह गर्न नसकेको अवस्था छ नि।

ती संस्थाको मुख्य काम भनेको आफ्ना मातहतका सदस्य संघसंस्थाहरूको अनुगमन र निरीक्षण गर्नु, कमजोरी देखिए सुधार गराउन पहल गर्नु, क्षमता अभाव भए क्षमता विकासमा सहयोग गर्नु, समन्वयकारी भूमिका खेल्नु, पारदर्शिता र सुशासनको अभ्यास सिकाउनु, र सहकारीलाई सही दिशामा अघि बढाउन मार्गदर्शन गर्नु हो । यसका लागि संघहरूले तालिममार्फत सञ्चालकलाई सक्षम बनाउनुपर्छ, कर्मचारीलाई पेशागत रूपमा बलियो बनाउनुपर्छ, र लेखा सुपरिवेक्षण समितिलाई जिम्मेवार र दक्ष बनाउनुपर्छ। संस्थाभित्रका यी अंग सुदृढ भएपछि मात्रै सदस्यसम्म पुगेर उनीहरूलाई सचेत, सक्षम र जिम्मेवार बनाउन सकिन्छ। संघ खोलेर, पद लिने मात्र गर्ने, तर मातहतका संस्थालाई बलियो नबनाउने हो भने त्यस्ता संघको अस्तित्वको औचित्य रहँदैन । सदस्य संस्थालाई बलियो बनाउने दायित्व संघको हो । यदि कसैले त्यो जिम्मेवारी वहन गर्न सक्दैन भने, त्यस्ता संघमा नेतृत्वमा बस्नुहुँदैन। म आफैं पनि बस्नु हुँदैन, अरू कसैले पनि बस्नुहुँदैन। किनभने नेतृत्वको कमजोरीले पछि ठूलो क्षति हुन्छ। संस्थाहरू बिग्रिन्छन्, जनताको पैसा जोखिममा पर्छ। यो काम भाषण र गफले हुँदैन। यहाँ त्याग चाहिन्छ, मेहनत चाहिन्छ, निरन्तर खटाइ चाहिन्छ। सहकारी चलाउने सोच, विचार र भावना चाहिन्छ। यदि मनभित्र त्यो भावना छैन, दृष्टिकोण छैन भने संस्था अगाडि बढ्न सक्दैन । यही अभावका कारण सहकारी अभियानभित्र पनि समस्या देखिएको हो । त्यसैले अब दोषारोपणको राजनीति बन्द हुनुपर्छ । कहिले सरकारलाई दोष दिने, कहिले सहकारी अभियानलाई दोष दिने–यसरी जिम्मेवारी पन्छाउँदै हिँड्दा समस्या झन् गहिरिन्छ। अभियानसँग जोडिएका जिम्मेवार व्यक्तिहरूले बेला-बेलामा पछाडी फर्केर हेर्नुपर्छ, आत्मसमीक्षा गर्नुपर्छ। केवल आफूलाई मात्र हेर्ने, आफूलाई सिधै फाइदा

भए सक्रिय हुने र प्रत्यक्ष लाभ नदेखिँदा पन्छिने प्रवृत्ति सही होइन। पद चाहिने, कुर्सी चाहिने, तर त्यस कुर्सीको जिम्मेवारी वहन नगर्ने अवस्था आज हामी आफैँलाई पनि लाज लाग्ने विषय हो। जब हाम्रा सदस्यले अपेक्षित सेवा पाएका छैनन्, सन्तुष्ट छैनन्, र संस्था नै संकटतर्फ धकेलिएको छ भने हामी नैतिक रूपमा कुर्सीमा बसिरहन योग्य हुँदैनौँ।

तपाईंले पछिल्लो समय देशव्यापी रुपमा प्रशिक्षण चलिरहेको भन्नुभयो। सहकारी संस्थाहरूलाई लक्षित गरी चलाइएको यो आम प्रशिक्षणको उद्देश्य र प्रक्रिया के हुन ? कसरी काम भईरहेको छ ?

यसको मूल उद्देश्य सहकारीलाई जानाजान मात्र होइन, नजानेर बिग्रिने अवस्थाबाट जोगाउनु हो। सहकारी धेरै ठाउँमा नियत खराब भएर मात्र बिग्रिएको छैन; ज्ञानको अभाव, नेतृत्वको अलमल र निष्क्रियताका कारण पनि बिग्रिएको छ। सहकारीका नेतृत्वकर्ताहरू, जसमा सञ्चालक, कर्मचारी र लेखा सुपरिवेक्षण समितिका सदस्यहरू सबै पर्छन्, उनीहरूलाई ऊर्जाशील र सक्षम बनाउन यो प्रशिक्षण आवश्यक छ। केवल पैसाले मात्र संस्था चल्दैन, नेतृत्वभित्र ऊर्जा, आत्मविश्वास र स्पष्ट दृष्टिकोण पनि चाहिन्छ। धेरैजसो सहकारी अगुवाहरू अलमलमा छन्। उनीहरू नीति, नियम र प्रक्रियाबारे जानकार छैनन्। त्यसैले उनीहरूलाई आवश्यक ज्ञान दिनु, नियम-कानूनबारे अपडेट गराउनु र क्रियाशील बनाउनु अनिवार्य छ। उदाहरणका लागि, संस्थाभित्र लेखा सुपरिवेक्षण समिति गठन गरिएको हुन्छ, तर त्यसको भूमिका के हो भन्ने कुरा धेरैलाई थाहा हुँदैन। नयाँ निर्वाचित भएर आएका व्यक्तिहरूलाई के गर्ने, कसरी गर्ने भन्ने स्पष्टता हुँदैन। उनीहरूमा इच्छा र जिम्मेवारीबोध त हुन्छ, तर सिक्ने अवसर र मार्गदर्शनको अभाव हुन्छ। त्यो सिकाउने काम कसले गर्ने? संघसंस्थाको भूमिका यहीँ हो। निर्वाचन गरेर नेतृत्व चयन गरेपछि त्यसलाई छाडिदिने होइन। नेतृत्व विकास गराउनुपर्छ, उनीहरूको भूमिका, दायित्व र उत्तरदायित्व स्पष्ट गराउनुपर्छ।

यही कुरालाई ध्यान राख्दै हामीले देशभर आम प्रशिक्षण सञ्चालन गरिरहेका छौँ। यस प्रशिक्षणको अर्थ कक्षामा बसेर प्रमाणपत्र लिनु मात्र होइन। प्रशिक्षणपछि तल गएर व्यवहारमा लागु भयो कि भएन भन्ने कुरा महत्वपूर्ण हुन्छ। त्यसैले संघहरूले ठूलो संख्यामा नेतृत्वलाई प्रशिक्षण दिएपछि, ती नेतृत्वले आफ्ना सदस्यहरूलाई क्षेत्र-क्षेत्रमा पुऱ्याएर, कुनै पनि सदस्य नछुट्ने गरी प्रशिक्षण दिनुपर्छ। सदस्यलाई "यो संस्था मेरो हो" भन्ने भावना विकास गराउनुपर्छ। सदस्यलाई संस्थाप्रति उत्तरदायी बनाउनुपर्छ। यो प्रक्रिया तह-तहमा लागु हुनुपर्छ। संस्थाले सदस्यलाई, संघले सदस्य संस्थालाई, र महासंघले सदस्य संघहरूलाई सशक्त बनाउनुपर्छ। यदि यो चक्र सही ढङ्गले चलेको खण्डमा सहकारी कुनै हालतमा डुब्दैन, र आतिनुपर्ने अवस्था नै आउँदैन।

त्यसैले आजको आवश्यकता भनेको अलमलमा परेकालाई सही बाटो देखाउने, गति दिने, उनीहरूभित्र ऊर्जा र आत्मविश्वास जगाउने हो। जब नेतृत्व सक्रिय हुन्छ, सदस्य सक्रिय हुन्छन्। नेतृत्व सक्रिय भएपछि सहकारी आफैँ बलियो हुन्छ। पैसा, सदस्य, नीति, नियम–सबै आफ्नै हातमा भएपछि दोष अरूलाई किन दिने ? सहकारी बिग्रियो भनेर सरकारलाई मात्र दोष दिनु वा बाह्य कारण खोज्नु समाधान होइन। काम हाम्रो हो, जिम्मेवारी हाम्रो हो, र सुधारको बाटो पनि हामी आफैँले बनाउनु पर्छ।

तपाई नेपाल कृषि सहकारी केन्द्रीय संघमा मात्र नभई यसका मातहतका सहकारी संस्थाहरूलाई पूँजी प्रवाह गर्ने, लगानी गर्ने र वित्तीय कारोबार सञ्चालन गर्ने साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्थाको अध्यक्षको जिम्मेवारी पनि सम्हालि रहनु भएको छ। साना किसान लघुवित्तले कसरी काम गरिरहेको छ ?

हामीले सुरुमा थोरै सदस्य र सीमित संस्थाबाट काम थालेका थियौँ। क्रमशः सदस्य संख्या बढ्दै गयो, संस्थाहरू विस्तार हुँदै गए। जब यो संस्था स्थापना गरियो, त्यतिबेला जम्मा १२८ वटा सहकारी संस्थाहरू आबद्ध थिए। जसमध्ये २२ वटा प्रमोटर सेयरधनी थिए र बाँकी सदस्य संस्थाका रूपमा सहभागी थिए। वि.सं. २०५८ मा स्थापना भएको यो संस्थाले आजसम्म आइपुग्दा उल्लेखनीय प्रगति गरेको छ। यसको पूँजी बढेको छ, सदस्य संख्या बढेको छ, संस्थागत पहुँच विस्तार भएको छ। आज यो संस्था देशका सबै जिल्लामा, करिब ५६५ भन्दा बढी स्थानीय तहमा फैलिएको छ र झन्डै १३ लाखभन्दा बढी व्यक्तिगत सदस्यसम्म पुगिसकेको छ। यो संस्था विस्तार हुँदै जाँदा क्रमशः अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थासँग प्रतिस्पर्धा गर्नुपर्ने, कमर्सियल प्रकृतितर्फ धकेलिनुपर्ने अवस्था आयो। परिणामस्वरूप, वास्तवमै टाढा-टाढाका गरिब किसान, कृषि पेशामा संलग्न श्रमिक र

सीमान्त समुदायसम्म पुग्ने मूल उद्देश्य कमजोर हुन थालेको महसुस भयो । कृषि क्षेत्रमा प्रत्यक्ष लगानी गर्ने, किसानमैत्री वित्तीय सेवा दिने "साँचो अर्थको कृषि बैंक" बन्ने लक्ष्य पूरा गर्न कठिन हुँदै गयो । यही अवस्थामा राज्यको सक्रिय भूमिका र प्रवर्द्धन आवश्यक भएको हामीले स्पष्ट रूपमा देख्यौँ ।

यसै कारण हामीले संस्थालाई अझ बलियो, दिगो र प्रभावकारी बनाउने उद्देश्यले साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था र आरएमडीसी लघुवित्त वित्तीय संस्थाबीच एकीकरण गर्यौं । यो प्रक्रिया अघि बढाउँदा अर्थ मन्त्रालयसँग विस्तृत छलफल भयो । सरकारबाट स्पष्ट सन्देश आयो– "अब तपाईंहरू झन् ठूलो हुनुभएको छ, कृषिमा अझ व्यापक रूपमा काम गर्न सक्नुहुन्छ । यसलाई विशिष्टकृत वित्तीय संस्था बनाएर लैजानुपर्छ, राज्यले त्यसमा सहयोग गर्छ ।" हाम्रो सोच पनि यही हो कि कुनै जिल्ला, कुनै पालिका, कुनै वडा नछुटोस् । सबै किसान यस प्रणालीमा जोडिऊन् । यो संस्थामार्फत वित्तीय कारोवार भन्नाले केवल ऋण दिने मात्र होइन, किसानलाई पूँजीको पहुँच दिलाउने, पूँजी चलाउन सक्षम बनाउने, आयआर्जन र उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गराउने, कृषिमा लगानी बढाएर देशलाई आत्मनिर्भर बनाउने अभियान हो । यही उद्देश्यका साथ यो संस्था अगाडि बढिरहेको छ ।

उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउने, रोजगारी सिर्जना गर्ने, महिला सशक्तिकरण, सामुदायिक विकास जस्ता कार्यमा यो संस्थाको भूमिका कस्तो छ ?

अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाभन्दा यो संस्था केही फरक ढङ्गले सञ्चालन हुन्छ । हामी पनि नाफा त कमाउनैपर्छ, तर नाफा नै अन्तिम लक्ष्य होइन । हाम्रो प्राथमिकता भनेको राज्यको उद्देश्यसँग तालमेल गर्दै आम नागरिकसम्म सेवा पुऱ्याउने, किसानको जीवनस्तर उकास्ने र कृषि उत्पादन बढाउने हो । यस दिशामा संस्था निरन्तर क्रियाशील छ ।

तर केवल सदस्यहरूले उठाएको सेयर र बचतको पूँजीले मात्र कृषि क्षेत्रलाई रूपान्तरण गर्न सकिँदैन । यसमा राज्यको सहभागिता अनिवार्य छ । राज्यसँगै अन्तर्राष्ट्रिय विकास साझेदारहरू पनि जोडिनुपर्छ । यही कारण आज एडीबी, आइफाडलगायत विभिन्न दातृ संस्थाहरू यस कार्यक्रमसँग सहकार्य गरिरहेका छन् । नेपाल सरकारले सहुलियतपूर्ण कर्जामार्फत निरन्तर सहयोग गरिरहेको छ, र सरकारले सन्तुष्टि व्यक्त गरेको छ । किनभने परिणाम देखिन थालेका छन् ।

आजभन्दा १३-१४ वर्ष अघि नेपालले वार्षिक करिब १६ अर्ब रुपैयाँ बराबरको मासु आयात गर्नुपर्ने अवस्था थियो । पशुपालन क्षेत्रमा गरिएको लगानीका कारण आज सरकार स्वयंले नेपाल मासुमा आत्मनिर्भर भएको घोषणा गरिसकेको छ । यसमा हाम्रो मात्र योगदान होइन होला, तर सरकारका सूचक लक्ष्यहरू पूरा गर्न हामीले पनि सक्रिय भूमिका निर्वाह गरेका छौं । अब दूध, तरकारी, अन्नबालीलगायत अन्य कृषि उपजमा पनि आत्मनिर्भर बन्ने लक्ष्य हासिल गर्न यस्ता संस्थालाई अझ बलियो बनाउनैपर्छ । यसका लागि सरकार स्वयंले यस्ता संस्थामार्फत कार्यक्रम अघि बढाउनुपर्छ । हामी मात्र होइन–राम्रा काम गरिरहेका अन्य संस्थाहरूलाई पनि राज्यले भरोसायोग्य साझेदारका रूपमा अघि बढाउनुपर्छ । तर त्यसका लागि नीतिगत सुधार अपरिहार्य छ । अहिले वित्तीय क्षेत्रमा काम गर्ने विशिष्टकृत कृषि-केन्द्रित संस्थाबारे स्पष्ट नीति छैन । सरकारले यसलाई औपचारिक रूपमा विशिष्टकृत संस्था घोषणा गर्नुपर्छ, आवश्यक पूँजी, प्रविधि र संरचनागत सहयोग सुनिश्चित गर्नुपर्छ ।

यसमा अर्थ मन्त्रालय र नेपाल राष्ट्र बैंकको भूमिका अत्यन्त महत्वपूर्ण छ । राष्ट्र बैंकले अहिलेसम्म हामीलाई मार्गदर्शन गरिरहेको छ, त्रुटि भए सुधारका लागि सुझाव दिइरहेको छ । राष्ट्र बैंकको मूल्याङ्कनअनुसार पनि हामी देशका वित्तीय कारोवार गर्ने संस्थाहरूमध्ये शीर्ष समूहमा पर्न सफल भएका छौं । तर यसमै सन्तुष्ट हुने ठाउँ छैन । हामी अझ कडाइका साथ नियमन र मार्गदर्शन चाहन्छौं, ताकि कमजोरी सुधार्दै अझ जिम्मेवार रूपमा अघि बढ्न सकियोस् ।

व्यवसायीक कृषिका क्षेत्रमा तपाईले देख्नुभएको चुनौती के हो ?

हाम्रो सबैभन्दा ठूलो चुनौती भनेको बजार हो । आज किसानको बजार छैन, व्यापारीको बजार छ । किसानले उत्पादनको मूल्य निर्धारण गर्न पाउँदैनन्; व्यापारीले गर्छ । यहींनिर किसान रोकिन्छ, यहींनिर समस्या छ । उत्पादन बढेको छ, तर मूल्यमा किसानको अधिकार छैन । यही कारण कृषि भएन भनेर दोष किसानलाई लगाइन्छ, जबकि मूल समस्या

संरचनाको हो । यी सबै कुरा राज्य, संस्था र किसान मिलेर व्यवस्थापन गर्न सक्यौं भने, कृषि क्षेत्रलाई सही दिशामा अघि बढाउन सकिन्छ ।

अन्त्यमा, सहकारी र लघुवित्त क्षेत्रको अहिलेको अवस्था सुधारका लागि राज्य, निजी क्षेत्र र सहकारी अभियानले गर्नुपर्ने काम के हो ?

अब गर्नुपर्ने मुख्य कुरा भनेको संस्थाको संख्या घटाएर गुणस्तर बढाउने हो । एउटै क्षेत्रमा धेरै संस्था हुँदा डुप्लिकेसन हुन्छ, एउटै व्यक्ति धेरै ठाउँमा बसेर ऋण लिन्छ, व्यवस्थापन कमजोर हुन्छ, र अन्ततः व्यक्ति र संस्था दुवै डुब्ने अवस्था आउँछ । यसलाई रोक्न कर्जा सूचना केन्द्रको व्यवस्था अत्यन्त महत्वपूर्ण छ । अब सबै सहकारी र लघुवित्त संस्थाहरू अनिवार्य रूपमा कर्जा सूचना केन्द्रसँग जोडिनुपर्छ । यसले पारदर्शिता बढाउँछ, जोखिम घटाउँछ र क्षेत्रको दीर्घकालीन सुधारमा मद्दत गर्छ । यही बाटोबाट सहकारी र लघुवित्त क्षेत्रलाई जिम्मेवार, विश्वसनीय र दिगो बनाउँदै लैजान सकिन्छ । कर्जा लिएर नतिर्ने र त्यसकै कारण संस्था डुबाउने प्रवृत्तिलाई नियन्त्रण गर्नुपर्छ । यस विषयमा हामीले पहिलेदेखि नै सरकारसँग अनुरोध गर्दै आएका थियौं । सहकारी कर्जा असुली न्यायाधीकरणलाई प्रभावकारी रुपमा सञ्चालनमा ल्याउन सक्नुपर्छ ।

अर्कोतर्फ, धेरै सहकारी संस्थाहरू जानाजान गलत गरेको नभई अलमल र अज्ञानताका कारण कमजोर भएका छन् । त्यहाँ नेतृत्व अलमलमा छ, कर्मचारी दक्ष छैनन्, लेखा सुपरिवेक्षण समिति निष्क्रिय छ । यस्तो अवस्थालाई सुधार गर्न सरकारले नीतिगत रूपमा सहकारी प्रवर्द्धन कोषको व्यवस्था गरेको छ । सहकारीबाटै केही रकम उठाएर यो कोष तयार गरिएको छ, र भविष्यमा यो कोष अझै बढ्दै जानेछ । तर यो प्रवर्द्धन कोषलाई सरकारले आफ्नै निकायमा थन्क्याएर राख्नु हुँदैन । सहकारी प्रवर्द्धन भन्नुको अर्थ–अलमलमा परेका सहकारी संस्थालाई बलियो बनाउने, संस्थागत विकास गर्ने, नेतृत्व विकास गर्ने, कर्मचारीलाई लेखा, प्रविधि र व्यवस्थापनमा दक्ष बनाउने, तथा लेखा सुपरिवेक्षण समितिलाई प्रभावकारी तालिम दिने–यिनै काममा यो कोष प्रयोग हुनुपर्छ । यदि यो कोष सही ढङ्गले परिचालन हुन सकेन भने, सहकारीलाई अगाडि बढाउन थप समस्या उत्पन्न हुने अवस्था हामीले देखिरहेका छौं ।

अर्को अत्यन्तै महत्वपूर्ण पक्ष भनेको अनुगमन र निरीक्षण हो । नियामक निकाय आवश्यक छ भनेर हामीले धेरै पहिलेदेखि आवाज उठाउँदै आएका थियौं, र अहिले नियामक निकाय स्थापना भएको छ । तर नियमनको नाममा सहकारीलाई अनावश्यक रूपमा नियन्त्रण गर्ने र सहकारीले पनि "जे गरे पनि हुन्छ" भन्ने मानसिकता राख्ने–यी दुवै गलत हुन् । सहकारीले आफ्नो कर्तव्य इमानदारितापूर्वक पूरा गर्नुपर्छ, र नियामक निकायले पनि सन्तुलित रूपमा अनुगमन गर्नुपर्छ । अनुगमन गर्दा यदि कसैले जानाजान गल्ती गरेको छ भने कडा कारबाही हुनुपर्छ । तर अज्ञानताका कारण कमजोरी भएको हो भने, सुधारका लागि सुझाव, मार्गदर्शन र आवश्यक ज्ञान दिनुपर्छ । अत्यधिक ब्याज लिनुहुँदैन, पारदर्शी रूपमा लगानी गर्नुपर्छ, उत्पादनशील क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह गर्नुपर्छ, जोखिमयुक्त अत्यधिक कर्जा दिनुहुँदैन । सदस्य संस्थाले आफ्ना सदस्यहरूको अनुगमन गर्नुपर्छ, संघ-संस्थाले आफ्ना मातहतका संस्थालाई नियमित सरसल्लाह, सहयोग र सेवा दिनुपर्छ ।

यसरी जिम्मेवारी बाँडेर अघि बढ्न सकेमा सहकारी क्षेत्रलाई अझ व्यवस्थित र दिगो बनाउन सकिन्छ । तर एउटा कुरा स्पष्ट छ–जानाजान गल्ती गर्नेहरूलाई कारबाही नगरी छोड्न हुँदैन । कारबाही भए मात्र "गल्ती गरे सजाय हुन्छ" भन्ने सन्देश स्थापित हुन्छ । नत्र भने लापरबाही बढ्दै जान्छ, संस्था डुब्छन् र अन्ततः सदस्यहरूको पूँजी नष्ट हुने अवस्था सिर्जना हुन्छ । यससँगै अर्को गम्भीर समस्या अडिटर नियुक्ति र अडिट प्रक्रियामा देखिएको कमजोरी हो । कतिपय ठाउँमा अडिटरहरूले कर्मचारी र सञ्चालकसँग मिलेमतो गरेर गलत प्रतिवेदन पेश गरेको, नहुने कामलाई पनि ठीक देखाएर कैफियत नजनाएको उदाहरण हामीले धेरै देखेका छौं । यस्तो प्रवृत्ति अत्यन्तै खतरनाक हो । यी सबै सुधारका पाटोलाई गम्भीरतापूर्वक कार्यान्वयन गर्न सकेमा मात्र सहकारी क्षेत्रलाई विश्वसनीय, पारदर्शी र दिगो बनाउन सकिन्छ ।

नवप्रवर्तन, सशक्तिकरण र समृद्धिको यात्रामा : साना किसान

सुखदेव न्यौपाने
सञ्चालक
साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.

साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लिमिटेडले स्थापना कालदेखि नै ग्रामीण क्षेत्रका प्रत्येक वर्गलाई समेट्ने उद्देश्यका साथ काम गरिरहेको छ। समयसँगै यसको दृष्टिकोण अझै फराकिलो, समावेशी र नवप्रवर्तनमूलक बन्दै गएको छ। संस्थाले अवलम्बन गरेको **‘साझेदारी र सहभागिता आधारित विकास मोडेल’** ले समुदायलाई योजनाको केन्द्रमा राखेर परिवर्तन सम्भव छ भन्ने प्रमाणित गरेको छ। यस मोडेलअन्तर्गत समुदाय आफैं योजना बनाउँछ, स्रोत परिचालन गर्छ, कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सहभागी हुन्छ र उपलब्धिको साझेदारी पनि गर्छ। यही कारण संस्था ग्रामीण क्षेत्रमा केवल वित्तीय सेवा दिने संस्थामा सीमित नभई **समुदाय-केन्द्रित परिवर्तनको गतिशील संयन्त्र**का रूपमा स्थापित हुँदै आएको छ।

स्थानीय तह, सहकारी र समुदायसँग हातेमालो

संस्थाले हाल स्थानीय तहसम्म संस्थागत उपस्थिति विस्तार गरी सहकारीहरूसँगको साझेदारीलाई थप मजबुत बनाएको छ। कृषि, शिक्षा, रोजगारी, सीप विकास, वैदेशिक रोजगार व्यवस्थापन, प्रविधि तथा नवप्रवर्तनजस्ता क्षेत्रमा सहकार्य गर्दै, समाजलाई बचत संस्कृतितर्फ डोर्‍याउने र कर्जाको सही उपयोगबारे सजगता बढाउने कार्यमा संस्था क्रियाशील छ।

यस संस्थाले सहकारीहरूलाई सुदृढ बनाउँदै सहकारी र सदस्यहरूलाई वित्तीय पहुँच, प्राविधिक ज्ञान र व्यवस्थापकीय सक्षमताले पूर्ण बनाउँदै ग्रामीण तहमा उद्यम विकासको वातावरण विस्तार गरिरहेको छ।

महिला सशक्तिकरण : आर्थिक स्वतन्त्रतासम्म

साना किसान कृषि सहकारी संस्थाहरूमा करिव ८० प्रतिशत महिला सहभागिता रहेको छ। यसले महिलाको नेतृत्व विकासमा सहयोग गरिरहेको छ भने आर्थिक स्वतन्त्रतामा समेत यसको ठूलो योगदान रहेको छ। महिलाहरूलाई केवल ऋण प्रदान गर्ने मात्र नभई उनीहरूलाई एक सफल, सक्षम, र स्वावलम्बी उद्यमी बनाउने दिशामा लघुवित्तले आफ्ना काम र कार्यक्रम केन्द्रित गरेको छ।

लघुवित्त र यसको सञ्जालमा रहेका संस्थाहरूको अगुवाईमा भएका केही नविनतम पहल र प्रयासहरू यस प्रकार रहेका छन्।

- **सीपमूलक तालिमहरू** : हस्तकला, सिलाई-बुनाई, फुड-प्रोसेसिङ, आधुनिक कृषि प्रविधि आदि।
- **व्यवसायिक परामर्श तथा स्टार्टअप सहयोग** : बजार व्यवस्थापन, लागत विश्लेषण, व्यापार दर्ता परामर्श आदि।
- **डिजिटल बजार पहुँच** : अनलाइन बिक्री प्लेटफर्म, ई-मार्केटिङ तालिम, गुणस्तर सुधार।
- **मोबाइल फाइनान्सिङ** : मोबाइल बैंकिङ, डिजिटल भुक्तानी, ई-बचत।

यी कार्यक्रमहरूले महिलालाई आत्मनिर्भर मात्र बनाएका छैनन्, उनीहरूलाई **प्रविधि-मैत्री,** बजार व्यवस्थापन **र उद्यमी**का रूपमा रूपान्तरण गरिरहेका छन्।

कृषि क्षेत्रमा नवप्रवर्तन र उदीयमान सम्भावना

नेपालको अर्थतन्त्रमा कृषि क्षेत्रको महत्वपूर्ण योगदान रहेको छ। कृषि क्षेत्रलाई आर्थिक समृद्धिको मेरुदण्डका रुपमा समेत स्वीकार गरिएको छ। कृषि क्षेत्रमा नवीन अभ्यास र प्रयासहरूका साथ कृषिलाई आधुनिक मोडेलसँग जोड्दै प्रविधिको प्रयोगलाई उच्च प्राथमिकता दिएको छ। संस्थाको अगुवाईमा भइरहेका र गर्न सकिने केही कार्यक्रमहरू यस प्रकार रहेका छन्।

- **जैविक खेती प्रवर्द्धन** : जैविक मल उत्पादन, प्रयोग र बजार विस्तारमा सहयोग।
- **हरित प्रविधि प्रोत्साहन** : सौर्य ऊर्जा, जैविक ग्यास, ऊर्जा-दक्ष उपकरण।
- **कृषि-प्रविधि सहकार्य** : ड्रोन, सेन्सर, स्मार्ट-कृषि उपकरण प्रयोगबारे युवा किसानलाई तालिम।
- **कृषि बीमा** : प्राकृतिक प्रकोप वा कीराको कारण हुने क्षतिमा तत्काल बीमा राहत।
- **उत्पादनको मूल्य अभिवृद्धि** : प्रशोधन केन्द्र स्थापनाको योजना-फुड प्रोसेसिङ, प्याकेजिङ, ग्रेडिङ आदि।

यसरी यी कार्यक्रमहरूले कृषिलाई केवल जीवनयापनको माध्यम मात्र नभई आय आर्जन वृद्धि, आर्थिक रुपमा सवल, सक्षम र सफल सदस्य किसानका रुपमा स्थापित गर्ने कार्य गर्दै आएको छ।

युवा उद्यमशीलता

साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि. ग्रामीण आर्थिक रूपान्तरणका शक्ति-केन्द्रका रूपमा उदाउँदै आएको छ, जसले वित्तीय सेवा मात्र होइन, सामाजिक परिवर्तनका मूलभूत पक्षहरूलाई समेत समेटेर अघि बढ्ने रणनीति अपनाएको छ।

देशका युवा विदेशिनु संस्थाको दीर्घकालीन अवधारणासँग मेल नखाने भएकाले यसले 'रोजगारी स्वदेशमै' अभियान अघि सारेको छ, जसअन्तर्गत स्टार्टअप ग्रान्ट, इनोभेसन च्यालेन्ज, उद्यमशीलता तालिम र युवा-मैत्री कर्जा जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै देशभित्रै अवसर सिर्जना गर्ने र युवा दिमागलाई उद्यमशीलतामार्फत देश निर्माणतर्फ डोर्‍याउने प्रयास भइरहेको छ।

स्थानीय तह, सहकारी संस्था, प्राविधिक क्षेत्र, सामुदायिक समूह तथा सरकारी/गैर-सरकारी संस्थासँगको सहकार्यमार्फत संस्था वृक्षारोपण, हरित ऊर्जा प्रवर्द्धन, जलस्रोत संरक्षण, कृषि तालिम, सामुदायिक सीप विकास तथा सामाजिक उत्तरदायित्वका विविध कार्यक्रम सञ्चालन गरेर वित्तीय कार्यक्षेत्रलाई सामाजिक विकाससँग जोड्ने अनौठो मोडेल प्रस्तुत गरिरहेको छ।

"किसानलाई उद्यमी, महिलालाई आत्मनिर्भर, युवालाई सृजनशील, समुदायलाई एकताबद्ध र सहकारीलाई सुदृढ बनाउँदै देशको आर्थिक संरचनामा ऊर्जा भरिदिएको छ।"

आगामी वर्षहरूमा संस्थाले सबै शाखा र सेवालाई पूर्णतया डिजिटल रूपान्तरण गर्ने, महिला उद्यमी केन्द्र स्थापना गर्ने, कृषि नवप्रवर्तन केन्द्र (Agri-Innovation Hub) निर्माण गर्ने, आधुनिक मूल्य-शृंखला तथा ग्रामीण बजार एकीकरण प्रणाली विकास गर्ने र वित्तीय तथा डिजिटल साक्षरता विस्तार गर्ने दुरदर्शी योजना अघि बढाएको छ।

जसले नेपाललाई आत्मनिर्भर, आधुनिक र समावेशी अर्थतन्त्रतर्फ अघि बढाउनेछ। साना किसान विकास लघुवित्त केवल एक वित्तीय संस्था होइन। यो ग्रामीण नवप्रवर्तन, सामाजिक रूपान्तरण र राष्ट्रिय समृद्धिको शक्तिशाली संयन्त्र बनेको छ। किसानलाई उद्यमी, महिलालाई आत्मनिर्भर, युवालाई सृजनशील, समुदायलाई एकताबद्ध र सहकारीलाई सुदृढ बनाउँदै देशको आर्थिक संरचनामा ऊर्जा भरिदिएको छ।

यसको सेवा, कार्यक्रम र प्रभावले गाउँ-गाउँमा गरिबी न्यूनीकरण, रोजगारी सिर्जना, उत्पादन वृद्धि र सामाजिक समावेशीतालाई नयाँ उचाइमा पुर्‍याउँदै "समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली" को यात्रामा SKBBL लाई अपरिहार्य रूपमा स्थापित गरिदिएको छ।

नेपालको अर्थतन्त्रः सम्भावना, समस्या र समाधान

दीपेन्द्रराज काफ्ले
सञ्चालक
साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.

देशको वर्तमान अर्थतन्त्रलाई बुझ्न पछिल्ला बर्षका घटना/परिघटनाहरूलाई केलाएर हेर्नुपर्ने हुन्छ । वि.सं. २०७२ सालको महाभूकम्प, पटक पटकका क्षेत्रगत भूकम्प, कोभिड-१९ को विश्वब्यापी महामारी, पटक पटकका बाढीपहिरो जस्ता प्राकृतिक प्रकोप, जेन-जी आन्दोलन लगायतले देशको अर्थतन्त्रमा सकारात्मक र नकारात्मक दुबै किसिमका प्रभाव/असरहरू पारेको छ। सँगसँगै रसिया युक्रेन युद्ध लगायतका अन्तर्राष्ट्रिय घट्नाले पनि हाम्रो जस्तो आयातमुखी अर्थतन्त्रलाई असर गरेको हुन्छ। यस्ता घटनाको कारण देशको अर्थतन्त्रले अपेक्षित रूपमा गति लिन सकेको छैन । नीजि क्षेत्र/लगानीकर्ताहरूमा मनोबैज्ञानिक त्रास उत्पन्न भै थप लगानीका लागि उत्साहित नबन्दा वित्तीय संस्थाहरूमा तरलता बढिरहेको छ । बैंकिङ्ग क्षेत्र लगानीका लागि तयार भएपनि लगानी गर्ने लगानीकर्ताहरू अझै पर्ख र हेरको अवस्थामा रहेका र कर्जाको मागमा कमि आएकोले अहिलेको अवस्थालाइ पर्ख र हेरको अवस्थाका रुपमा चित्रित गर्न सक्छौं ।

२०७२ सालको महाभूकम्पपछि ध्वस्त भएका संरचनाहरूका पुनर्निर्माणका कामहरू सुरु भएपछि अर्थतन्त्रले केही हदसम्म सुधारको बाटो समाएको थियो । पछि कोभिड-१९ ले उद्योग, व्यापार, सेवा र बैंकिङ्ग क्षेत्र सबैलाई असर पुऱ्यायो। जब विश्व ठप्प जस्तै भयो, उद्योग व्यवसाय लगायत बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रमा नकारात्मक प्रभाव परेको थियो । धेरै व्यवसायीहरूले व्यवसाय बन्द गर्नु पर्ने, छोड्नु पर्ने अवस्था भएको कारण आफ्नो काम अगाडि बढाउन सकेनन् । बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट लिएको ऋण समयमा बुझाउन कठिन भयो। बैंकमा खराब कर्जाको मात्रा बढ्न थाल्यो। त्यसलाई सुधार गर्न बैंकहरूले नियामक निकायको निर्देशन/नियमनमा रही थप कर्जा दिए तर पनि अवस्था पूर्णरूपमा सुध्रिन नपाउँदै फेरि पछिल्लो समय जेन-जी आन्दोलन सुरु भयो। तथापी कोभिड-१९ लगायतका कारण Digitization को महत्व बढ्न गै बैंकिङ्ग क्षेत्रका कतिपय कारोवारहरूमा सहजताको शुरुवात समेत भयो र नयाँ प्रडक्ट, नयाँ प्रविधिहरूको विकास हुन गै वित्तीय कारोकारले छलाङ्ग मार्दै सबैको हातहातमा बैंक भएको महशुस हुन थालेको छ, वित्तीय सचेतनामा समेत अभिवृद्धि भएको छ । पछिल्लो समयको जेन-जी आन्दोलनले गर्दा उद्यमी/व्यवसायीहरूमा फेरि पनि डर र अनिश्चितता बढ्यो, राजनीतिक अस्थिरता बढयो। यसैको

> **बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट लिएको ऋण समयमा बुझाउन कठिन भयो। बैंकमा खराब कर्जाको मात्रा बढ्न थाल्यो।**

फलस्वरुप अहिले अर्थतन्त्र सकारात्मक गतिमा अगाडि बढ्न प्रयास गरेपनि बढिसकेको अवस्था छैन ।

सामान्यतया अर्थतन्त्र चलायमान हुन उपभोग (कन्जम्पसन) बढ्नुपर्छ आयात/ निर्यात बढ्नुपर्छ। तर अहिले हाम्रो देशमा उपभोग (कन्जम्पसन) र निर्यातमा उल्लेख्य रुपमा बढेको अवस्था होइन साथै आन्तरिक मागको कमीको कारण उपभोगको अवस्था समेत कमजोर रहेको छ। हाल आएर कर्जाको मागमा समेत कमी आएको छ। कर्जाको मागमा कमी आउँदा उपभोगमा समेत कमी आई उत्पादन पनि बढ्न् सक्दैन । उत्पादन नबढेपछि उद्योग, धन्दा, कलकारखाना, व्यापार, व्यवसाय र रोजगारी विस्तार हुन सक्दैन। आजको दिनमा नेपालको अर्थतन्त्रको मुख्य समस्या सप्लाइ पक्ष बलियो हुँदा हुँदै पनि माग (Demand) पक्ष कमजोर रहेको अवस्था हो ।

अर्थतन्त्रका सबै सूचक ऋणात्मक छन् त ? त्यसो होइन । अर्थतन्त्रमा केही आशालाग्दा सूचकहरू पनि छन् । कुनै समय करिव करिव ऋणात्मक अवस्थामा पुग्न लागेको विदेशी विनिमय सञ्चिति अहिले सकारात्मक छ । पछिल्लो समय आर्थिक सूचकहरू राम्रा देखिएका छन् । बैकिङ्ग प्रणालीमा पर्याप्त पैसा (लिक्विडिटी) छ । विदेशी मुद्रा सञ्चिति १५ देखि १७ महिनासम्मको आयात धान्न सक्ने अवस्थामा छ। मुद्रास्फीति पनि नियन्त्रणमै छ। तर आर्थिक वृद्धि भने सोचेजस्तो गतिमा अगाडि बढिरहेको छैन सुस्त छ। यसको अर्थ के हो भने पैसा त छ, तर त्यो पैसा उत्पादन र रोजगारी सिर्जना हुने ठाउँमा जान सकेको छैन। लिक्विडिटी बढी भएर पनि लगानी कम हुनुको अर्को अर्थ बचतकर्ताले आफ्नो बचतमा राम्रो प्रतिफल नपाएको अवस्था पनि हो। यसलाई सुधार गर्न सरकार, नेपाल राष्ट्र बैंक, बैंक तथा वित्तीय संस्था र निजी क्षेत्र सबैले आ-आफ्नो स्थानबाट भूमिका खेल्नुपर्ने हुन्छ। सरकारले निजी क्षेत्रलाई सहज हुने नीति बनाउनु पर्छ। बैंकहरूले निजी क्षेत्रलाई कर्जा लिन प्रोत्साहन गर्नुपर्छ । निजी क्षेत्र चलायमान भए मात्र अर्थतन्त्र चलायमान हुन सक्छ र सरकारको आर्थिक अवस्था बलियो हुन सक्छ।

> **युवाहरू बाहिरिँदा देशभित्र उत्पादन र उपभोग दुवै घट्छ। त्यसैले युवाहरूलाई देशमा भविष्य छ भन्ने विश्वास दिलाउन सकियो भने उपभोग बढ्छ, माग बढ्छ र उत्पादन पनि बढ्छ।**

अर्को महत्वपूर्ण कुरा उत्पादन र बजारीकरण हो । हाम्रो देशमा धेरैजसो वस्तु बाहिरबाट आयात हुन्छ । हामी धेरै कुरामा आयातमा निर्भर छौँ। केही उत्पादनका काम भएपनि धेरै कच्चा पदार्थ बाहिरबाट नेपाल ल्याएर यहाँ प्रशोधन गरी बिक्री गर्ने चलन छ । तर यो दीर्घकालीन समाधान होइन। यसका लागि हाम्रो आफ्नै उत्पादन बढाउन सकियो भने आयात घट्छ र रोजगारी बढ्न सक्छ। उत्पादन बढाउने कुरा र उत्पादनको उपभोग देशभित्रै गर्ने कुरामा मुख्य ध्यान दिन आवश्यक छ। यसका लागि देशभित्र माग बढ्नुपर्छ। तर अहिले दैनिक हजारौं युवाहरू रोजगारीको खोजीमा विदेशिएका छन्। युवाहरू बाहिरिँदा देशभित्र उत्पादन र उपभोग दुवै घट्छ। त्यसैले युवाहरूलाई देशमा भविष्य छ भन्ने विश्वास दिलाउन सकियो भने उपभोग बढ्छ, माग बढ्छ र उत्पादन पनि बढ्छ । यही कारण माग पक्षलाई बलियो बनाउनु आजको मुख्य आवश्यकता हो।

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू बचत गर्ने र कर्जा लिनेबीचको मध्यस्थकर्ता हुन । नेपाल राष्ट्र बैंकले तोकेको नियम र स्प्रेड दरभित्र रहेर बैंकहरूले बचत लिने र कर्जा प्रवाह गर्ने गर्छन् । हामीले नेपालजस्तो मुलुकमा ठूला लगानीकर्ता मात्र खोजेर हुँदैन । साना ताथ मझौला लगानीकर्तालाई ध्यान दिन आवश्यक छ। ठूला उद्योग मात्र होइन, साना तथा लघु उद्यमहरू पनि अर्थतन्त्रका आधार हुन्। साना किसान, मझौला उद्योग, घरेलु औजार बनाउने उद्योग, ढाका तथा रेशमी कपडा, कृषि-जन्य उत्पादनहरू जस्ता क्षेत्रहरू हाम्रो आफ्नै स्रोतमा आधारित उद्यम हुनसक्छन् । यस्ता क्षेत्रको संरक्षण र विकास अत्यन्त आवश्यक छ । बैंक तथा वित्तीय क्षेत्र यसतर्फ पनि लगानीका लागि केन्द्रित हुनुपर्ने अहिलेको मुख्य आवश्यकता पनि हो।

यसैका लागि सरकारले र नेपाल राष्ट्र बैंकले कृषि, ऊर्जा, महिला उद्यमी कर्जा, साना तथा लघु उद्यमका लागि विशेष

कर्जा व्यवस्था गरेका छन् । अहिले कर्जा लिन सक्ने र सही रूपमा प्रयोग गर्न सक्नेहरूका लागि कर्जा सहज नै छ । तर कर्जा सही ठाउँमा प्रयोग भयो कि भएन, त्यसबाट आम्दानी आयो कि आएन भन्ने विषयमा गम्भीर ध्यान दिनु आवश्यक देखिएको छ ।

साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि. को मुख्य उद्देश्य साना किसान र साना उद्यमीको जीवनस्तर उकास्नु हो । साझेदार सहकारीमार्फत बिना धितो र सहुलियत दरमा कर्जा प्रवाह गरी कृषि उत्पादन, बिक्री वितरण र रोजगारी सिर्जनामा यो संस्थाले योगदान पुर्‍याउँदै आएको छ । नेपाल सरकारको सहयोग र सहुलियतपूर्ण स्रोतका कारण संस्था आफ्नो उद्देश्य अनुसार अघि बढिरहेको छ । तर पछिल्लो समय बैकिङ्ग प्रणालीमा तरलताको चापको कारण सहकारीहरूका पनि आफ्नै स्रोत बढेको छ । जसले कर्जा लगानीमा केही चुनौती देखाएको छ । त्यसैले अब साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्थाको भूमिकालाई अझ प्रभावकारी बनाउन अध्ययन र सुधार आवश्यक देखिन्छ ।

अर्थतन्त्रलाइ माथि उठाउने सुधार गर्ने र सबल बनाउने विषयमा सबै पक्ष इमान्दार र अनुशासित हुन आवश्यक छ । यदि अर्थतन्त्रमा कुनै एक पक्षले आफ्नो अनुशासन भन्दा बाहिर गएर काम गर्न खोज्यो भने यसको असर तत्काल अर्थतन्त्रमा देखिन्छ । पछिल्लो समय केही समूहले बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट लिएको कर्जा तिर्नु पर्दैन सहकारी कर्जा तिर्दैनौ भन्दै आन्दोलननै भयो । यो देशका लागि र अर्थतन्त्रका लागि राम्रो कुरा होइन । यसले अर्थतन्त्र मात्र नभई समग्र समाजलाइ नै अराजकतातर्फ लैजान्छ । समाजमा विग्रह सृजना गर्छ । समाजमा वेमेलको अवस्था आउँछ । त्यसैले अर्थिक अनुशासन आजको अपरिहार्य आवश्यकता हो । हामी सबै आर्थिक अनुशासनमा रह्यौं भने मात्र समग्र अर्थतन्त्रमा सकारात्मक संकेतहरू देखिने छन् र हाम्रो अर्थतन्त्र सकारात्मक मोडमा अगाडि बढ्ने छ । जीवन जस्तै आर्थिक कारोवार मा पनि सबैभन्दा महत्वपूर्ण कुरा अनुशासन हो । ऋण तिर्नु पर्दैन भन्ने सोच र संस्थाको नेतृत्वमा हुने अनुशासनहिनताले सम्पूर्ण वित्तीय प्रणालीलाई कमजोर बनाउँछ । अनुशासित नागरिक र अनुशासित संस्था भएको देश मात्र सही पथमा अगाडि बढ्न सक्छ । ऋणी, लगानीकर्ता र नेतृत्व सबैले जिम्मेवारीपूर्वक नियम पालना गरे मात्र बैकिङ्ग प्रणाली सुरक्षित हुन्छ र अर्थतन्त्र सही दिशामा जान सक्छ । कुनै एउटा पक्षले मात्र चाहेर अर्थतन्त्र सुधार हुन्छ भन्ने अवस्था छैन । विश्वव्यापी रुपमा व्यापारको सञ्जाल विस्तार भइरहेको यो समयमा हामी आफ्ना प्रभाव पार्न सक्ने क्षेत्रहरूको पहिचान गरी त्यस क्षेत्रलाइ बलियो बनाउनतर्फ लाग्नुपर्नेछ । नेपालमा कृषि, लघु उद्यम, पर्यटन व्यवसाय, साना-साना लगानीका उत्पादनमूलक क्षेत्रहरू नेपालका लागि उपयुक्त क्षेत्रहरू हुन । अब हामी आफ्नो सम्भावनाको क्षेत्र पहिचान गरेर यसतर्फ लगानी केन्द्रित गर्दै विश्वव्यापी अर्थतन्त्रको यात्रामा अगाडि बढ्न सकिन्छ ।

> **"हामी सबै आर्थिक अनुशासनमा रह्यौं भने मात्र समग्र अर्थतन्त्रमा सकारात्मक संकेतहरू देखिने छन् र हाम्रो अर्थतन्त्र सकारात्मक मोडमा अगाडि बढ्ने छ ।"**

यो लेख साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि. को साधारण सभाका अवसरमा सञ्चालक दीपेन्द्र राज काफ्लेले व्यक्त गर्नुभएको विचारमा आधारित छ ।

'अर्थतन्त्र सुधारका लागि लगानीवृद्धि र बजार सुनिश्चितता हुनुपर्छ'

बासु अधिकारी
प्रमुख कार्यकारी अधिकृत
साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.

नेपालको वर्तमान अर्थतन्त्रको अवस्था सुधारको बाटोमा अगाडि बढेको हो ?

देशको ताजा समष्टिगत तथ्याङ्क हेर्दा त्यस्तो अवस्था आउन अझै बाँकी देखिन्छ । देश हालपनि अत्यधिक तरलता, ब्याज दरमा निरन्तर गिरावट, न्यून कर्जा वृद्धि, बैंक तथा वित्तीय संस्थाको निष्क्रिय कर्जामा उच्च वृद्धि, उच्च निक्षेप वृद्धि, अत्यधिक वैदेशिक मुद्रा सञ्चिति, उच्च विप्रेषण वृद्धि जस्ता सूचकहरूले अर्थतन्त्र सुधारको बाटोमा अगाडि बढ्न अझै बाँकी नै छ भन्ने लाग्छ । तर बादलमाथि चाँदीको घेरा जस्तै सरकारको वित्तीय नीति, नेपाल राष्ट्र बैंकले लिएको खुकुलो मौद्रिक नीति लगायतका प्रयासले आम जनमानस र लगानीकर्ताहरूमा मनोबल बढ्दै गएको देखिन्छ । नेपाल राष्ट्र बैंकबाट नेपालबाट वैदेशिक लगानीमा खुल्ला गरिएको व्यवस्था लगायतका केही प्रावधानले सुधारको प्रयासलाई थप दरिलो बनाएको देखिन्छ । अर्थतन्त्र आशातीत रुपमा सुधार हुन देशको समग्र मागमा नै सुधार आवश्यक देखिएकोले सबैतिरका प्रयास समग्र माँग सुधार गर्नेतर्फ केन्द्रित हुनुपर्छ जस्तो लाग्छ ।

अर्थतन्त्रलाई चलायमान बनाउन र सुधारका लागि कसले के गर्नुपर्छ ?

यसको लागि सरकारी, सार्वजनिक र सहकारी क्षेत्र आर्थिक विकासको एउटै मालामा गाँसिनुपर्छ र पर्याप्त मात्रामा लगानी गर्नुपर्छ । हाम्रो देशमा उर्जा क्षमता बढाउने, पर्यटनको विकास गर्ने सन्दर्भमा नीतिगत स्पष्टता भएको, बजारको पनि त्यतिकै सम्भावना भएको हुँदा यस क्षेत्रमा लगानी पनि बढ्दै गएको अवस्था छ । यस्तै देशका अन्य क्षेत्रहरूमा पनि स्पष्टता भई माथि भनिए जस्तो तीनैवटा क्षेत्रहरूले आ-आफ्नो भूमिका सशक्त रुपमा निभाउनु अत्यन्त जरुरी देख्दछु । कुनै पनि अर्थतन्त्रको सर्वोपरि प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र कृषि नै हो र हाम्रो देशमा पनि यसले पहिलो प्राथमिकता पाएको दशकौं भइसक्यो । कृषि र त्यसमा आश्रित जनसंख्या र सोको बनावट, आवश्यक सहयोगको प्रकृति र यथार्थमा भइरहेको सहयोगको बिचमा तादम्यता नमिलेको कारण यस क्षेत्रको विकासका लागि भएका प्रयासहरूले अपेक्षित नतिजा ल्याउन सकेको छैन । त्यसैगरी रोजगारी सिर्जना हुने र देशको प्राकृतिक श्रोतको अधिकतम उपयोग हुने अन्य क्षेत्रको समेत स्पष्ट पहिचान गरी उपरोक्त तीनै क्षेत्रको भुमिकामा स्पष्टता सहित अगाडि बढ्नुपर्छ जस्तो मलाई लाग्छ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्थामा तरलता बढ्दो छ भन्ने छ, यसको संकेत के हो र अर्थतन्त्रमा यसको प्रभाव कस्तो देख्नुहुन्छ ?

सबभन्दा बढी चर्चा गरिएको विषय हो यो । अधिक तरलताले सामान्यतया ब्याजदरमा कमी आई लगानीकर्ताहरूलाई थप लगानी गर्न उत्साहित गराउने र अर्थतन्त्रमा आर्थिक क्रियाकलापमा अझ तीव्रता आउन सहयोग पुर्‍याउने हो । तर अत्याधिक तरलता अर्थतन्त्रमा लामो समयसम्म रहेमा यसले लगानीकर्ताहरूको मनोवल कमजोर बनाउँदै देशको लगानी मैत्री वातावरणलाई कमजोर बनाउँदै लैजान्छ र मौद्रिक क्षेत्रमा तरलताको पासोको अवस्था सिर्जना हुन जान्छ । हामी अहिले लगभग यस्तो अवस्थामा पुगेको जस्तो लाग्छ मलाई । यसबाट उम्किन देशमा आवश्यक न्यूनतम लगानी गर्नपर्छ र यो लगानी राज्यले गर्नुपर्ने हुन्छ ।

नेपालमा गरिबी निवारण गर्ने ग्रामीण अर्थतन्त्र चलायमान बनाउने र साना किसानहरूको आयआर्जन बढाई आर्थिक समृद्धि हासिल गर्ने राष्ट्रिय योजनामा साना किसानको भूमिका कस्तो देख्नुहुन्छ ?

सम्पूर्ण साना किसान कृषि सहकारी संघ/संस्थाहरूको सहभागिता साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्थाको अगुवाइमा प्रत्येक पाँच वर्षमा हामी साना किसान सम्मेलन आयोजना गर्दै आइरहेका छौं । यो सम्मेलनले आगामी पाँच वर्ष समग्र साना किसान अभियानको दिशा निर्देश गर्दछ । सम्मेलनले एउटा मूल नारालाई पारित गर्छ र उक्त नारा साना किसान अभियानमा संलग्न हुने नेपाल कृषि सहकारी केन्द्रीय संघ, देशै भरिका साना किसान सहकारी संस्थाहरू र साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्थाको मूल नारा बन्दछ । पछिल्लो साना किसान सम्मेलनले अङ्गीकार गरेको नारा "साना किसानको समृद्धि, कृषिको रूपान्तरण र उद्यमशीलताको विकास" हो । यसैबाट थाहा हुन्छ मुलुकभरि एकैपटक एउटै अभियानमा साना किसानहरूलाई परिचालन गर्ने शक्तिशाली संयन्त्रको रुपमा साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लिमिटेडको अत्यन्तै ठूलो भूमिका रहेको छ ।

> **हजारौँको सङ्ख्यामा साना तथा मझौला कृषि उद्यमहरू, सयौं कृषि प्रशोधनशालाहरू, कृषि औजार र यान्त्रिकरण आदिको सुरुवातले नेपालको कृषि प्रणालीलाई नयाँ दिशा प्रदान गरेको छ ।**

विगतका वर्षहरूमा उत्पादक साना किसानहरूलाई कृषि प्रशोधन, यान्त्रिकरण र व्यवसायीकरणमा रूपान्तरण गर्ने कार्यलाई अभियानको रुपमा अघि बढाइएको छ । हजारौँको सङ्ख्यामा साना तथा मझौला कृषि उद्यमहरू, सयौं कृषि प्रशोधनशालाहरू, कृषि औजार र यान्त्रिकरण आदिको सुरुवातले नेपालको कृषि प्रणालीलाई नयाँ दिशा प्रदान गरेको छ । यी क्रियाकलापबाट ग्रामीण अर्थतन्त्र चलायमान भएको र गरिबी निवारणमा ठूलो टेवा पुगेको कुरा तथ्यले देखाइसकेका छन् ।

उत्पादन, उत्पादकत्व वृद्धि सहित सोको बजारीकरण अहिलेको प्रमुख आवश्यकता हो । साना किसान विकास लघुवित्तले लामो समयदेखि यही क्षेत्रमा काम गरिरहेको छ । उत्पादन, भण्डारण, प्रशोधन र बजारीकरणमा के गर्नुपर्छ भन्ने लाग्छ ?

कृषि प्रशोधनलाई उत्पादनसँग जोड्न सकिएन भने गुणस्तर र उत्पादकत्व दुवै पक्ष कमजोर हुन पुग्दछ । उत्पादक किसानलाई प्रशोधन उद्योगको मालिक बनाउनेसम्मका कुराहरूले मूल्य अभिवृद्धिमा समेत सकारात्मक प्रभाव पार्ने नै हुन्छ । त्यसैले साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लिमिटेडले साना किसान सहकारी संस्थाहरूभित्र विषयगत उत्पादक किसानहरूलाई उत्पादनमा आधारित प्रशोधनशाला निर्माणमा प्रोत्साहन गर्दै आइरहेको छ । यसको प्रभाव क्रमिक रूपमा मुलुकभरि नै देखिन थालिसकेको छ । यसका साथै उत्पादकत्व बढाउन र गुणस्तरीयताको निरन्तरताको लागि एउटा खास क्लष्टरमा किसानहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्दै एउटै वा पूरक किसिमका कृषि उत्पादनमा रुपान्तरण गर्ने अभियान चलाइएको छ ।

नेपाल सरकारसँगको सहकार्यमा साना किसान कृषि सहकारीहरूले समर्थन मूल्यमा कृषि उपज किनिदिने, सोको भण्डारण गर्ने र बजारीकरण गर्ने कार्यमा यस वित्तीय संस्थाले सहयोग गर्दै आएको छ ।

खुल्ला अर्थतन्त्रमा कृषि उपजको बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्दै आम साना किसानमा लाभ पुर्‍याउन अत्यन्त कठिन विषय हो । नाशवान कृषि उपजको बजारीकरणका लागि स्थानीय बजारमा पहुँच बढाउन र टिक्ने उत्पादन तथा प्रशोधित उपजका लागि प्याकेजिङ, ब्रान्डिङ, भण्डारण, वितरण र बजारीकरणमा समेत यस वित्तीय संस्थाले यथासम्भव सहयोग गर्दै आएको छ ।

लघुवित्त र सहकारी क्षेत्रमा अहिले पनि खराब कर्जा बढ्दो अवस्थामा छ । यही समयमा कर्जा नतिरे पनि हुन्छ भनेर अभियान चलाउने एउटा समूह पनि छ । कर्जा लिने र नतिर्ने गर्न पाइन्छ ?

कोभिडपछिको दुर्गम्य अवस्था, आर्थिक सुस्तता, वैदेशिक रोजगारीको बढ्दो अवसर, लघुवित्त संस्थाहरूको बाक्लो उपस्थिति र त्यसले सिर्जना गरेको प्रतिस्पर्धा, लघुवित्तको

सैद्धान्तिक आधार र नेपाली समाजको बदलिँदो आर्थिक संरचनामा लघुवित्त अभ्यासलाई पुनःपरिभाषित गर्नुपर्ने आवश्यकता चौतर्फी रुपमा महसुस भएकै छ र हालको अवस्थामा लघुवित्त संस्थाहरूमा खराब कर्जाको भार बढ्दै गएको देखिएको छ। समयमै यसलाई व्यवस्थापन गर्न सकेमा यो काबु बाहिरको अवस्थामा भने छैन। नेपाल राष्ट्र बैंकले यस सन्दर्भमा सजगताका साथ विभिन्न नियमनकारी व्यवस्थाहरू र मार्गदर्शनहरू जारी गरेको छ।

सहकारी क्षेत्रमा सुशासन र दक्षताको अभाव, प्रभावकारी नियमन प्रणालीको अभाव, अत्यधिक संख्यामा सहकारीहरूको स्थापना हुनु, बैंक र सहकारी बीचको उद्देश्य एवं कार्य स्पष्टता नहुनु र व्यावसायिकताको अभावका कारण बचत तथा ऋण क्रियाकलापमा संलग्न सहकारी संस्थाहरूमा गम्भीर समस्याहरू देखा परेको हो। बचत तथा ऋणको मुख्य कारोबार गर्ने सहकारी संस्थाहरूको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकबाट जारी भएको मार्गदर्शन, राष्ट्रिय सहकारी नियमन प्राधिकरणको गठन र नियमन व्यवस्था एवं सहकारी विभागबाट जारी भएका निर्देशनहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनले सहकारी संस्थालाई पनि मूल प्रभावमा ल्याउन सक्ने सम्भावनाहरू रहेको छ।

कर्जा प्रदान गर्ने वैधानिक सङ्गठित संस्थासँग कर्जा लिएर नतिर्नुलाई प्रचलित कानुनहरूले आर्थिक अपराध मानेको छ। एउटा असल नागरिक कुनै पनि अपराधमा संलग्न हुनु हुँदैन। कर्जा कसै न कसैको निक्षेप हो। "लिएको कर्जा फिर्ता गर्नु हुँदैन/पर्दैन" भन्ने भनाई र प्रयासले अराजक समाजको निर्माण गर्छ र जुन पानीको फोका जस्तै हुन् र यस्ता हल्लाहरू केही समयमै हराउँदै जान्छन्।

वर्तमान अवस्थामा कृषि, पशुपालन र कृषिमा आधारित व्यवसाय वृद्धिका लागि विशिष्टकृत संस्थाको रुपमा साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्थालाई स्थापित गर्दै अगाडि बढाउने सन्दर्भमा यहाँको धारणा के छ ?

कुनै पनि मुलुकको स्वाधीनता र सार्वभौमिकताको लागि आधारभूत कुरा कृषिमा आत्मनिर्भरता हासिल गर्नुहुन्छ। त्यसैले राज्यले कृषिलाई पहिलो प्राथमिकतामा राखेको हुन्छ। हाम्रो मुलुकको ६५% भन्दा ठूलो जनसङ्ख्या कृषिमा निर्भर भनिएको छ। तर हामी कृषिमा आत्मनिर्भर हुन सकेका छैनौं। विश्वका विकसित मुलुकहरूमा तीन प्रतिशत जनताले कृषि गरेर मुलुकलाई खाद्य सम्प्रभुता दिलाई निर्यात समेत गर्ने गरेका छन्। यी तथ्यहरू बुद्धिविलास र मनोरञ्जनको लागि हेरिनु हुँदैन, बरु हामी कहाँ पछि पर्यौं भनेर खोतल्नु जरुरी छ।

९५ प्रतिशतभन्दा बढी जनता कृषिमा निर्भर भएको समयमा वि. सं. १९९४ मा नेपालमा पहिलो पल्ट बैंक खुल्यो। तर त्यो वाणिज्य बैंक थियो, कृषि बैंक थिएन। वि.सं. २०२४ मा कृषि बैंक खुल्यो। २०६० मा आइपुग्दा त्यसलाई पनि वाणिज्य बैंक बनाइयो। भारतमा कृषि र ग्रामीण विकासमा समर्पित NABARD जस्तो विशाल बैंक छ। थाइल्याण्डको बिएएसी कृषि र ग्रामीण वित्तमा काम गर्ने संसारकै एक कुशल वित्तीय संस्थामा पर्छ। संसारभरि कृषि क्षेत्रका लागि विशिष्टीकृत वित्तीय संस्थाहरू हुन्छन्। हामीले हाम्रो देशमा कृषि क्षेत्रलाई तदर्थ वित्तीय प्रणालीबाट सञ्चालन गरेका छौं। वाणिज्य बैंकहरूलाई न्यूनतम सीमा तोकेर कृषि क्षेत्रमा लगानी गर्न लगाएका छौं, जुन उनीहरूको प्राथमिकतामा पर्दैन। साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्थाले विगत एक दशकमा पशुपालन क्षेत्रमा गरेको प्रयासले सार्थक उपलब्धि हासिल गरेको छ। आज हामी मासुजन्य पशुपालनमा आत्मनिर्भरको अवस्थामा पुगेका छौं। यसरी नै खाद्यान्न बाली, तेलहन, दलहन, उखु, फलफुल आदि जस्ता एक एक वटा क्षेत्रमा फोकस भएर काम गर्न सकियो भने केही वर्षमा उल्लिखित कृषि उपजहरूमा मुलुकलाई आत्मनिर्भर बनाउन सकिने प्रशस्त सम्भावना छ र यो काम गर्न साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लिमिटेडको स्पष्ट मार्गचित्र छ। त्यसैले यस वित्तीय संस्थालाई विशिष्टीकृत कृषि तथा उद्यम विकास बैंकको रूपमा स्थापना गर्न आवश्यक कानुनी र वित्तीय प्रबन्ध मिलाउनुपर्छ भन्ने हाम्रो अभियान हो।

> **हाम्रो मुलुकको ६५% भन्दा ठूलो जनसङ्ख्या कृषिमा निर्भर भनिएको छ। तर हामी कृषिमा आत्मनिर्भर हुन सकेका छैनौं। विश्वका विकसित मुलुकहरूमा तीन प्रतिशत जनताले कृषि गरेर मुलुकलाई खाद्य सम्प्रभुता दिलाई निर्यात समेत गर्ने गरेका छन्।**

कृषि सहकारी र कृषि वित्त : ऐतिहासिक यात्रा, नीतिगत अन्योल र नियमनको चुनौती

झलेन्द्र भट्टराई
नायब प्रमुख कार्यकारी अधिकृत
साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.

सहकारी र कृषि ऋणको इतिहास

पञ्चायती व्यवस्था अघि: नेपालमा वि.सं. २०१० मा सहकारी विभाग गठन गरियो । पहिलो पञ्च वर्षीय योजना (२०१३) बाट सहकारीका लागि वित्तीय र नीतिगत व्यवस्था भयो । उक्त योजनामार्फत पाँच वर्षमा गरिने कुल लगानीको ०.३०३% अर्थात रु. १० लाख सहकारी क्षेत्रमा खर्च गर्ने गरी नेपालमा सहकारी पद्धतिको थालनी गरियो । विभिन्न स्थानका बाढीपहिरोबाट विस्थापित मानिसहरूलाई व्यवस्थित बसोबास गराउन चितवनमा युएसएआइडीको सहयोगमा वि.सं. २०११ देखि 'राप्तीदुन बहुद्देश्यीय विकास कार्यक्रम' सञ्चालनमा थियो । उक्त कार्यक्रमबाट पुनर्वास गरिएका परिवारलाई खेतीपाती गर्न ऋण दिने औजारको रुपमा वि.सं २०१३ चैत्र २० गते पहिलो "बखान सहकारी संस्था" सहित १३ वटा संस्थाको स्थापना गरियो । यसरी नेपालमा कृषि कार्यका लागि ऋण दिने उद्देश्यले नै सहकारी संस्थाको शुरुवात भएको देखिन्छ ।

पञ्चायती व्यवस्थाका प्रयास: वि.सं. २०१६ को राजनीतिक परिवर्तनपछि सहकारीहरूलाई सरकारी अड्डाको रुपमा रुपान्तरण गरिए पनि सहकारीको मुख्य कर्म कृषि ऋण नै बनिरह्यो । कृषि सहकारीलाई थोक कर्जा उपलब्ध गराउन वि.सं. २०२० मा सहकारी बैंक स्थापना गरियो । कृषिमा 'आमूल परिवर्तन' ल्याउने उद्देश्यले वि.सं. २०२४ मा कृषि विकास बैंक स्थापना गरी सहकारी बैंकलाई त्यसैमा गाभियो । यसपछि कृषि सहकारी संस्थाहरूलाई कृषि क्षेत्रमा कर्जा लगानी गर्न बैंकिङ्ग क्षेत्रको वित्तीय स्रोतको सुनिश्चितता प्राप्त भयो । यी सहकारी संस्थाहरूलाई जे नाम दिए पनि पशुपालन तथा कृषिका लागि ऋण, औजार, मलखाद र बिउबीजन आदि एकै थलोमा उपलब्ध गराउने 'कृषि बहुद्देश्यीय सहकारी' को स्वरुपमा विकास भएको देखिन्छ । सहकारी संस्था (पछि गएर साझा सहकारी संस्था) ग्रामीण कृषि जीवनको आधार बन्न पुगे । तत्कालीन सरकारले नै ती सहकारी संस्थाको स्थापना, स्वरुप र नियन्त्रण गर्ने भएकोले त्यस समयको सहकारी नीतिलाई 'निर्देशात्मक' भन्न सकिन्छ ।

साना किसान विकास अभियान: वि.सं. २०३२ सालमा ग्रामीण विपन्न तथा साना किसानहरूको आर्थिक र सामाजिक विकासका लागि कृषि मन्त्रालयद्वारा कृषि विकास बैंकको अगुवाईमा साना किसान विकास कार्यक्रम मुलुकभर विस्तार गर्दै लगियो । तिनै आयोजनाहरूलाई वि.सं. २०५० देखि साना किसान कृषि सहकारी संस्थाको रुपमा स्थानीय विपन्न तथा साना किसानहरूलाई हस्तान्तरण गर्न शुरु गरियो । यिनै कृषि सहकारी संस्थाहरूको बहुमत शेयर स्वामित्व रहने गरी नेपाल सरकार र कृषि विकास बैंकको सहभागितामा वि.सं. २०५८ सालमा साना किसान विकास बैंक लि. (हाल साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.) को स्थापना भयो । त्यसै गरी साना किसान कृषि सहकारी संस्थाहरूले प्रवर्धन गरेर वि.सं. २०६४ सालमा नेपाल कृषि सहकारी केन्द्रीय संघ लि. को स्थापना भयो । यी सबै पुरक प्रयासको समग्रतालाई साना किसान विकास अभियान भनियो ।

शुरुवातका दिनहरूमा यी साना किसान कृषि सहकारी संस्थाहरूले कृषि कर्जाका लागि आवश्यक पर्ने सम्पूर्ण वित्तीय स्रोत कृषि विकास बैंकसँग कर्जा लिने गर्दथे ।

साना किसान विकास बैंक स्थापना हुंदा पनि करिब ९५% वित्तीय स्रोत बैंक कर्जाबाट प्राप्त गरिन्थ्यो । क्रमशः किसान सदस्यहरूको नियमित मासिक बचत वृद्धि हुँदै गयो । आ.व. २०८१/८२ को अन्त्यमा आईपुग्दा साना किसान कृषि सहकारी संस्थाहरूले आफ्ना सदस्यको शेयर, बचत र जगेडाकोषबाट औषतमा ६०% वित्तीय स्रोत धान्न सक्षम भएको देखिन्छ । कृषि सहकारी संस्थाहरू मुलतः ग्रामीण भेगका विपन्न र साना किसानहरूको स्वामित्व, व्यवस्थापन र सहभागितामा सञ्चालन हुने भएकोले उनीहरू आफ्नै बचतले मात्र कृषि क्षेत्रको लगानी धान्न सक्दैनन् । हालका दिनमा पनि यी कृषि सकारी संस्थाहरूले बैंक वित्तीय संस्थाहरूबाट औषतमा ४०% कर्जा प्राप्त गरेर आफ्ना सदस्यहरूलाई कृषि मूल्यशृङ्खलाका विभिन्न अवयवहरूमा आवद्ध गराएका छन् ।

कृषि वित्तको तदर्थ अवस्थाको सारथी:

कृषि विकास बैंकलाई वाणिज्य बैंकमा रुपान्तरण गरेपछि नेपालको कृषि क्षेत्रमा कर्जा लगानी गर्ने विशिष्टीकृत बैंक रहेन । राष्ट्र बैंकको निर्देशनको सीमाभित्र रही वाणिज्य बैंकहरूले प्रदान गर्ने कृषि ऋण पाउन विपन्न तथा साना किसानहरूलाई सहज हुँदैन । यो अवस्थामा साना किसान कृषि सहकारी संस्थाहरूले साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्थासँगको सहकार्यमा कृषि क्षेत्रमा करिब रु. १ खर्ब २० अर्ब परिचालन गरेर कृषि कर्जाको ग्याप केही भएपनि कम गर्ने प्रयास गरेकाछन् । प्रतिस्पर्धीरुपमा कृषि उद्यम सञ्चालन गर्न सहुलियतपूर्ण वित्तीय स्रोतको ठूलो आवश्यकता पर्छ, जुन विपन्न तथा साना किसानहरूको बचतबाट मात्र जुट्दैन । सामान्य कृषि उत्पादनलाई नै पूँजी अभाव हुने कृषि सहकारी संस्थाले यदि बाहृय कर्जा नपाउने हो भने कृषि प्रशोधन उद्योग सञ्चालन गर्ने कल्पना पनि गर्न सकिदैन । यस्ता उद्योगमा बैंक कर्जा प्रयोग हुँदा बैंकबाट हुने बाक्लो अनुगमन, सुशासन प्रतिको कठोरता र दक्ष जनशक्तिद्वारा गरिने सहजीकरणको लाभ सहकारी संस्थाले नै पाउने हुन्छ । यसैले कृषि सहकारी संस्थाहरूलाई थोक कर्जा उपलब्ध गराउने प्रयोजनका लागि नै नेपला सकार तथा कृषि विकास बैंकको अगुवाईमा साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्थाको गठन गरिएको हो । तसर्थ कुनै भरपर्दो विकल्प बिना नै कृषि सहकारी संस्थाहरूलाई बैंकको कर्जाबाट विमुख गराउन खोजियो भने यसले वर्षौं लगाएर निर्माण गरिएका ग्रामीण कृषि अर्थतन्त्रको आधारभूत संरचनाहरूलाई नै ध्वस्त बनाउँछ ।

कृषि सहकारीमा बाहृय कर्जाको प्रभाव अध्ययन: ६२४ वटा साना किसान कृषि सहकारी संस्थाको आ.व. २०८०/८१ को वित्तीय र व्यवस्थापकीय विश्लेषणका आधारमा गरिएको अध्ययनले कृषि सहकारी संस्थाहरूलाई बाहृय कर्जा अत्यावश्यक हुने देखाएकोछ । आवश्यक वित्तीय स्रोतको २०% देखि ६०% सम्म बैंक वित्तीय संस्थाबाट कर्जा लिई परिचालन गरेका सहकारी संस्थाहरूको वित्तीय र सुशासन अवस्था तुलनात्मकरुपमा राम्रो देखिएकोछ । त्यसै गरी २०% भन्दा कम बाहृय ऋण लिएका संस्थाहरूमा सञ्चालन लागत धान्ने समस्या रहेको र ६० % भन्दाबढी बाहृय ऋण परिचालन गर्ने संस्थाहरूमा भने सुशासनको समस्या देखिएकोछ । यो अध्ययनले पनि कृषि सहकारी संस्थाहरूलाई प्रभावकारी र सक्षम बनाउन संस्थाको अवस्था, सम्भाव्यता र आवश्यकता हेरी उनीहरूको सम्पत्तिको २०% देखि ६० % सम्म बाहृय स्रोतको कर्जा उपलब्ध गराउन आवश्यक रहेको देखिन्छ ।

आवश्यक वित्तीय स्रोतको २०% देखि ६०% सम्म बैंक वित्तीय संस्थाबाट कर्जा लिई परिचालन गरेका सहकारी संस्थाहरूको वित्तीय र सुशासन अवस्था तुलनात्मकरुपमा राम्रो देखिएकोछ ।

उच्चस्तरीय आर्थिक सुधार आयोगको प्रतिवेदन

मुलुकको अर्थतन्त्रको समग्र क्षेत्रमा सुधारका लागि रायसहित प्रतिवेदन पेश गर्न नेपाल सरकारको मिति २०८१ साल असोज २१ को निर्णयानुसार श्री रामेश्वर प्रसाद खनालको अध्यक्षतामा 'उच्चस्तरीय आर्थिक सुधार आयोग गठन' भयो । यस आयोगले चैत्र २९ गते पेश गरेको प्रतिवेदनले सर्वत्र व्यापक प्रशंसा पायो, र आम मानिस एवम् उद्यमीले समेत अर्थव्यवस्थाको आमूल सुधारको आशा लिए । अधिकांशले कार्यान्वयन हुने कुरामा गरेको शङ्का चिर्दै नेपाल सरकारले तत्काल कार्ययोजना नै बनाएर उक्त प्रतिवेदन कार्यान्वयन गर्न तत्तत् निकायलाई जिम्मेवारी दियो । प्रतिवेदन पेश भएको

५ महिना नपुग्दै २०८२ भाद्र २९ गते उक्त आयोगका अध्यक्ष नेपाल सरकारको अर्थमन्त्री बन्नु भयो। मुलुकका समस्याका चाङ्गहरूका बीचमा कृषि सहकारीका समस्याले प्राथमिकता नपाउनुलाई अन्यथा नमाने पनि आयोगको प्रतिवेदन कार्यान्वयनका लागि गरिने प्रयासहरूलाई भने कमजोर हुन दिनुहुँदैन।

उक्त प्रतिवेदनको बुँदा नं. २०५ मा "निर्वाहमुखी र साना किसान तथा सिमान्तकृत समुदायका किसानहरूलाई वित्तीय साधनमा पहुँच अभिवृद्धि गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाले कृषकका सहकारीलाई थोक कर्जा उपलब्ध गराउने र सहकारी मार्फत किसानलाई कर्जा प्रवाह गर्ने व्यवस्था मिलाउने।" भन्ने स्पष्ट दिशानिर्देश गरेकोछ। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग प्रतिस्पर्धा गरेर सहकारी संस्थाहरूले निक्षेप सङ्कलन गर्दा अत्यन्त महङ्गो पर्छ। सहकारीले उक्त महङ्गो निक्षेपबाट परिचालन गर्ने कर्जा पनि किसानलाई महङ्गो र अपर्याप्त हुन्छ। यस्तो महङ्गो कर्जाबाट कृषि व्यवसायलाई प्रतिस्पर्धी र आकर्षक बनाउन सकिदैन। त्यसैले कृषि सहकारी संस्थाहरूलाई सहुलियतपूर्ण वित्तीय स्रोतको व्यवस्था गरिनुपर्छ भन्ने उक्त आयोगको निश्कर्ष देखिन्छ। तर यसको बिल्कुल विपरित हुने गरी एकपछि अर्को सहकारी नियमन व्यवस्थाहरू आएकाछन्।

"तत्कालमा खास गरी बचत तथा ऋण सहकारीको विकृति रोक्न ल्याईएको हुनाले सहकारी ऐन, २०७४ एक प्रकारले 'बचत तथा ऋण सहकारी ऐन' जस्तो बन्न पुग्यो। यसले कृषि सहकारी संस्था, यसको प्रकृति र आवश्यकतालाई महत्व दिएन।"

सहकारी नियमनको ओइरो, तर अस्पष्टता कायमै

सहकारी ऐन, २०७४: वि. सं. २०४६ को राजनीतिक परिवर्तनको फलस्वरुप सहकारी ऐन, २०४८ आयो। यो ऐन पछि सहकरी प्रति सरकारको 'निर्देशात्मक नीति' फेरिएर जनस्तरबाट सञ्चालन हुने 'प्रवर्धनात्मक नीति' मा परिणत भयो। क्रमशः ३२ हजारका हाराहारी सहकारी संस्थाहरू स्थापना भए र सहकारीमा विकृति पनि त्यति नै बढ्दै गयो। जे नाम दिए पनि सहकारी संस्थाहरू बचत तथा ऋणको व्यवसायमा केन्द्रित भए। यो विकृतिलाई रोक्न कडा नियमन व्यवस्था महशुस भयो जसको परिणामस्वरुप सरकार 'नियन्त्रणमुखी नीति' लिन बाध्य भयो। जसको परिणाम स्वरुप सहकारी ऐन, २०७४ आयो। तत्कालमा खास गरी बचत तथा ऋण सहकारीको विकृति रोक्न ल्याईएको हुनाले सहकारी ऐन,२०७४ एक प्रकारले 'बचत तथा ऋण सहकारी ऐन' जस्तो बन्न पुग्यो। यसले कृषि सहकारी संस्था, यसको प्रकृति र आवश्यकतालाई महत्व दिएन।

सहकारी ऐन, २०७४ को दफा २(ज) ले गरेको 'मुख्य कारोवार' सम्बन्धी परिभाषा अमुर्त, बहुअर्थी र अव्यवहारिक रहेको आम जनगुनासो छ। उक्त दफामा भनिएको छ, *"मुख्य कारोवार भन्नाले संस्था वा संघले सञ्चालन गरेको व्यावसायिक क्रियाकलापहरूमा पछिल्लो आर्थिक वर्षसम्ममा परिचालित बचतको दायित्व र पछिल्लो आर्थिक वर्षको सदस्यतर्फको खरिद वा बिक्री कारोवार मा कम्तीमा तीस प्रतिशतभन्दा बढी हिस्सा भएको कारोवार सम्झनु पर्छ।"*

यो परिभाषले सहकारीहरू कि 'बचत तथा ऋण सहकारी' हुन्छन् कि त 'मुख्य कारोवार गर्ने सहकारी' हुन्छन् भन्ने "वान साईज फिट्स अल" सिद्धान्त अङ्गालेकोछ। बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाको रुपमा दर्ता भएका सहकारीहरूलाई यो दफा आवश्यक नै भएन। त्यसबाहेकका कृषि व्यवसाय, उत्पादक, श्रमिक, यातायात, उपभोक्ता, आवास, बजारीकरण, प्रशोधन आदि सहकारी संस्थाहरूका हकमा ऐनको यो बुँदा राखिएको हो भने यसले पेशा र व्यवसायको विविधता अन्तरनिहित स्वरुप, परिवेश र व्यावसायिक स्वभाव स्वीकारेको छैन।

एकै प्रकृतिका सहकारीमा पनि सञ्चालन मोडेलका कारण प्रकृयागत विविधता हुन्छ। जस्तै : कृषि उपज उत्पादक सहकारीलाई नै लिउँ। यिनीहरू कम्युन (किबुज) प्रकारका र युनियन (मोसाभ) प्रकारका हुन्छन्। किबुज पद्धतिमा उत्पादनका साधनमा सामूहिक स्वामित्व, नियन्त्रण र संलग्नता हुन्छ। यसमा कसैको पनि व्यावसायिक व्यक्तिगत जीवन हुँदैन। तर मोसाभ प्रकृतिमा उत्पादनका साधानहरूमा कृषक सदस्यको व्यक्तिगत स्वामित्व र जिम्मेवारी हुन्छ। सहकारीले ती व्यक्तिगत उद्यमका लागि माग सिर्जना गराउँछ, आवश्यकता अनुसार भूमि, पूँजी, श्रम र बजार सुविधा

उपलब्ध गराउँछ। किबुजले आफैँ ऋण लिएर कृषि उद्यम चलाउँछ भने मोसाभले थोक कर्जा लिएर सदस्यलाई उपलब्ध गराउँछ।

नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशन तथा मापदण्डः मिति २०८१ चैत्र १८ गते सहकारी ऐनलाई संशोधन गरी नेपाल राष्ट्र बैंकमा सहकारीका लागि मापदण्ड र निर्देशन लागु गर्ने अधिकार प्रदान गरियो। नेपाल राष्ट्र बैंकले मिति २०८२/१२/२१ मा "बचत तथा ऋणको मुख्य कारोवार गर्ने सहकारी संस्थाका लागि निर्देशन तथा मापदण्ड, २०८१" जारी गर्‍यो। यसले 'मुख्य कारोवार सम्बन्धमा' थप केही नबोली ऐनको परिभाषालाई नै टेकेर अघि बढेको देखिन्छ।

त्यसै गरी निर्देशनको परिच्छेद २ को १.३ मा *"संस्थाले बैंक तथा वित्तीय संस्था र सहकारी बैंकबाट आफ्नो कुल सम्पत्तिको पाँच प्रतिशतसम्म ऋण लिन सक्ने छ तर यसरी ऋण लिँदा पूँजीकोषको शत्प्रतिशतभन्दा बढी ऋण लिन पाइनेछैन*। तर ५१ प्रतिशत वा सोभन्दा बढी लगानी सामूहिक जमानीमा गर्ने सहकारी संस्थाको हकमा कुल सम्पत्तिको २० प्रतिशत वा पूँजी कोषको १० गुणासम्म (जुन कम हुन्छ त्यो सीमासम्म) ऋण लिन सक्नेछ।"

राष्ट्र बैंकबाट जारी निर्देशन र मापदण्डले सहकारीका सदस्यको निक्षेपबाट मात्र सहकारी चल्नु पर्ने, तर बैंक वित्तीय संस्थाको ऋण लिन नहुने अवधारणा पहिलोपटक ल्याएको हो। यो निर्देशनले सदस्यको निक्षेपको सुरक्षालाई भन्दा बैंक तथा वित्तीय संस्थाको कर्जाको सुरक्षालाई बढी महत्व दिएको देखिन्छ। कृषि सहकारी संस्थाहरूले बैंक वित्तीय संस्थाबाट कर्जा लिने स्थापित मान्यता र व्यवस्था समेत यो निर्देशनबाट कुण्ठित भएकोछ।

राष्ट्रिय सहकारी नियमन प्राधिकरणको मापदण्डः मिति २०८२/२/९ मा राष्ट्रिय सहकारी नियमन प्राधिकरणले जारी गरेको "बचत तथा ऋणको मुख्य कारोवार गर्ने सहकारी संस्थाका सञ्चालन सम्बन्धमा जारी गरिएको नियामकीय मापदण्ड, २०८२" को परिच्छेद १ मापदण्ड नं. २.१२ ले मुख्य कारोवार को परिभाषा स्पष्ट नगरी ऐनको हुबहु साभार गरेको छ, जसले गर्दा अन्यौललाई अझ बलियो गरी स्थापित गरिदिएकोछ।

यस अमुर्त परिभाषाले साना किसान कृषि सहकारी संस्थाहरू पनि 'बचत तथा ऋणको मुख्य कारोवार गर्ने संस्था हुन्' भन्ने ठाउँ बनाई दिएकोछ।

सहकारीले सम्पत्तिको ५ प्रतिशतभन्दा बढी हुने गरी बैंक वित्तीय संस्थाबाट कर्जा लिन नपाउने भन्ने राष्ट्र बैंकको परिच्छेद २ बुँदा नं. १.३ को व्यवस्थालाई यस मापदण्डले परिच्छेद २ बुँदा नं. १.३ मा हुबहु दोहोर्‍याएकोछ।

सहकारी विभागको एकीकृत निर्देशन : सहकारी विभागले मिति २०८२/३/३२ मा "सहकारी संघसंस्थामा सुशासन प्रवर्धनको लागि एकीकृत निर्देशन, २०८२" जारी गर्‍यो। बचत तथा ऋणको कारोवार गर्ने सहकारी संस्थाहरूको लागि सहकारी ऐन बमोजिम नै राष्ट्रिय सहकारी नियमन प्राधिकरण गठन भई सोबाट निर्देशन समेत जारी भई सकेकोछ। यस पश्चात सहकारी विभागबाट जारी निर्देशन पनि मुख्यतः बचत तथा ऋणको कारोवार गर्ने सहकारी संस्थाका विविधि विषयमा नै केन्द्रित भएर आएको देखिन्छ। विभागले नै बचत तथा ऋणको समेत जिम्मेवारी लिनु पर्ने भएमा "राष्ट्रिय सहकारी नियमन प्राधिकरण" र उसको नियमाकीय मापदण्ड किन चाहिएको हो ? जसरी प्राधिकरणले बचत तथा ऋणको मुख्य कारोवार गर्ने सहकारी संस्थाहरूलाई व्यवस्थित गर्न मापदण्ड ल्यायो, त्यसरी नै विभागले बाँकी विषयका सहकारी संस्थाको लागि विशिष्टीकृत निर्देशनहरू ल्याउनु पर्ने हैन र ?

> **राष्ट्र बैंकबाट जारी निर्देशन र मापदण्डले सहकारीका सदस्यको निक्षेपबाट मात्र सहकारी चल्नु पर्ने, तर बैंक वित्तीय संस्थाको ऋण लिन नहुने अवधारणा पहिलोपटक ल्याएको हो। यो निर्देशनले सदस्यको निक्षेपको सुरक्षालाई भन्दा बैंक तथा वित्तीय संस्थाको कर्जाको सुरक्षालाई बढी महत्व दिएको देखिन्छ।**

विभागले जारी गरेको निर्देशनमा पनि ऐनले सिर्जना गरेको 'मुख्य कारोवार ' सम्बन्धी परिभाषाको अन्यौलमा प्रष्टता ल्याईएन। प्राधिकरण र सहकारी विभागले जारी गरेको निर्देशन मध्ये कुन ठुलो हो ? कसलाई आधार लिने भनेर हिजो आज सहकारी कर्मीहरू प्रश्न गर्ने गर्छन्।

सहकारी विभागको एकीकृत निर्देशनले केही उदार भएर

दफा ५६ मा *"सहकारी संघसंस्थाहरूको बाह्य ऋण कुल सम्पत्तिको ५ प्रतिशत भित्र कायम राख्नु पर्नेछ । तर, नेपाल सरकारको स्वीकृतिमा बाह्य मुलुकबाट ऋण लिने संघसंस्था वा विशिष्टकृत सहकारी संघ वा दुई वा दुई भन्दा बढी संघसंस्थाले अन्तर सहकारी सहयोगको भावनाले संयुक्त वा साझेदारीमा आफ्नो उत्पादन र सेवाको बजारीकरण गर्दा वा नेपाल सरकारबाट उत्पादनमूलक सहकारी क्षेत्र मार्फत लगानी प्रवर्द्धनको लागि विशेष व्यवस्था गरिएको अवस्थामा ५ प्रतिशत सीमा सम्बन्धी व्यवस्था लागु हुने छैन ।"* भन्ने व्यवस्था गरेकोछ ।

कृषि सहकारीका लागि छुट्टै प्राधिकरण आवश्यक

मुलुकको ६५ प्रतिशत जनतासँग प्रत्यक्ष गाँसिएको, ग्रामीण क्षेत्र एवम् विपन्न तथा साना किसानहरूको सहभागिता रहने कृषि जस्तो संवेदनशील क्षेत्रमा बैंकको कर्जा बिना उनीहरू कै स्वलगानी (बचत, शेयर आदि) बाट कसरी कृषि उत्पादन, उद्योग तथा व्यवसाय सञ्चालन हुन्छ ? विपन्न र गरिबहरूले आफ्नै सहकारी संस्था मार्फत वर्षौंदेखि उक्त वित्तीय व्यवस्था मिलाउँदै आएकोमा कहाँ के कारणले बन्देज लगाउनु परेको हो ? आदि जस्ता प्रश्नहरू अनुत्तरित बनेकाछन् ।

एकातिर बीउबिजन, खेतखनिया, नर्सरी, मलखाद, भण्डारण, ढुवानी, बजार, कृषि प्राविधिक, उन्नत नश्ल, खोप, गोठ, खोर, भकारो र नाङ्लो-डालो आदिमा निर्लिप्त भएर लाग्नु पर्ने कृषि सहकारी संस्था र अर्कोतिर बैंकहरूले जस्तै गरी वित्तीय कारोवार मात्र गर्ने बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाका सञ्चालन प्रकृया, आवश्यकता, स्रोत र व्यवस्थापन एउटै हुँदैन । त्यसैले बचत तथा ऋण सहकारी संस्थामा उत्पन्न भएका समस्याका कारण सम्पूर्ण सहकारीलाई एउटै डालोमा हाल्न मिल्दैन ।

बचत तथा ऋणको मुख्य कारोवार गर्ने संस्थाहरूको लागि त राष्ट्रिय सहकारी नियमन प्राधिकरण गठन भयो । यो अत्यन्त आवश्यक पनि थियो । बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूलाई लक्ष्य गरी गठन भएको प्राधिकरणमा कृषि सहकारी संस्थाहरूले दर्ता हुनु भनेको बचत तथा ऋण सहकारीमा रुपान्तरण हुनु नै हो । भुइँ तहमा हुर्किरहेको कृषि सहकारी संस्थाको सफलताका आधारहरू, चुनौति र नवप्रवर्तनीय असल अभ्यासहरू एवम् ती सहकारी संस्थासँग सहकार्य गर्दै आएका निकाय, कृषि सहकारी संघ, साना किसान लघुवित्त संस्था, एशियाली विकास बैंक र ईफाड जस्ता अन्तर्राष्ट्रिय विकास साझेदार आदिसँग समेत परामर्श गरेर मापदण्ड बनाउन सके आसन्न सङ्कटबाट कृषि अभियानलाई बचाउन सकिन्छ । सर्वसाधारण जनताको निक्षेप सुरक्षाको प्रत्याभूति गर्नु सरकारको जिम्मेवारी हो । बचत शुरक्षित होस् भन्ने मनाशायले सहकारी ऐनको दफा २ (ज) मा 'मुख्य कारोवार ' सम्बन्धी परिभाषा गरिएको हुनु पर्छ । तर उक्त परिभाषाको अस्पष्टता नै कृषि सहकारी संस्थाहरूको सङ्कटको कारण बनेकोछ । लागि लाई समस्या उत्पन्न भएकोछ । उक्त दफालाई समरुपमा अर्थ लाग्ने प्रष्ट बनाउन *"कुनै पनि प्रकृतिका सहकारी संस्थाले पछिल्लो आर्थिक वर्षको अन्तमा* वासलात अनुसारको कुल सम्पत्तिको तीस प्रतिशतभन्दा बढी हुने गरी निक्षेप सङ्कलन गरेको भएमा 'बचत तथा ऋणको मुख्य कारोवार ' गरेको मानिने छ । बचत तथा ऋणको मुख्य कारोवार नगर्ने सहकारी संस्थाहरूको हकमा पछिल्लो आर्थिक वर्षको नाफा नोक्सान वा व्यापार खातामा सबैभन्दा बढी देखिएको कारोवार नै मुख्य कारोवार हुनेछ ।" भन्ने व्यवस्था गरी संशोधन हुन आवश्यक छ ।

> **जसरी प्राधिकरणले बचत तथा ऋणको मुख्य कारोवार गर्ने सहकारी संस्थाहरूलाई व्यवस्थित गर्न मापदण्ड ल्यायो, त्यसरी नै विभागले बाँकी विषयका सहकारी संस्थाको लागि विशिष्टीकृत निर्देशनहरू ल्याउनु पर्ने हैन र ?**

विभिन्न पालिकाहरूले ऐनको परिभाषालाई आफ्नो आफ्नै ढङ्गले अर्थ गरेर कृषि सहकारी संस्थाहरूको आदर्श कारोवार र स्थापित ग्रामीण अर्थव्यवस्था नै भत्कने गरी निर्देशन दिन थालिसकेका छन् । यसबाट कृषि क्षेत्रमा प्रभावकारी भूमिका खेलेको र अन्तर्राष्ट्रिय छवि बनाउन सफिल साना किसान सहकारी अभियानलाई अपुरणीय क्षति पुग्न जाने देखिन्छ । निरीह कृषि सहकारी संस्थाहरूलाई नियमनको शक्तिशाली डण्डा देखाएर बचत तथा ऋण सहकारी संस्थामा रुपान्तरण गर्नु भन्दा छुट्टै कृषि सहकारी प्राधिकरण गठन गर्नु आजको आवश्यकता हो ।

लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा असुलीका समस्या : एक चर्चा

पोषण राज लामिछाने
वरिष्ठ अधिवक्ता, कानूनी सल्लाहकार
साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.

बिषय प्रवेश :

प्रचलित कम्पनी कानून अन्तर्गत पब्लिक कम्पनीको रुपमा कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा दर्ता भई नेपाल राष्ट्र बैंकबाट 'घ' वर्गको वित्तीय कारोवार गर्न पाउने इजाजत-पत्र लिई नेपाल राज्यका विभिन्न स्थानमा स्थापना भएका लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूको कार्यक्षेत्र केन्द्रीय स्तर वा जिल्ला स्तरमा आफ्नो कार्यक्षेत्र हुने गरी लघुवित्त कारोवार संचालन गर्दै आएका छन् ।

लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूको मूल उद्देश्य एवं कार्यका सम्बन्धमा सम्बन्धीत वित्तीय संस्थाको नियमावलीमा स्पष्ट उल्लेख गरेको पाइन्छ । सोही अनुसार लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूले कार्य गर्नुपर्ने हुन्छ ।

लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूमध्ये मुलुकमा रहेका केही सिमित वित्तीय संस्थाहरूले नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशनको अधीनमा रही आफ्नै कर्जा लगानी नीति तथा कार्यविधि अनुसार थोक कर्जा र केही वित्तीय संस्थाहरूले न्यून आय भएकाहरूमा व्यक्तिगत वा समूहगत रुपमा कर्जा लगानी गर्दै आएका छन् । ती दुवै प्रकृतिका लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूको मूख्य उद्देश्य विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गरी तिनीहरूको जीवनस्तर सुधार गर्नु नै रहेको छ ।

थोक कर्जा प्रवाह गर्ने लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूले अन्य त्यस्तै प्रकारका वित्तीय संस्था वा सहकारी संस्थाहरूलाई थोक कर्जा प्रवाह गर्ने र ती संस्थाहरू मार्फत विपन्न वर्गका व्यक्तिहरू वा सहकारी संस्थाका सदस्यहरूमा कर्जा प्रवाह गर्ने गर्दछन् भने कतिपय अन्य लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूले समूहगत रुपमा वा एकल रुपमा पनि कर्जा प्रवाह गर्दै आएको पाईन्छ । त्यसरी प्रवाह गरिने कर्जाहरूका सम्बन्धमा नेपाल राष्ट्र बैंकले दिएको निर्देशनको अधीनमा रही विना धितो, धितो र समूह जमानी वा व्यक्तिगत जमानत लिई कर्जा प्रवाह गर्दै आएका छन् । त्यसरी प्रदान गरिएका कर्जाहरूमा विगत केही वर्ष देखि तोकिएको समयमा असुल उपर नभई भाखा नाघ्न गएको कारण त्यस्ता लघुवित्त संस्थाहरूमा कर्जा असुली एक गम्भीर समस्याको रुपमा देखा पर्न थालेको छ । त्यसैले यहाँ लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूमा कर्जा असुलीमा देखा परेका समस्याबारे निम्नानुसार चर्चा गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

१) धितो सुरक्षणमा प्रवाह गरिएका कर्जा असुलीमा समस्या :-

विना धितो वा जमानतमा दिएको कर्जाको तुलनामा धितो राखी त्यो धितोलाई धितो मूल्याङ्कनकर्ताबाट विधिवत् मूल्याङ्कन गराई उक्त सम्पत्तिको निश्चित प्रतिशत २० वा ३० प्रतिशत मार्जिन कट्टी गरी ७० वा ८० प्रतिशत धितोको मूल्यले खाम्ने बराबरको ऋण प्रवाह गरेका त्यस्ता धितोहरू लिलाम बिक्री गर्नुपर्ने स्थितिमा हाल मुलुकमा देखा परेको आर्थिक मन्दीको कारणले गर्दा एकातिर लिलाम बिक्रीमा सकार गर्ने व्यक्ति नपाउने स्थिति देखिएको छ भने अर्कोतिर

वित्तीय संस्था स्वयंले पनि सकार गरेको अवस्थामा सो सम्पत्ति अनन्तकाल सम्म संस्थाको नाममा राखि राख्न नमिल्ने, त्यस्ता गैर बैंकिङ्ग सम्पत्ति पनि बिक्री नहुने स्थिति रहेका सन्दर्भमा धितो राखी प्रवाह भएका कर्जा समेत असुली गर्न वित्तीय संस्थाहरूलाई असहज एवं समस्या बन्दै गएको अवस्था छ।

२) समूह जमानीमा प्रवाह भएका कर्जा असुलीमा समस्या:–

अधिकांश लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूले कर्जा प्रवाह गर्न ४/५ जना व्यक्तिहरूको समूह बनाउछन् र ती समूहमा समूह जमानीको कागज गराई कर्जा प्रवाह गरेका हुन्छन्। समूहमा प्रवाह गरिने त्यस्ता समूहमा कुनै सदस्यले धितो दिएको र कुनै सदस्यले धितो दिन नसकी सोही धितो दिने वा अन्य धितो नदिने समूहका व्यक्तिलाई समूह जमानीको कागजमा कागज गराई ऋण प्रवाह गरिएको हुन्छ। तर विडम्वना जुन समूहको सदस्यले धितो दिएको हुन्छ उसले आफ्नो नियमित ब्याज वा किस्ता संस्थालाई बुझाई राखेको हुन्छ तर जसले धितो दिएको छैन उसैले ब्याज वा साँवाको किस्ता नतिरी सर्त उल्लङ्घन गरीरहेको हुन्छ। अझ कोही सदस्य त संस्थाको सम्पर्कमा नै आउँदैनन्। आफ्नो थातथलो छोडी अन्यत्र बसाई सराई गरेका हुन्छन्। यस्तो धितो नदिने र ऋण नबुझाउने ऋणीको हिस्सामा पर्ने कर्जा अर्को नियमित किस्ता वा ब्याज बुझाई निजले नै राखेको धितोबाट असुल उपर गरी हाल्दा पर्ने व्यवहारिक एवं कानूनी समस्याले गर्दा त्यस्ता समूह जमानीमा दिएका कर्जाहरू असुल उपर गर्ने समस्याको रुपमा रहेको पाइएको छ।

त्यसै गरी सहकारी वा वित्तीय संस्थालाई थोक कर्जा दिने लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूले संस्थाका नाममा धितो भएसम्म संस्थाको नामको धितो र सहकारी संस्थाहरूमा प्रवाह गरिएका कर्जाहरूमा प्राय संस्थाको नाममा कुनै सम्पत्ति नभई सोही ऋण प्रवाह गर्ने आफ्ना सदस्यहरूले दिएको धितो समेत धितो रहने बोली पारी वा संस्थाका नामको चल अचल सम्पत्ति धितो रहने भन्ने बोली पारी तमसुक गराई, सञ्चालकहरू तथा प्रबन्धकको व्यक्तिगत जमानत लिई ऋण प्रवाह गरिएको पाईन्छ। त्यस्ता ऋणको भाखा नाघ्न गएमा संस्थाका नाममा पछि कायम हुन आएका अचल सम्पत्ति वा सञ्चालकहरूका नामको वा संस्थाका ऋणी सदस्यहरूका नामको सम्पत्ति असुल गर्न सम्बन्धीत मालपोत कार्यालयमा सम्पत्ति (जायजेथा) रोक्का गर्न पठाउँदा सम्बन्धीत मालपोत कार्यालयले रोक्का नगर्ने गरेको बाट त्यस्ता कर्जा असुलीमा समेत समस्या देखिएको छ।

धितो वा समूह जमानत वा व्यक्तिगत जमानतमा दिइएको कर्जा असुलीमा माथि उल्लेख गरे बमोजिम विविध कारणले समस्या पर्न गएको परिप्रेक्ष्यमा विना धितोमा प्रवाह भएका कर्जा असुलीमा झनै समस्या हुनु स्वभाविक छ।

३) बिना धितोमा दिइएको कर्जा असुलीमा समस्या :–

नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशनको अधीनमा रही राष्ट्र बैंकले तोकेको सिमा सम्मको रकम विना धितो वित्तीय संस्थाहरूले लगानी गर्दै आइरहेका छन्। धितो वा समूह जमानत वा व्यक्तिगत जमानतमा दिइएको कर्जा असुलीमा माथि उल्लेख गरे बमोजिम विविध कारणले समस्या पर्न गएको परिप्रेक्ष्यमा विना धितोमा प्रवाह भएका कर्जा असुलीमा झनै समस्या हुनु स्वभाविक छ। खास गरी विना धितो ऋण लिने ऋणीले ऋण तिर्नु पर्दैन भन्ने मनस्थिति वा जायजेथा भए पो लिलाम गर्छ ? भन्ने सोचबाट ग्रसित भई त्यस्ता विना धितोको ऋण अधिकांश भाखा नाघ्न गएको अवस्था देखिन्छ। तिर्न सक्ने र तिर्न चाहने केही ऋणीहरू पनि ऋण तिर्नु नपर्ने भनि केही व्यक्ति/समूहको आन्दोलनबाट प्रभावित भई त्यस्ता केही ऋणीहरू पनि .ऋण नतिरी बसेका पाइन्छन्।

हाल मुलुकमा देखा परेको आर्थिक मन्दीका कारणले पनि ऋण तिर्न नसक्ने सदस्यहरूको संख्या हाल वृद्धि हुँदै गएको पाइन्छ। त्यसरी विना धितो प्रवाह गरिएका कर्जाहरू असुल उपर गर्न निजहरूका नामको सम्पत्ति पत्ता लगाई सो सम्पत्ति मालपोत कार्यालयबाट रोक्का गराई सोही सम्पत्ति लिलाम विक्री गरी वित्तीय संस्थाको आफ्नो लेना रकम असुल गर्न प्रथमतः त्यस्ता ऋणीको पत्ता लागेको सम्पत्ति सम्वन्धित मालपोत कार्यालयमा रोक्का गर्न पठाउदा मालपोत कार्यालयहरूले रोक्का गर्न इन्कार गरेको हुँदा यस्ता विना धितोको ऋण असुल उपर गर्न लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूलाई समस्या परेको पाइन्छ।

निष्कर्ष :-

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफूले प्रवाह गरेको कर्जा असुल उपर गर्ने सम्बन्धमा बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०७३ को दफा ५७ मा व्यवस्था भएको पाइन्छ। त्यसका लागि सम्बन्धीत वित्तीय संस्थाले आन्तरिक कार्यविधिहरू पनि बनाएका हुन्छन्। तर त्यसको बाबजुत लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूले धितो वा जमानत वा विना धितो प्रवाह भएका कर्जाहरूमा माथि चर्चा गरे बमोजिम असुलीमा समस्या देखा परेको अवस्था छ।

त्यसका साथै यथेष्ट प्रयास गर्दा पनि अर्थात लिलाम कारवाही गर्दा पनि वित्तीय संस्थाले प्रवाह गरेको कर्जा असुल गर्न नसकेमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाको ऋण असुली ऐन, २०६४ र ऐ. को नियमावली, २०६५ बमोजिम ऋण असुली न्यायाधिकरणमा मुद्दा दिएमा सोही न्यायाधिकरणबाट ऋणी वा मञ्जुरीनामा दिनेका नाममा रहेको सम्पत्ति रोक्का राखी लिलाम विक्रीको कारवाही गरी बैंक वित्तीय संस्थाको ऋण असुल उपर गराईदिने व्यवस्था भएकोले उक्त ऐनमा तोकिएको हदम्याद भित्रै ऋण असुली न्यायाधिकरणमा मुद्दा दिई लघुवित्त वित्तीय संस्थामा देखा परेको कर्जा असुलीको समस्या समाधान गर्नतर्फ लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूले ढिलाई गर्नुहुदैन। हदम्याद भित्र मुद्दा दिन नसक्ने वा हदम्याद नघाई मुद्दा दिएमा हदम्याद नाघी मुद्दा दर्ता हुन गएमा सोही कारणले त्यस्ता फिराद वा निवेदन खारेज हुने हुँदा त्यसतर्फ लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूले समयमै ध्यान पुऱ्याउनुपर्ने समेत देखिन्छ।

कर्जा प्रवाह विस्तार र व्यवसायीक स्थायित्व

विशाल तुलाधर
शाखा प्रबन्धक
साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.
शाखा कार्यालय, नेपालगञ्ज

पृष्ठभुमी :

कृषि प्रधान देश भनिएतापनि आफ्नो उत्पादनले बर्ष दिन भरी खान पुग्ने परिवार संख्या धेरै कम थियो । बेसाहा मानोले जीविकोपार्जन गर्नुपर्ने भएपछि गरिबीको संख्या त बढ्ने नै भयो । देशलाई समृद्धि तर्फ लैजान अन्य विविध पक्षको साथै गरिबी न्यूनीकरण एउटा प्रमुख विषय पनि हो । कृषि प्रधान देशको गरिबी न्यूनीकरणका विभिन्न उपायहरू मध्ये उत्पादनमा वित्तीय पहुँच एउटा महत्वपूर्ण पक्ष भएकोले आर्थिक बर्ष २०३२/३३ सालमा गरिब, विपन्न वर्ग र कृषिमा वित्तीय पहुँच पुऱ्याउन साना किसान विकास कार्यक्रमको शुरुवात भएको थियो । यो कार्यक्रमले नेपालमा सफलता प्राप्त गरेको छ । यसको पुष्टी ती गरिब किसानहरू जोसँग हिजो उत्पादनका निम्ती पूँजी थिएन, तिनीहरू आज आफ्नै प्रकारको वित्तीय कारोवार गर्ने सहकारी संस्थाहरू सञ्चालन गरिरहेका छन् जसलाई साना किसान कृषि सहकारी संस्था भनिन्छ । ती संस्थाहरूलाई आवश्यक पर्दा वित्तीय साक्षरता र क्षमता विकास सहितको सहुलियत ब्याजदरका कर्जाहरू साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.ले उपलब्ध गराउँदै आएको छ । अहिले साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि.हरूले गर्ने कार्य र साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.ले गर्ने कार्यको संयुक्त रुपलाई "**साना किसान विकास अभियान**" भनेर हामी बुझ्दछौं । यो अभियानलाई टिकाउन गुणात्मक कर्जा प्रवाह विस्तार र व्यवसायीक स्थायित्वको भूमिका महत्वपूर्ण हुने भएकोले त्यसतर्फ ध्यान दिनु जरुरी छ । अहिले खुम्चिएको व्यवसाय विस्तार गर्न दुवै संस्थाहरूमा भएको केही कमजोरीहरूको सुधारको साथै समय सापेक्ष विद्यमान नीतिहरूमा संशोधन आवश्यक छ ।

प्रगतिहरू सीधा रेखामा होइन बक्ररेखामा सञ्चालन हुने गर्दछन् । प्रगतिहरूमा आउने उतरचढावहरू स्वीकार गरेर राम्रो गर्न अझ अगाडि बढ्नु पर्दछ । प्रगतिहरू निरन्तर उकालो लाग्दा हामी सबैलाई गौरवको अनुभूति हुनु स्वभाविक हो । कहिलेकाँही ओरालोको यात्राले हामीलाई चिन्तित पनि तुल्याउँछ । अहिले भएका प्रगतिहरूका सूचकाङ्कहरूले हामी सबैलाई केही सोच्नुपर्ने अवस्थामा पुऱ्याएको छ । निराश नै हुनु भने, पर्दैन किनभने हरेक समस्याले नयाँ शिक्षा र अनुभवहरू प्रदान गर्ने गर्दछ । हामीले प्राप्त गरेको ज्ञान र सिकाई अनुसारको कार्यनीति र योजनाहरू बनाउन सकिएमा र सोको कार्यान्वयन गर्न सक्दा पून: सफलता प्राप्त गर्न सकिन्छ । वित्तीय कारोबोर गर्ने संस्थाहरूको "**गुणात्मक कर्जा प्रवाह विस्तार र व्यवसायीक स्थायित्व**" नै महत्वपूर्ण विषय हो तर यो अहिले ओरालोको यात्रामा छ । यसमा कतिपय हाम्रो काबु बाहिरको परिस्थितीहरूले सृजित भएका छन् भने, कतिपय हाम्रै कारणले पनि भएका छन् तिनीहरूलाई सुधार गर्नुपर्दछ । यो लेख समसामयिक समयको लागि मात्र तयार गरिएको हो । समसामयिक अवस्थाको समस्या समाधान हामीले हाम्रा परिस्थितिहरूको मात्र गर्न सकिने भएकोले त्यसैतर्फ मात्र केन्द्रित गरी यसका सीमाहरू निर्धारण गरिएका छन् । ती विषयहरूको समाधान खोज्दा व्यवसायीक

स्थायित्वमा पनि प्रभाव पर्नसक्ने भएकोले छोटो रुपमा देहाय बमोजिम तिनीहरूको पनि चर्चा गरिएको छ।

(क) वित्तीय संस्था :

१. **व्यवसायीक मोडलमा पुनरावलोकन :** वित्तीय संस्थाको थोककर्जा कारोवार मोडलमा आँशिक खुद्रा कर्जाको नीति अवलम्बन गरौं। यस प्रकारको खुद्रा कर्जा कारोवार मा उद्यमी व्यवसायी व्यक्तिहरू जसले किसानहरूले उत्पादन गरेको वस्तुहरूको बजारीकरणको कार्यमा सहयोग गरिरहेको छ र उनीहरू सहकारीको संरचना भित्र बसेर काम गर्न चाँहदैन र सहकारीहरूले पनि त्यस्ता व्यक्तिहरूलाई आफ्नो संस्थामा व्यवस्थापन गर्न सक्दैन। जस्तैः नीजि रुपमा सञ्चालन गरिरहेका कृषि फर्महरूमा आबद्ध व्यक्तिहरू, प्रशोधन लगायत कोल्डस्टोर र बजारीकरणका कार्यहरूमा संलग्न व्यक्ति तथा फर्महरू र सहकारी संस्थाहरूको सेवा नपुगेको क्षेत्रहरूमा वित्तीय संस्थाको तर्फबाट सिधै कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्ने नीतिमा पुनरावलोकन गर्ने।

२. **विषयगत संघ र बिशिष्टीकृत संघहरूलाई कर्जा प्रवाहको नीति :** वित्तीय संस्थाको हालको कर्जा नीतिमा संसोधन गरी विषयगत संघ र बिशिष्टीकृत संघहरूलाई मूल्यश्रृङ्खलाका कार्यहरू (प्रशोधन, ग्रेडिङ, कोल्डस्टोर निर्माण, बजार सञ्चालन) गर्न कर्जा लगानी गर्न सक्ने व्यवस्थाको लागि नीतिमा सुधार गरौं।

३. **दक्ष मानव श्रोतको विकास :** बुँदा नं. १ र २ मा उल्लेखित कार्यहरू सम्पादन गर्न वित्तीय संस्थाको तर्फबाट दक्ष मानव श्रोतको विकास गरी परिचालनको व्यवस्था गरौं।

४. **अधिकार सहितका शाखाहरू :** प्रतिस्पर्धामा होमिएका सिपाहीहरूको हातबाट हतियार भिkकेर मैदानमा निहत्था उतारिएका सिपाहीहरूले युद्ध जितेको सायद विरलै इतिहास होला। फिल्डमा हुने अनुभव त्यहाँ दैनिक रुपमा खटिने व्यक्तिहरूसँग हुन्छ तर निशाना सूचना लिएको भरमा (केन्द्रबाट) हुँदा गलत पनि हुन सक्दछ। कहिलेकाँही फिल्डको जे कुरा हो पुष्टी हुने प्रकारले सहि सम्प्रेषण गर्न प्रस्तुतीकरण शैली आदिका कारण नहुन पनि सक्छ तर त्यही काम ऊ आफैले गर्न पाउँदा कार्यसम्पादन अब्बल गर्न सक्दछ। वित्तीय संस्थाले केन्द्रीकृत लेखा प्रणालीको नीति लागु गर्ने भनिएता पनि अहिले ऋण, प्रशासन सबैमा केन्द्रीकृत व्यवस्था लागु भएको छ। यसले गर्दा काममा ढिलासुस्ती र खास अप्ठेरोहरूमा संस्थाहरूलाई समयमा मद्दत गर्न सकिएको छैन। व्यवसायीक स्थायित्वको लागि यो नीतिमा पुरावलोकन हुनु आवश्यक छ।

> **फिल्डमा हुने अनुभव त्यहाँ दैनिक रुपमा खटिने व्यक्तिहरूसँग हुन्छ तर निशाना सूचना लिएको भरमा (केन्द्रबाट) हुँदा गलत पनि हुन सक्दछ।**

(ख) साझेदार संस्थाहरू :

१. **आम प्रशिक्षण तथा वित्तीय साक्षरता :** साझेदार संस्थाहरूले सदस्यहरूको बीचमा प्रदान गर्ने सेवाहरूको र सहुलियत ब्याजदरका कर्जाहरूको बारेमा आमप्रशिक्षण गरी उत्पादनमा लाग्न प्रेरित गर्ने र कर्जा मागको सृजना गर्ने। लघुवित्त र अन्य संस्थाहरूबाट लिएको कर्जाको ब्याजदर र साना किसान सहकारीले प्रदान गर्ने सहुलियत ब्याजदरका कर्जाबाट हुने फाइदाहरूको बारेमा वित्तीय साक्षरताको ज्ञान दिने। फजुल खर्च कटौती गरी आत्मनिर्भर हुने बाटो देखाउने। साथै नयाँ सदस्यहरू वृद्धि गर्ने।

२. **डिजिटल प्रविधिको प्रयोग :** सदस्यहरूसँग भौतिक रुपमा गरेको लिखतहरूको डिजिटाइज गर्ने विधिको कार्यान्वयन, सदस्यहरूको मोबाईलमा संस्थासँग गरेको कर्जा, बचत र अन्य प्रकारका सबै कारोवार हरूको सूचना जाने प्रविधिको प्रयोग र सानो सानो उत्पादनमूलक कर्जाहरू (वित्तीय संस्था र साझेदार संस्थाका पदाधिकारी वीच अन्तरक्रिया

गरी छिटै टुंगो लगाउने) अनलाईन वा फिल्डबाट नै भुक्तानी हुने पद्दतीको विकास गरी लागु गर्ने ।

३. **संस्थागत सुदृढीकरण** : सुशासन, जोखिम बिश्लेषण र सोको व्यवस्थापन, निष्कृिय कर्जा र ब्याज असुली, ब्यवसायिक सीप र प्रविधि मैत्री कारोवार गर्न सक्ने दक्ष कर्मचारीहरूको व्यवस्था साथसाथै सञ्चालकहरूमा निस्वार्थ सेवा भाव, नेतृत्व क्षमता, पक्षपात रहित सेवा र जिम्मेवारीबोधको विकास गरी कार्यसम्पादन गर्ने गराउने । यसले व्यवसायीक स्थायित्वको लागि भूमिका खेल्दछ ।

४. **सहकारी संस्थाहरूको एकीकरण** : कार्यक्षेत्र जोडिएका साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि.हरूको बीचमा पनि कतै कतै अस्वस्थ प्रतिस्प्रर्धाहरू देखिन थालेको छ भने, संभावना भएको तर कमजोर कार्यसम्पादन क्षमताको कारण कारोवार वृद्धि हुन नसकेका संस्थाहरू पनि छन् ती संस्थाहरूको एकीकरण गर्नुपर्दछ । त्यसैगरि भौगोलिक रुपमा नजिक रहेका र कार्यक्षेत्र नजोडिएका संस्थाहरूको बीचमा आवश्यकताको आधारमा एकीकरण गर्न सकिन्छ । एकीकरण गर्दा एउटा पालिकाभित्रका सहकारी संस्थाहरूको बीचमा मात्र गर्नु पर्दछ किनभने, समुदायका व्यक्तिहरूले ती संस्थाहरूलाई चिन्न पाउनु पर्दछ र स्थानीय पालिकाहरूबाट उपलब्ध हुने सेवा सुविधाहरूमा त्यस भित्रका जनताहरूको मात्र अधिकार हुने हुँदा एक पालिका भन्दा बढी वा जिल्ला भरी कार्यक्षेत्र हुने गरी एकीकरण हुँदा स्थानीय पालिकाहरूको सेवा वितरणमा अप्ठेरो हुनुको साथै सहकारीमार्फत कार्यक्रम प्राप्त हुन नसक्ने अवस्था पनि सृजना हुन सक्दछ । यस प्रकारको एकीकरणले व्यवसायीक स्थायित्वको लागि महत्वपूर्ण भूमिका खेल्न सक्दछ ।

निष्कर्ष

साना किसान विकास अभियानले हालसम्म प्राप्त गरेका उपलब्धिहरूको जगमा टेकेर अझै शिखरको बाटो तय गर्नु यस अभियानको अभिष्ट हो । उल्लेखित विषयहरूको सुधार हुन सकेमा वित्तीय संस्थाको हालको कर्जा प्रवाहको ओरालो यात्रामा केही सुधार गर्न सकिन्छ भन्ने लागेको छ । यसरी सुधार गरिएका नीतिगत व्यवस्थाहरू कार्यान्वयनको लागि लगनशील भएर वित्तीय संस्था र साझेदार संस्था दुवै परिचालित भएमा व्यवसायीक स्थायित्वमा पनि महत्वपूर्ण भूमिका हुनसक्छ भन्ने यसको निष्कर्ष रहेको छ ।

नेपालमा AML/CFT Compliance कसुर तथा जरिवानाहरू सम्बन्धी व्यवस्था र SKBBL को अग्रसरता

सुमित्रा गिरी
वरिष्ठ सहायक
साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.

सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतङ्कवादी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी सम्बन्धी हुने कसूरहरू विश्वव्यापी रुपमा बढ्दै जानु तथा सर्वसाधारणको जीउधन तथा सम्पत्तिको संरक्षण गरी शान्ति व्यवस्था कायम गरी संगठित अपराधलाई नियन्त्रण गर्ने राज्यको दायित्व थप भएको र यसबाट पर्न सक्ने असरको बारेमा अर्न्तराष्ट्रिय समुदाय तथा नेपालले पनि गम्भिर चासो राखेको पाइन्छ । देशमा बढ्दो राजनैतिक अस्थिरता तथा नीतिमा हुने अस्थिरताका कारण थप चुनौती थपिदै गएको सन्दर्भमा अपराधजन्य कार्यबाट प्राप्त सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतङ्ककारी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी निवारण गर्ने उद्देश्यले संयुक्त राष्ट्रसंघमा नेपाल पक्ष भएका सन्धि/सम्झौतालाई समेत मध्यनजर गर्दै समयानुकुल विभिन्न ऐन तथा कानूनहरको तर्जुमा भएको छ ।

सहकारीहरूको हकमा सहकारी विभागले जारी गरेको सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण सम्बन्धी निर्देशन तथा दिग्दर्शनहरू बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको हकमा नेपाल राष्ट्र बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभागले जारी गरेका निर्देशनहरू लगायतका रहेका छन् । शङकास्पद कारोवार सम्बन्धी निर्देशन तथा मार्गदर्शन लगायत मान्यतालाई आधार मानी साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लिमिटेडले पालना गर्नुपर्ने व्यवस्थालाई नियमित, व्यवस्थित र जवाफदेही तरिकाले सम्पादन गर्न शुद्धीकरण (मनी लाउन्डरिङ्ग) निवारण सम्बन्धी कार्यविधि, २०८० कार्यान्वयनमा ल्याएको छ ।

नेपालमा सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतङ्कवादी क्रियाकलाप वित्तीय लगानी सम्बन्धी हुने कसुर विरुद्ध

राष्ट्रिय कानूनी व्यवस्थाहरू :-

१) सम्पत्ति शुद्धीकरण (मनी लाउन्डरिङ्ग) निवारण ऐन, २०६४

२) सम्पत्ति शुद्धीकरण (मनी लाउन्डरिङ्ग) निवारण सम्बन्धी नियमावली, २०७३

३) सम्पत्ति शुद्धीकरण (मनी लाउन्डरिङ्ग) निवारण सूचीकृत व्यक्ति, समूह वा सँगठनको सम्पत्ति वा कोष रोक्का) नियामावली ऐन, २०७०,

४) सहकारी विभागले जारी गरेको सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण सम्बन्धी निर्देशन तथा दिग्दर्शन,२०८२

५) नेपाल राष्ट्र बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभागले AML/CFT सँग सम्बन्धीत निर्देशनहरू

६) बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०७३

७) सङ्गठित अपराध निवारण ऐन, २०७०

८) साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि. सम्पत्ति शुद्धीकरण (मनी लाउन्डरिङ्ग) निवारणसम्बन्धी कार्यविधि, २०८०

अन्तराष्ट्रिय मापदण्ड तथा अभिसन्धिहरू :

१) जिउमासास्ने बेच्ने तथा अरुको वेश्यावृत्ति शोषणको दमनका लीग व्यवस्था भएको महासन्धि, १९५१

२) संयुक्त राष्ट्रसघंको बहुराष्ट्रिय साङ्गठनिक अपराध

सम्बन्धी महासन्धि।

३) FATF (Financial Action Task Force) को सिफारिस नं. ३ को व्याख्यात्मक नोटमा राष्ट्रहरूले संयुक्त राष्ट्रसंघको आपराधिकिरण गर्नुपर्ने भनी उल्लेख भएको

संस्थागत संरचना

१) **वित्तीय जानकारी इकाई (FIU)** : सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण तथा आतङ्ककारी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी निवारण सम्बन्धी शङ्कास्पद प्रतिवेदन प्राप्त गर्ने, विश्लेषण गर्ने र आवश्यक अनुसन्धानका लागि सम्बन्धीत निकायमा विश्लेषण प्रतिवेदनको निष्कर्ष प्रवाह गर्ने।

२) **सम्पत्ति शुद्धीकरण अनुसन्धान विभाग** : सङ्गठित अपराधमार्फत आर्जन गरेको सम्पत्ति शुद्धीकरण गरेको वा आतङ्ककारी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी निवारण सम्बन्धी कसुरको अनुसन्धान गर्ने।

३) **नेपाल प्रहरी** : अनुसन्धानकारी निकाय।

४) **सरकारी वकिलको कार्यालय** : अभियोजन गर्ने निकाय

नेपाल राष्ट्र बैंकबाट “घ” वर्गको इजाजतपत्रप्राप्त लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूलाई जारी गरिएको एकीकृत निर्देशन, २०८१ को बुँदा नं १७ मा AML /CFT Compliance नहुँदा हुने कसुर तथा जरिवानाहरू :

क्र.स.	पालना नभएको व्यवस्था	हुने कारवाही
१	नीति तथा कार्यविधि नभएमा	(क) पहिलो पटकका लागि स्पष्टीकरण सोधिने। (ख) दोस्रो पटकदेखि रु.१० लाख वा गाम्भीर्यताको आधारमा रु. ५ करोडसम्म जरिवाना गर्ने।
२	ग्राहक पहिचान सम्बन्धी व्यवस्था कार्यान्वयन नभएमा वा प्रभावकारी नभएमा	(क) पहिलो पटकका लागि स्पष्टीकरण सोधिने। (ख) दोस्रो पटकका लागि रु.१० लाख जरिवाना गर्ने। (ग) तेश्रो पटकदेखि रु.५० लाख वा गाम्भीर्यरता अनुसार थप जरिवाना गर्ने।
३	जानीबुझी बेनामी वा काल्पनिक नाममा कारोवार गरेको पाइएमा	(क) रु.५० लाख वा गाम्भीर्यरता अनुसार थप जरिवाना गर्ने।
४	ऐनको परिच्छेद ६ख को व्यवस्था पालना भएको नपाइएमा।	(क) पहिलो पटकका लागि रु.२० लाख जरिवाना गर्ने। (ख) दोस्रो पटकका लागि रु.५० लाख जरिवाना गर्ने। (ग) तेश्रो पटकदेखि रु.२ करोड वा गाम्भीर्यता अनुसार रु. ५ करोडसम्म जरिवाना गर्ने। (घ) पटक पटक प्रणालीगत समस्या भएमा कारोवार वा व्यवसायमा आंशिक वा पूर्ण रोक लगाउने वा इजाजतपत्र निलम्वन वा खारेज गर्ने सम्मको कारबाही गर्ने।
५	उच्चपदस्थ व्यक्तिको पहिचान हुने प्रणालीको व्यवस्था नभएमा वा प्रभावकारी नभएमा	(क) पहिलो पटकका लागि रु.१० लाख जरिवाना गर्ने। (ख) दोस्रो पटकका लागि रु.२० लाख जरिवाना गर्ने। (ग) तेस्रो पटकदेखि रु.१ करोड वा गाम्भीर्यता अनुसार रु.५ करोडसम्म जरिवाना गर्ने।

क्र.स.	पालना नभएको व्यवस्था	हुने कारवाही
६	वास्तविक धनीको पहिचान गर्ने, वृहत ग्राहक पहिचान गर्ने तथा ग्राहक पहिचान अद्यावधिक गर्ने व्यवस्था नभएमा वा प्रभावकारी नभएमा	(क) पहिलो पटकका लागि रु.१० लाख जरिवाना गर्ने । (ख) दोस्रो पटकका लागि रु.२० लाख जरिवाना गर्ने । (ग) तेस्रो पटकदेखि रु.१ करोड वा गाम्भीर्यता अनुसार रु. ५ करोडसम्म जरिवाना गर्ने ।
७	सम्पत्ति शुद्धिकरण निवारण सम्बन्धी समितिले तोकेको बमोजिम कार्य गरेको नपाइएमा ।	(क) रु.१० लाख वा गाम्भीर्यता अनुसार थप जरिवाना गर्ने ।
८	वायर ट्रान्सफर र रेमिटान्स गर्दा ग्राहकको पहिचान हुन नसकेमा ।	(क) रु.१० लाख वा कारोवार रकम जुन बढी हुन्छ सो बराबर वा गाम्भीर्यता अनुसार थप जरिवाना गर्ने ।
९	वायर ट्रान्सफर र रेमिटान्स गर्दा वास्तविक धनीको पहिचान हुन नसकेमा	(क) रु.२० लाख वा कारोवार रकम जुन बढी हुन्छ सो बराबर वा गाम्भीर्यता अनुसार थप ।
१०	निरन्तर अनुगमन सम्वन्धी व्यवस्था नभएमा वा प्रभावकारी नभएमा	(क) पहिलो पटकका लागि रु.१० लाख जरिवाना गर्ने । (ख) दोस्रो पटकदेखि रु.२० लाख वा गाम्भीर्यता अनुसार थप जरिवाना गर्ने ।
११	सीमा कारोवार को विवरण वित्तीय जानकारी इकाईमा तोकिएको समयमा पेश नगरेमा	(क) पहिलो पटकका लागि रु.२० लाख जरिवाना गर्ने । (ख) दोस्रो पटकका लागि रु.५० लाख जरिवाना गर्ने । (ग) तेस्रो पटकदेखि रु.१ करोड वा गाम्भीर्यता अनुसार रु. ५ करोडसम्म जरिवाना गर्ने ।
१२	शंकास्पद कारोवार को पहिचान गर्ने संयन्त्र/प्रणाली नभएमा वा प्रभावकारी नभएकमा तथा शंकास्पद कारोवार प्रतिवेदन तोकिएको ढाँचा र समयमा पेश नगरेमा ।	(क) पहिलो पटकका लागि रु.२० लाख जरिवाना गर्ने । (ख) दोस्रो पटकका लागि रु.५० लाख जरिवाना गर्ने । (ग) तेस्रो पटकदेखि रु.१ करोड वा गाम्भीर्यता अनुसार रु. ५ करोडसम्म जरिवाना गर्ने ।
१३	कार्यान्वयन अधिकारीको व्यवस्था नगरेमा	(क) रु.२० लाख जरिवाना गर्ने ।
१४	सम्पत्ति शुद्धिकरण निवारण सम्बन्धी समितिले पेश गर्नुपर्ने प्रतिवेदन समयमा पेश नगरेमा तथा सञ्चालक समितिले गर्नुपर्ने समीक्षा नगरेमा	(क) पहिलो पटकका लागि स्पष्टीकरण सोधिने । (ख) दोस्रो पटकका लागि रु.१० लाख जरिवाना गर्ने । (ग) तेश्रो पटकदेखि रु.५० लाख वा गाम्भीर्यरता अनुसार थप जरिवाना गर्ने ।
१५	संस्थागत तथा कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धि नगरेमा ।	(क) पहिलो पटकका लागि स्पष्टीकरण सोधिने । (ख) दोस्रो पटकका लागि रु.१० लाख जरिवाना गर्ने । (ग) तेश्रो पटकदेखि रु.२० लाख वा गाम्भीर्यरता अनुसार थप जरिवाना गर्ने ।

क्र.स.	पालना नभएको व्यवस्था	हुने कारवाही
१६	तोकिएका विवरणहरूको अभिलेख नराखिएमा वा तोकिएको समयसम्म सुरक्षित नराखिएमा	(क) पहिलो पटकका लागि स्पष्टीकरण सोधिने । (ख) दोस्रो पटकका लागि रु.१० लाख जरिवाना गर्ने । (ग) तेश्रो पटकदेखि रु.२० लाख वा गाम्भीर्यरता अनुसार थप जरिवाना गर्ने ।

सहकारी विभागले सहकारी संस्थाहरूका लागि जारी गरेको सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण सम्बन्धी निर्देशन तथा दिग्दर्शन, २०८२ मा उल्लेख भएअनुसार AML /CFT Compliance नहुँदा हुने कसुर तथा जरिवानाहरू देहायबमोजिम उल्लेख गरिएका छन् ।

क्र.स.	पालना नभएको व्यवस्था	हुने कारवाही
१	नीति तथा कार्यविधि नभएमा	• लिखत रुपमा सचेत गराउने । • बचत सङ्कलनमा सीमा तोक्ने • कर्जा प्रवाहमा सीमा तोक्ने • रु. १० लाख वा गाम्भीर्यताको आधारमा रु. ३० लाख सम्म जरिवाना गर्ने । • संस्थाको दर्ता खारेजसम्मको कारबाई गर्ने ।
२	ग्राहक पहिचान सम्बन्धी व्यवस्था कार्यान्वयन नभएमा	• लिखत रुपमा सचेत गराउने । • बचत सङ्कलनमा सीमा तोक्ने • कर्जा प्रवाहमा सीमा तोक्ने • रु.१० लाख जरिवाना गर्ने • वारम्बार सोही कसूर दोहोर्‍याएमा गाम्भीर्यताको आधारमा संस्थाको दर्ता खारेजसम्मको कारबाई गर्ने ।
३	बेनामी वा काल्पनिक नाममा कारोवार गरेको पाइएमा	(क) रु.३० लाख देखि गाम्भीर्यको आधारमा रु ५ करोडसम्म जरिवाना वा थप सजाय गर्ने ।
४	ऐनको परिच्छेद ६ख को व्यवस्था पालना भएको नपाइएमा ।	• पहिलो पटक रु.२० लाख जरिवाना गर्ने। • दोस्रो पटकका लागि रु.५० लाख जरिवाना गर्ने • तेश्रो पटकदेखि रु.२ करोड वा गाम्भीर्यता अनुसार रु. ५ करोडसम्म जरिवाना गर्ने । • पटक पटक प्रणालीगत समस्या भएमा कारोवार वा व्यवसायमा आंशिक वा पूर्ण रोक लगाउने वा संस्थाको दर्ता खारेज गर्ने सम्मको कारबाही गर्ने ।
५	उच्चपदस्थ व्यक्तिको पहिचान हुने प्रणालीको व्यवस्था नभएमा	• लिखत रुपमा सचेत गराउने । • बचत सङ्कलनमा सीमा तोक्ने • कर्जा प्रवाहमा सीमा तोक्ने • रु.१० लाख वा गाम्भीर्यको आधारमा रु.३० लाख सम्म जरिवाना गर्ने । • संस्थाको दर्ता खारेज गर्ने सम्मको कारबाही गर्ने ।

क्र.स.	पालना नभएको व्यवस्था	हुने कारवाही
६	वास्तविक धनीको पहिचान गर्ने, वृहत ग्राहक पहिचान गर्ने तथा पहिचान अद्यावधिक गर्ने व्यवस्था नभएमा	• लिखत रुपमा सचेत गराउने । • बचत सङ्कलनमा सीमा तोक्ने • कर्जा प्रवाहमा सीमा तोक्ने • रु.१० लाख जरिवाना गर्ने • वारम्बार सोही कसूर दोहोऱ्याएमा गाम्भीर्यताको आधारमा संस्थाको खर्ता खारेजसम्मको कारबाई गर्ने ।
७	जेखिम व्यवस्थापन भएको नपाईएमा र जोखिम मूल्याङ्कन प्रतिवेदन तयार नगरेमा वा नियमनकारी निकायमा प्रतिवेदन नपठाएमा	• लिखत रुपमा सचेत गराउने । • बचत सङ्कलनमा सीमा तोक्ने • कर्जा प्रवाहमा सीमा तोक्ने • रु.१० लाख वा गाम्भीर्यको आधारमा रु.३० लाख सम्म जरिवाना गर्ने । • संस्थाको दर्ता खारेज गर्ने सम्मको कारबाही गर्ने ।
८	निरन्तर अनुगमनसम्बन्धी व्यवस्था नभएमा	• लिखत रुपमा सचेत गराउने । • रु.१० लाख जरिवाना गर्ने • वारम्बार सोही कसूर दोहोऱ्याएमा रु. १५ लाख जरिवाना वा गाम्भीर्यताको आधारमा थप जरिवाना वा सजाय गर्ने ।
९	सीमा कारोवार को पहिचान गर्ने प्रणाली नभएमा	• लिखत रुपमा सचेत गराउने । • बचत सङ्कलनमा सीमा तोक्ने • कर्जा प्रवाहमा सीमा तोक्ने • रु.१० लाख वा गाम्भीर्यको आधारमा रु.३० लाख सम्म जरिवाना गर्ने । • संस्थाको दर्ता खारेज गर्ने सम्मको कारबाही गर्ने ।
१०	शंकास्पद कारोवार को पहिचान गर्ने प्रणाली नभएमा	• लिखत रुपमा सचेत गराउने । • बचत सङ्कलनमा सीमा तोक्ने • कर्जा प्रवाहमा सीमा तोक्ने • रु.२० लाख जरिवाना गर्ने • वारम्बार सोही कसूर दोहोऱ्याएमा गाम्भीर्यताको आधारमा संस्थाको खर्ता खारेजसम्मको कारबाई गर्ने ।
११	कार्यान्वयन अधिकारी वा दफा २४ को उपदफा (२) बमोजिमको व्यवस्था भएको नपाइएमा	• लिखत रुपमा सचेत गराउने । • बचत सङ्कलनमा सीमा तोक्ने • कर्जा प्रवाहमा सीमा तोक्ने • रु.१० लाख जरिवाना गर्ने • संस्थाको खर्ता खारेजसम्मको कारबाई गर्ने ।

क्र.स.	पालना नभएको व्यवस्था	हुने कारवाही
१२	सञ्चालक समितिले गर्नुपर्ने समीक्ष नगरेमा	• लिखत रुपमा सचेत गराउने । • बचत सङ्कलनमा सीमा तोक्ने • कर्जा प्रवाहमा सीमा तोक्ने ।
१३	संस्थागत तथा कर्मचारीको क्षमता विकासका कार्य नगरेमा ।	• लिखत रुपमा सचेत गराउने । • बचत सङ्कलनमा सीमा तोक्ने • कर्जा प्रवाहमा सीमा तोक्ने ।
१४	तोकिएका विवरणहरूको अभिलेख नराखेमा वा तोकिएको समयसम्म सुरक्षित नराखेमा	• लिखत रुपमा सचेत गराउने । • बचत सङ्कलनमा सीमा तोक्ने • कर्जा प्रवाहमा सीमा तोक्ने • रु.१० लाख वा गाम्भीर्यको आधारमा रु.३० लाख सम्म जरिवाना गर्ने । • संस्थाको दर्ता खारेज गर्ने सम्मको कारबाही गर्ने ।
१५	सीमा वा शंकास्पद कारोवार प्रतिवेदन समयमा नपठाएमा	ऐनको दफा १० को उपदफा (७) बमोजिम वित्तीय जानकारी इकाईको रु.१० लाखसम्म जरिवाना गर्न सक्ने ।

नेपाल राष्ट्र बैंकको बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभागको निर्देशन नं.१८/०७९ को निर्देशन १ अनुसार सम्पत्ति शुद्धीकरण (मनि लाउन्डरिङ) निवारण ऐन, २०६४ को दफा ७ त.को उपदफा (१) बमोजिम लघुवित्त वित्तीय संस्थाले सम्पत्ति शुद्धीकरण (मनि लाउन्डरिङ) निवारण सम्बन्धी नीति तथा तथा कार्यविधि बनाई लागु गरी आन्तरिक जिम्मेवारी तथा कार्य विभाजन, जोखिम मूल्याङ्कन प्रणालीको आधारमा जोखिममा आधारित ग्राहक पहिचान, अनुगमन पद्धति, अस्वाभाविक तथा शंकास्पद कारोवार को पहिचान पद्धतिको समेत व्यवस्था गर्नुपर्ने भएकोमा उपरोक्त निर्देशनहरूको आधारमा साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्थाले 'सम्पत्ति शुद्धीकरण (मनी लाउन्डरिङ्ग) निवारण सम्बन्धी कार्यविधि, २०८०' स्वीकृति भै लागु गरी सो कार्यान्वयनमा रहेको छ ।

निष्कर्ष :

साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि. (SKBBL) मा सम्पत्ति शुद्धीकरण (मनी लाउन्डरिङ्ग) तथा आतङ्कवादी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी नियन्त्रणका लागि नेपाल सरकार र नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशनहरू पालना गर्नेतर्फ सजग रहेको देखिन्छ । साझेदार संस्थाहरूसँग व्यवसायीक सम्बन्ध कायम गर्दा संस्था, संस्थाका सञ्चालक तथा प्रमुख कार्यकारी अधिकृत/व्यवस्थापक/प्रबन्धकको ग्राहक पहिचान विवरण अद्यावधिक गर्ने, अस्वभाविक कारोवार गर्ने संस्थाको पहिचान गर्ने, साझेदार संस्थाहरूमा हुने सीमा कारोवार को बारेमा नियामक निकायलाई जानकारी गराउन उत्प्रेरित गर्ने कार्य निरन्तर रुपमा गर्दै आएको र वित्तीय संस्थाको कार्यान्वयन अधिकृत (Compliance Officer) मार्फत आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीलाई मजबुत बनाउने कार्य हुँदै आएको छ । सम्पत्ति शुद्धीकरण अनुगमन समितिको नियमित रुपमा बैठक बसी भए गरेका काम कारवाहीहरूको समीक्षा तथा आगामी कार्य दिशा अवलम्बन गर्ने र सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण तथा आतङ्कवादी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी नियन्त्रणका लागि प्रचलित ऐन, कानून तथा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट जारी निर्देशन कार्यान्वयन गर्न वित्तीय संस्था कटिबद्ध रहेको र आफ्ना साझेदार संस्थाहरूलाई पनि जिम्मेवार बनाउनेतर्फ अग्रसर भएको पाइन्छ ।

नदेखिएको कृषक

कमला थापा मगर
बरिष्ठ सहायक
साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.

६७ प्रतिशत कृषक भएको देशमा पनि सरकार
हक अधिकार लेख्दा किसानलाई देखिएन कि ?

भाषणमा ठूला कुरा सुन्दा त लाग्छ मलाई
अधिकार लेख्दै गर्दा मसी सकिएर पो कलमले लेखिएन कि ?

हैन भने, मेहनती किसान ऋणमा डुबेर किन मर्नुपर्थ्यो ?
कृषक हुँदा हुँदै रोजगारी खोज्दै शहरतिर किन झर्नुपर्थ्यो

कृषकले आफ्नो व्यथा कही कतै पोख्न पनि पाउँदैनन्
उब्जाएको बाली उचित मूल्यमा जोख्न पनि पाउँदैनन्

यस्तो अवस्थामा बहुसंख्यक कृषकको भलो कसरी होला ?
कृषककै भलो नभए नेपाल अग्रगामी थलो कसरी होला ?

हुन त कृषिमा आधारित नेपाल लेखेर मात्र हुदैन
कृषिमा आमूल परिवर्तन ल्याउछौं भन्ने सपना देखेर मात्र हुदैन

आधुनिक कृषिको विकास व्यवहारिकतामा देखाउने पो हो कि ?
कृषिमा उत्कृष्ठ भनि नेपालको नाम ईतिहासमा लेखाउने पो हो कि ?

के छ विचार सरका दीगो विकास कृषिमा नि खोज्ने कि
विकासको हतियारको रुपमा कृषि परिवर्तनलाई रोज्ने कि

जब कृषकको व्यथा सरकारलाई पनि थाहा हुन्छ
तब मात्र जनतालाई सरकार प्रति चाहा हुन्छ

हैन भने फेरि मैले भन्नै पर्छ कुविचार नराखी यो मनले
थोरै भए पनि पुगिसरी ठान्ने हामी नेपाली जनले

६७ प्रतिशत कृषक भएको देशमा पनि सरकार
हक अधिकार लेख्दा किसानलाई देखिएन कि ?

भाषणमा ठूला कुरा सुन्दा त लाग्छ मलाई
अधिकार लेख्दै गर्दा मसी सकिएर पो कलमले लेखिएन कि ?

Transforming Agriculture from the Ground Up: What Nepal Can Learn from Thailand's BAAC Model

CA. Mandipa Dahal
Chief Manager
SKBBL

1. Background

Agriculture remains the backbone of Nepal's rural economy, yet the sector continues to struggle with low productivity, limited access to finance, inadequate value-chain development, and slow technological adoption. At a time when South Asian countries seek practical solutions to bridge gaps in rural finance and agricultural transformation, Thailand's Bank for Agriculture and Agricultural Cooperatives (BAAC) has emerged as a powerful example of how a specialized financial institution can uplift millions of smallholders.

Under the FAO-led Hand-in-Hand Initiative (HIHI) (a global program designed to accelerate agrifood system transformation through data-driven investment planning) Nepal, along with Bangladesh, Bhutan, Lao PDR and Solomon Islands, participated in two rounds of intensive training hosted by BAAC and APRACA (Asia-Pacific Rural and Agricultural Credit Association) in Bangkok in 2023 and 2024) with the support from FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations), Regional Office for Asia and the Pacific. These learning exchanges offered participants a rare opportunity to observe a fully functional, specialized, and nation-wide rural financial system from up close.

The experience was eye-opening. More importantly, it offered concrete lessons Nepal can adapt as it works to modernize agriculture and rural financing.

2. Understanding HIHI and why it matters for Nepal

FAO's Hand-in-Hand Initiative aims to reduce poverty and hunger by helping countries make better decisions about agriculture. It does this by using advanced maps, real-time information, and detailed studies to see which areas and crops have the most potential. The programme also brings together governments, investors, and development partners to support the right kind of projects. Nepal joined the initiative in 2021 and selected four priority value chains: large cardamom, timur, highland potato, and pangasius fish.

3. Why Thailand's BAAC Model resonates so strongly with Nepal

Thailand's BAAC is widely recognized as one of the most successful rural financial institutions in Asia. What makes BAAC compelling for Nepal is that it:

- serves more than 90% of Thai farmers,
- offers diversified agricultural and rural finance products,
- integrates technology at scale,
- partners deeply with government agencies, cooperatives, and community enterprises, and
- Operates with a clear development mandate backed by strong governance and regulation.

4. Key lessons Nepal can learn from Thailand

4.1 Value-chain driven finance works better than product-based lending

BAAC does not view farmers as individual borrowers but as part of complete value chains. Participants of the training observed:

- Structured financing from production to marketing.
- Linkages with processors, traders, SMEs, and community enterprises.
- Risk reduction due to inclusive chain relationships.
- Tailored products such as lottery deposits, insurance, and revolving group funds.

Applicability for Nepal: Nepal must urgently shift from traditional collateral-based lending to integrated value-chain lending, especially for high-potential products like cardamom, dairy, potato, vegetables, and fishery.

4.2 Digital transformation is not optional, it is foundational

BAAC's digital initiatives were among the most striking lessons like:

- Digital lending platforms
- E-KYC & biometric identity systems
- Blockchain-based MIS
- Agent banking in rural villages
- BAAC online life insurance schemes

These tools drastically reduce operational costs and enhance service quality.

For Nepal: Since the digital ecosystems for rural finance remain fragmented, a unified digital infrastructure for MFIs, cooperatives, and banks, interoperable with national ID and payment systems, could reduce cost of lending and improve outreach.

4.3 Risk management is central to sustainability

BAAC's maturity in risk management was visible through:

- Well-designed underwriting mechanisms
- Early warning systems for non-performing assets (NPA)
- Real-time monitoring through centralized MIS
- Transparent reporting and governance

For Nepal: Because rural lenders often face loan defaults, climate shocks, and lack of reliable information, Nepal should focus on creating a national risk database, improving crop insurance, and using data to guide lending decisions.

4.4 Community enterprises can transform rural economies

Field visits in BAAC's customers revealed how community enterprises convert local resources into profitable ventures. We got opportunities to visit following enterprises:

- Ban Rim Klong Coconut Enterprise
- Ban Sabai Jai Banana Enterprise
- Dairy Cooperatives in Ban Bueng
- Hydroponics Sky Farm – showing innovation even in limited space

These enterprises combine processing, branding, marketing, and community leadership.

Nepal's opportunity: With thousands of cooperatives and farmer groups, Nepal can

replicate such enterprises for vegetables, spices, dairy, medicinal herbs, and fisheries—creating local jobs and reducing migration.

4.5 Government-Institution-Farmer coordination is the secret of BAAC's success

BAAC works closely with:

- The Ministry of Finance
- Bank of Thailand (central bank)
- Department of Agricultural Extension (DOAE)
- Provincial and local governments

Policies, subsidies, training, extension, and finance are aligned into a single ecosystem.

In Nepal: Rural finance, agriculture extension, and value-chain programs are currently scattered. A coordinated mechanism, simiaLr to BAAC–MOF–DOAE integration, can greatly improve service delivery.

5. What Nepal can realistically implement

Short-Term (1–2 years)

- Strengthen value-chain financing pilots through SKBBL and its partner organizations.
- Digitalize client onboarding (E-KYC, credit scoring)
- Develop a shared system for how loans are assessed and approved
- Expand digital literacy and financial awareness among farmers

Medium-Term (3–5 years)

- Establish a national rural finance data platform
- Scale blockchain-based MIS for cooperatives and MFIs
- Promote community enterprises with strong market linkages
- Introduce specialized agricultural insurance and guarantee schemes

Long-Term (5–10 years)

- Create a specialized agricultural finance institution modelled on BAAC
- Combine climate and geographic data to better manage risks in rural finance
- Use HIHI's guidance to strengthen value chains that have strong potential in international markets
- Achieve full digital transformation in rural finance

6. Conclusion: A Roadmap for Nepal's Next Transformation

The Thailand exposure was more than just knowledge sharing. It provided a clear vision of what Nepal's rural finance system could become. The BAAC model proves that agricultural transformation is possible when finance, technology, community engagement, and government policy move together.

With HIHI providing analytical strength and partnership-building, Nepal now stands at a turning point. By adopting the best practices observed in Thailand like value-chain finance, digital innovations, community enterprises, and strong institutional coordination, Nepal can truly transform its agriculture from the ground up, generate rural prosperity, and build resilient agrifood systems for future generations.

Sources:

1. *Official Websites of BAAC, FAO, HIHI Nepal, IFAD, Worldbank, etc and related articles and newsletters published.*
2. *Information obtained from two rounds of intensive training hosted by APRACA-BAAC-FAO in Bangkok in 2023 and 2024.*
3. https://www.fao.org/hand-in-hand,
4. https://www.hihinepal.org/page/about-hihi-iniciative-in-nepal,
5. https://www.ifad.org/newsletter/pi/19.htm
6. https://documents1.worldbank.org/curated/en/123761620106020171/pdf/Assessment-of-Long-term-Finance-Providers-for-Small-and-Medium-Agribusinesses-Stocktaking-Lessons-and-Case-Studies.pdf
7. https://www.gdrc.org/icm/inspire/bp-baac.html
8. https://www.baac.or.th/file-upload/000244-849523-543577.pdf

Impact on Digitalization in Accounting

Shreejana Shrestha
Senior Officer
SKBBL

Introduction

Today, the whole world became a global village that requires a common set of language to deal, coordinate in every aspect of business activities across the globe. So, to compete and sustain in this globe, we must step forward in globalization. In 21st century, the whole world is rapidly moving forward dramatically in digitalization.

Definition

First of all, we should have to glimpse on terminology as below:

- Digitization: Digitization refers to creating, transferring, managing, and storing financial information in an electronic format, it is also the process of changing from analog to digital form or format.
- Accounting: Accounting is the process of recording, analyzing, and reporting a company's financial transactions to provide a clear picture of financial health.

  As defined in, digitization in accounting means converting financial data into electronic formats, automating manual tasks, and using software applications for managing and storing financial information.

Key aspects of accounting digitization

- Automaton: Software is used to automate repetitive tasks, such as data entry, generating financial reports.
- Role evolution: The role of accountants is evolving from manual data entry to more strategic, value _added tasks like analysis and advisory services.

Regulatory and Compliance Framework:

- **Nepal Financial Reporting Standards (NFRS):** Nepal has adopted a localized version of the International Financial Reporting Standards (IFRS), requiring businesses to align their digital reporting with global best practices for increased transparency.
- **Tax Compliance (VAT, TDS, DST):** Digital tools are essential for navigating Nepal's complex tax regulations, including Value Added Tax (VAT), Tax Deducted at Source

(TDS), and the recently introduced Digital Service Tax (DST) for non-resident providers.

- **E-filing and Digital Portals:** The government's Inland Revenue Department (IRD) and Office of the Company Registrar (OCR) use digital filing portals for tax returns, VAT submissions, and company registration, encouraging digital recordkeeping.

Benefits of accounting digitization

- Increased efficiency: Automating tasks significantly reduces the time spent on them.
- Improved accessibility: Authorized users can access financial documents and reports remotely.
- Enhanced accuracy: Digital systems minimize the risk of human errors common in manual processes.
- Better compliance: Automation helps ensure timely and accurate reporting, which aids in meeting regulatory requirements.
- Cost reduction: By speeding up process and reducing errors. It can lower operational costs.
- Simplified auditing : Having digital archives makes audits more streamlined and organized

Conclusions

While technological innovation in finance in not new, we now interact with our bank using mobile technology to make payments, transfer money, online banking, mobile technology for banking utility, E-banking to view statement, and uses variety of new tools, mobile applications, software to enhance the quality financial services to clients. So, as a financial services provider, our organization Sana Kisan Bikas Laghubitta Bittiya Sanstha Ltd., moved forward for quality financial services promptly through digitalization. We are using core banking systems, e-banking, Loan Management System (LMS), Budget Management System, Consumable Assets Module. This services improves accessibility, enhanced accuracy and timely data analysis. Modern accounting professionals must also master data analytics tools to interpret financial trends, identify opportunities, and mitigate risks. Additionally, accountants now play a pivotal role in cross-functional teams, working with marketing, operations, and leadership to align financial goals with overall business strategies. This collaboration ensures financial insights are integrated into decision-making processes. To remain competitive, accounting professionals must embrace latest digital technology.

> **We are using core banking systems, e-banking, Loan Management System (LMS), Budget Management System, Consumable Assets Module.**

Hence, adoption and implementation digitalization in accounting is essential for meeting the demands of modern financial ecosystems. Accounting professionals are now expected to deliver timely, transparent, and accurate financial information while ensuring adherence to complex regulatory requirements.

Management Information System; Concept, Objectives, and Application in SKBBL

CA. Sushila Khanal
Senior Officer
SKBBL

Introduction

A Management Information System (MIS) is an organized and structured system designed to collect, process, store, and disseminate information to support decision-making, coordination, control, and analysis within an organization. It provides timely, relevant, and accurate data that enables management at all levels to plan, monitor, and evaluate operations effectively.

MIS integrates people, processes, and technology to convert raw data into meaningful and actionable information. It serves as the foundation of informed decision-making, facilitating efficient resource utilization and strategic planning.

In financial institutions like SKBBL MIS plays a crucial role in tracking loan performance, project implementation, financial transactions, and overall institutional efficiency. A well-functioning MIS ensures that decisions are made based on reliable data, thereby enhancing transparency, accountability, and productivity. It also strengthens the institution's ability to adapt swiftly to environmental or operational changes.

According to **Walter I. Kennevan**, "MIS is a formal method of collecting timely information in a presentable form in order to facilitate effective decision-making and implementation, with the aim of carrying out organizational operations for achieving organizational goals." This definition highlights the essence of MIS as both a management tool and a decision-support system.

Objective of MIS

1. To Provide Accurate and Timely Information

The primary objective of MIS is to ensure the availability of accurate, reliable, and up-to-date information to management and operational staff. This information enables timely and effective decision-making. For example, in SKBBL, the MIS provides comprehensive data on loan disbursement, collection, overdue accounts, repayment patterns, and project progress, helping management monitor institutional performance efficiently and identify areas requiring attention.

2. To Support Decision-Making

MIS acts as a vital instrument for strategic, tactical, and operational decision-making. It produces analytical reports, trend analyses, and summaries that help management recognize issues, forecast future requirements, and implement corrective actions. Data-driven decision-making enhances the organization's ability to anticipate challenges and respond proactively.

3. To Improve Planning and Control

MIS contributes significantly to planning, budgeting, and resource allocation by offering factual and data-backed insights. It assists management in comparing actual performance against planned targets, thereby facilitating continuous monitoring and control. For instance, through MIS reports, SKBBL can track project implementation progress and take timely corrective actions if deviations from planned outcomes are observed.

4. To Enhance Efficiency and Productivity

Automation is a key advantage of MIS. By automating processes related to data collection, storage, processing, and reporting, MIS reduces manual work, eliminates duplication, and minimizes errors.This allows employees to focus on value-added activities, thereby improving organizational productivity, operational speed, and service quality.

5. To Facilitate Communication and Coordination

MIS functions as a centralized communication platform that enables different departments, branches, and partner organizations to share consistent and verified information. It promotes inter-departmental coordination, ensures that all staff have access to uniform data, and reduces communication gaps, misunderstandings, and delays.

6. To Ensure Transparency and Accountability

An effective MIS system ensures that all financial and operational activities are systematically recorded and reported.This promotes institutional transparency and strengthens accountability mechanisms at all levels from field offices to top management - reinforcing trust among stakeholders, including government agencies, partners, and donors.

7. To Support Monitoring and Evaluation

MIS provides measurable and verifiable data that helps track progress toward institutional goals. By offering key performance indicators (KPIs) and data-based evidence, MIS facilitates the monitoring, evaluation, and continuous improvement of programs and projects.

8. To Aid in Strategic Growth and Innovation

MIS serves as a foundation for strategic planning, innovation, and institutional growth. The data insights it provides help management identify new opportunities, assess potential risks, and plan for future development. For instance, at SKBBL, MIS-generated data can support the creation of new rural financing models, strengthen partnerships with cooperatives, or guide the bank's digital transformation initiatives.

Limitations of MIS

While MIS provides numerous benefits, it also has certain limitations that must be recognized and addressed:

- MIS cannot resolve all organizational problems; it is a support tool, not a complete solution.
- It may not always meet the specific information needs of every individual user.
- An improperly designed MIS may fail to serve management effectively, rendering it irrelevant.
- If the input data is outdated or inaccurate, the output will also be unreliable **"Garbage In, Garbage Out."**
- MIS primarily focuses on quantitative data, often overlooking qualitative factors such as employee attitudes, motivation, or behavioral aspects.

Therefore, continuous system updates, staff training, and data quality checks are essential for maintaining MIS effectiveness.

Relationship Between MIS and Information Technology (IT)

The relationship between MIS and IT is both complementary and interdependent. Together, they form the backbone of efficient organizational management.

1. **IT as the Foundation of MIS**

Information Technology (IT) provides the essential infrastructure that enables MIS to function. It includes:

- **Hardware:** Computers, servers, and data storage devices.
- **Software:** Databases, reporting tools, and applications.
- **Networking Systems:** Internet, LAN, VPN, and communication technologies.

Without IT, an MIS cannot effectively collect, process, or store data. IT thus acts as the **technological enabler** of MIS.

2. **MIS as the Application of IT for Management**

While IT focuses on technological tools and systems, MIS focuses on applying those tools to support management processes. MIS utilizes IT infrastructure to organize, analyze, and transform data into actionable information for:

- Planning and budgeting
- Monitoring and evaluation
- Decision-making and reporting

Hence, MIS is the managerial use of IT turning technology into a decision-support system.

MIS in the Context of SKBBL

As a wholesale lending microfinance institution**,** SKBBL depends heavily on the efficient flow of information both within the organization and between its affiliated Partner Cooperatives. The effectiveness of this information flow directly impacts the institution's operational success and progress.

However, SKBBL faces several challenges in strengthening its MIS system. To address these challenges, the following measures are essential:

1. **Formulation of MIS Policy and Procedures:**

Establishing a clear MIS policy framework and operational guidelines is fundamental for defining the roles, responsibilities, and reporting mechanisms of the MIS unit.

2. **Enhancement of Core Banking System Modules:**

The existing core banking software must be customized and expanded to accommodate SKBBL's specific reporting, data integration, and analysis needs.

3. **ReguaLr Information Flow and Reporting:**

The MIS unit should ensure the smooth daily, monthly, quarterly, and semi-annual flow of information to management. This enables timely monitoring of financial performance, loan portfolios, and project implementation.

4. **Quality Assurance of Information:**

ReguaLr verification and validation of data accuracy are critical. The MIS and IT units must jointly ensure that all transmitted information is complete, reliable, and up to date.

5. **Timely Reporting to Stakeholders:**

Since SKBBL implements grant and concessional loan programs from the GoN and international donor agencies, timely and accurate reporting is crucial. The quality of these reports directly influences the institution's eligibility for future funding and partnerships. Therefore, all reports should either be generated by the MIS unit or thoroughly reviewed by it prior to submission.

6. **Collaborative Effort Between IT and MIS Units:**

For an efficient and integrated information system**,** both IT and MIS units must work collaboratively**.** IT should focus on technological support and system maintenance, while MIS should ensure data analysis, reporting, and decision support.

Until SKBBL establishes a system where the flow of information is systematically stored, processed, and disseminated in report form as needed, decisions based on such data will remain less effective. A structured and reliable MIS is thus a strategic necessity not only for internal management but also for building institutional credibility, ensuring accountability, and achieving long-term sustainability.

Information Technology in Cooperatives of Nepal

Shiva Raj Pathak
Officer, IT Department
SKBBL

Introduction

Information Technology (IT) has become one of the key enablers of development and organizational efficiency in the 21st century. For cooperatives in Nepal, which are deeply rooted in community-based development, IT is not merely a tool for automation,it is a transformative force that can revolutionize how services are delivered, how members participate, and how sustainability is achieved.

Nepal’s cooperative movement has played an essential role in promoting financial inclusion, local entrepreneurship, and community empowerment. Today, with more than 35,000 registered cooperatives across the country, the need for efficient, transparent, and data-driven operations has never been greater. IT helps address these needs by streamlining financial management, enabling digital access, and strengthening the link between cooperatives, regulatory authorities, and members.

1. ROLE OF COOPERATIVES IN NEPAL’S ECONOMY

Cooperatives in Nepal contribute significantly to local economic development. They provide savings and credit services, promote agriculture and micro-enterprises, and help build community capital.

Key roles of cooperatives:

- Mobilizing local savings and investments
- Providing credit access to rural and semi-urban populations
- Supporting agricultural and small business development
- Creating employment and self-employment opportunities
- Facilitating education, health, and social welfare activities

As cooperatives expand, manual record keeping and paper-based systems have become inadequate. The need for digitization through IT systems is therefore crucial for transparency, efficiency, and scalability.

2. IMPORTANCE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN COOPERATIVES

IT serves as the backbone for modernizing cooperative operations. It enhances accuracy, transparency, and communication while providing a platform for innovation.

Major reasons IT is vital for cooperatives:

- To automate daily financial transactions
- To maintain accurate member and loan records

- To facilitate online and mobile banking
- To ensure transparent reporting and auditing
- To enhance communication between the cooperative, its members, and regulators
- To integrate with external banking and payment systems

Current Scenario

Adoption Levels	•Limited Integration •Urban-Rural Divide
Types of IT Usage	•Basic Automation •Communication Tools •Online Presence
Challenges Faced	•Infrastructure Limitations •Financial Constraints •Skill Gaps
Support Systems	•Government Initiatives •NGO and Donor Support

1. Adoption Levels:

a) **Limited Integration**

Many cooperatives, especially in rural areas, have limited IT infrastructure. Basic computer systems and software are used primarily for bookkeeping and basic data management.

b) **Urban-Rural Divide**

Urban cooperatives are more likely to use advanced IT solutions compared to their rural counterparts, which often lack resources and technical know-how.

2. Types of IT Usage:

a) **Basic Automation**: Commonly used software includes accounting packages, member management systems, and basic MIS (Management Information Systems).

b) **Communication Tools**: Email, messaging apps, and social media platforms are used for internal and external communication.

c) **Online Presence**: Some cooperatives have developed websites and use social media for outreach, but this is not widespread.

3. Challenges Faced:

a) **Infrastructure Limitations**: Inadequate internet connectivity and lack of reliable power supply are major issues, particularly in remote areas.

b) **Financial Constraints**: Limited financial resources prevent many cooperatives from investing in modern IT infrastructure and training.

c) **Skill Gaps**: There is a significant lack of IT skills among cooperative members and staff, hindering effective utilization of available technologies.

4. Support Systems:

a) **Government Initiatives**: The government of Nepal has recognized the importance of digitalization and has initiated programs to support IT adoption in various sectors, including cooperatives.

b) **NGO and Donor Support**: Non-governmental organizations and international donors have been active in providing technical and financial support for IT projects in cooperatives.

3. AREAS WHERE IT IS USED IN COOPERATIVES

a. **Core Banking and Financial Operations**

Many cooperatives now use *core banking systems* to manage deposits, withdrawals, loans, and interest calculations. These systems generate real-time reports and facilitate easy reconciliation of accounts.

b. **Member Information Management**

Digital databases help cooperatives maintain complete profiles of their members, including KYC details, share contributions, loan history, and transaction records.

c. **Loan Management Systems**

Automation of loan processing—from application to disbursement and recovery—reduces paperwork and errors. Systems calculate interest, track due dates, and send automated reminders.

d. Accounting and Reporting

Accounting software and MIS tools help generate:

- Balance sheets
- Income and expenditure statements
- Portfolio at risk reports
- Regulatory reports for the Department of Cooperatives

e. Mobile and Internet Banking

Through mobile applications and web portals, members can:

- View account balances
- Transfer funds
- Apply for loans
- Receive payment reminders

This supports *branchless* and *paperless banking*.

f. Human Resource Management

Larger cooperatives and federations use HRM systems to handle payroll, leave, performance, and employee records digitally.

g. Communication and Member Education

4. BENEFITS OF INFORMATION TECHNOLOGY IN COOPERATIVES

a. Operational Efficiency

- Automated transaction processing reduces manual errors.
- Staff productivity improves as repetitive tasks are digitized.
- Time taken for reporting and reconciliation decreases drastically.

b. Transparency and Accountability

- Digital records make auditing easier.
- Real-time monitoring prevents fraud and misuse.
- Members can verify balances and transactions anytime.

c. Financial Inclusion

- Mobile and digital banking allow rural members to access services remotely.
- Low-cost technology expands reach without heavy infrastructure investment.

d. Improved Decision-Making

- Management dashboards provide data on deposits, loans, and delinquencies.
- Data analytics helps forecast member behavior and plan new services.

e. Better Member Service

- Instant communication via SMS and email improves satisfaction.
- Members receive faster loan approvals and accurate information.

f. Enhanced Integration

- Seamless integration with commercial banks and payment systems enables interoperability.
- Online reporting ensures compliance with government and regulatory agencies.

5. CHALLENGES OF IT ADOPTION IN COOPERATIVES

Despite the benefits, cooperatives in Nepal face multiple challenges in IT adoption.

a. Infrastructure Constraints

- Rural areas suffer from unreliable electricity and poor internet connectivity.
- Lack of stable servers and backup systems disrupts operations.

b. Limited Technical Skills

- Staff and members often lack digital literacy.
- Training programs are irreguaLr and not standardized.

c. Financial Limitations

- IT systems require high upfront investment.
- Maintenance, licensing, and updates add recurring costs.

d. Lack of Standardization

- Cooperatives use various non-compatible software platforms.
- Data formats differ, hindering central reporting and integration.

e. **Cybersecurity Risks**
- Weak passwords and unsecured devices expose cooperatives to data theft.
- Limited awareness about cyber threats increases vulnerability.

f. **Cultural and Governance Barriers**
- Some leaders are resistant to change and distrust automation.
- Decision-making in cooperatives can be slow due to participatory structures.

6. ROLE OF SKBBL AND COOPERATIVE FEDERATIONS

The Sana Kisan Bikas Bank Limited (SKBBL), along with national cooperative federations, plays a central role in promoting IT adoption among cooperatives.

SKBBL provides both financial and technical support to partner cooperatives to modernize operations and implement digital solutions.

Key roles include:
- Designing and implementing **One System Finance**, a central SaaS-based platform
- Supporting cooperatives with training and IT infrastructure
- Providing **tablet banking** systems for field operations
- Integrating with **commercial bank payment gateways**
- Offering data-driven **reporting and MIS tools** for partner cooperatives

SKBBL's digital initiatives aim to ensure that even small rural cooperatives can operate with the same level of digital sophistication as urban financial institutions.

7. STRATEGIES TO ENHANCE IT INTEGRATION IN COOPERATIVES

a. **Capacity Building**
- Conduct continuous digital literacy training for staff and members.
- Create *IT awareness campaigns* through local cooperative networks.

b. **Shared IT Platforms**
- Develop **centralized or shared software** managed by federations to reduce costs.
- Promote open-source solutions to ensure interoperability.

c. **Infrastructure Improvement**
- Partner with telecom providers to improve rural internet access.
- Install reliable backup power systems such as soaLr panels and UPS.

d. **Financial Support and Incentives**
- Introduce subsidized loans for IT investment in cooperatives.
- Encourage donors and government programs to fund digital transformation.

e. **Cybersecurity Awareness**
- Train employees on data protection and secure practices.
- Adopt simple cybersecurity policies such as two-factor authentication.

f. **Member-Centered Design**
- Ensure apps and portals are easy to use, local language-friendly, and accessible via both smartphones and basic phones.

g. **Regulatory Support**
- The Department of Cooperatives should introduce IT guidelines and reporting formats.
- RegualLr IT audits can ensure system reliability and data security.

8. FUTURE PROSPECTS OF IT IN COOPERATIVES

The future of IT in cooperatives in Nepal is promising, especially with advancements in **cloud computing**, **mobile banking**, and **artificial intelligence**. These technologies can make cooperatives more efficient, member-oriented, and inclusive.

Emerging trends include:
- **AI-driven credit scoring** to assess loan risks

- **Blockchain-based record systems** for secure and tamper-proof transactions
- **Digital identity systems (eKYC)** for faster onboarding
- **Smart analytics dashboards** for real-time performance tracking
- **Online marketplaces** to connect cooperative producers with consumers directly

If strategically implemented, these innovations can transform cooperatives into powerful engines of local economic growth and social empowerment.

9. CASE EXAMPLE: DIGITAL TRANSFORMATION THROUGH SKBBL'S ONE SYSTEM FINANCE

The **One System Finance** initiative launched by SKBBL represents a pioneering step toward integrated digital cooperative management.

It connects:

- **SKBBL (Central)**
- **Partner Cooperatives (Clients)**
- **Individual Members**

All operate within a **single centralized database** that supports:

- Core banking
- Loan management
- HRM
- Tablet banking
- Internet and mobile banking
- Payment gateway integration

This approach allows real-time data sharing, reporting, and monitoring across the entire cooperative network, ensuring transparency, efficiency, and accessibility.

10. RECOMMENDATIONS

To ensure sustainable digital transformation, several steps are recommended:

1. **National Cooperative IT Policy:**

   Establish a policy framework that mandates interoperability, data standards, and cybersecurity practices.

2. **Public-Private Partnerships:**

   Collaborate with telecom companies and fintech startups to develop cost-effective solutions.

3. **Digital Cooperative Fund:**

   Create a dedicated fund to support IT infrastructure and innovation projects.

4. **Continuous Learning:**

   Promote digital skill-building through cooperative training centers and e-learning modules.

5. **Monitoring and Evaluation:**

   Regularly assess the impact of IT adoption on financial inclusion, efficiency, and member satisfaction.

CONCLUSION

Information technology has become indispensable for the modernization and sustainability of cooperatives in Nepal. By embracing digital tools, cooperatives can achieve greater efficiency, transparency, and inclusiveness—key values that align with their founding principles of self-help and community development. However, the transformation journey requires strong leadership, adequate funding, proper training, and supportive regulation.

Cooperatives must not view IT as a luxury but as a strategic investment for survival in the digital age. Organizations like SKBBL and the Department of Cooperatives have a crucial role in guiding, standardizing, and facilitating this change. If pursued strategically and inclusively, IT can empower cooperatives to extend their reach, deepen member participation, and build a sustainable future that leverages both human solidarity and digital innovation.

Overview Of Expected Credit Loss (Ecl) Model

Raju Ghimire
Officer
SKBBL

Introduction

Impairment of Financial Instruments is dealt with by Nepal Financial Reporting Standards (NFRS) 9. NFRS 9 Contains an expected credit loss model. The expected loss model applies to all debt instruments (loans, receivable etc.) recorded at either amortised cost or at Fair value through other comprehensive Income (FVTOCI).

The aim of the expected loss model is that financial statements should reflect the deterioration or the improvement in the credit quality of financial instruments held by an entity. This is achieved by recognizing amounts for the expected credit loss associated with financial assets.

The rules look complex because they have been drafted to provide guidance to banks and financial institutions on the recognition of credit losses on loans made. However, there is a simplified regime that applies to other financial assets as specified in the standards (such as trade receivable and lease receivables).

Things to be known before understanding Expected credit loss model

Credit loss The difference between all contractual cash flows that are due to an entity in accordance with the contract and all the cash flows that an entity expects to receive (i.e. all cash shortfalls), discounted at the original effective interest rate.

***Original effective interest rate means the yield from the individual loan or receivable expected at the beginning of disbursement of the loan.**

Lifetime expected credit losses: The expected credit losses that result from all possible default events over the expected life of a financial instrument.

12 months expected credit losses: The portion of the lifetime expected credit losses that represent the expected credit losses that result from default event on a financial instrument that are possible within the 12 months after the reporting date.

General Approach

This approach must be applied to financial assets measured at ammortised cost and financial assets measured at fair value through OCI.

For those financial assets to which the general approach applies, a loss allowance measured as the 12-month expected credit losses is recognized at initial recognition.

The expected credit loss associated with the financial asset is then reviewed at each subsequent reporting date. The amount of expected credit loss recognized as a loss allowance depends on the extent of credit deterioration since initial recognition.

- If there is no significant increase in credit risk the loss allowance for that assets is remeasured to the 12 month expected credit loss as at that date.
- If there is a significant increase in credit risk the loss allowance for that asset is remeasured to the lifetime expected credit losses as at that date. This does not mean that the financial asset is impaired. The entity still hopes to collect amounts due but the possibility of a loss event has increased.
- If there is credit impairment, the financial asset is written down to its estimated recoverable amount. The entity accepts that not all contractual cash flows will be collected and the asset is impaired.

The above approach can be outlined by introducing three stage model for impairment based on changes in credit quality since initial recognition as below:

Stage 1 includes financial instruments that have not had a significant increase in credit risk since initial recognition or that have low credit risk at the reporting date. For these assets, 12-month expected credit losses (‘ECL’) are recognized and interest revenue is calculated on the gross carrying amount of the asset (that is, without deduction for credit allowance). 12-month ECL are the expected credit losses that result from default events that are possible within 12 months after the reporting date. It is not the expected cash shortfalls over the 12-month period but the entire credit loss on an asset weighted by the probability that the loss will occur in the next 12 months.

For BFIS in Nepal those loans which falls under the category of pass loan falls under this stage.

Stage 2 includes financial instruments that have had a significant increase in credit risk since initial recognition (unless they have low credit risk at the reporting date) but that do not have objective evidence of impairment. For these assets, lifetime ECL are recognized, but interest revenue is still calculated on the gross carrying amount of the asset. Lifetime ECL are the expected credit losses that result from all possible default events over the expected life of the financial instrument. Expected credit losses are the weighted average credit losses with the probability of default (‘PD’) as the weight.

For BFIS in Nepal those loans which falls under the category of watchlist falls under this stage.

Stage 3 includes financial assets that have objective evidence of impairment at the reporting date. For these assets, lifetime ECL are recognized and interest revenue is calculated on the net carrying amount (that is, net of credit allowance). The standard requires management, when determining whether the credit risk on a financial instrument has increased significantly, to consider reasonable and supportable information available, in order to compare the risk of a default occurring at the reporting date with the risk of a default occurring at initial recognition of the financial instrument.

Except pass loan and watchlist loans all other category of loan falls under this stage.

Credit Impairment

A Financial assets is credit impaired when one or more events that have a detrimental impact on the estimated future cash flows of the financial asset have occurred. Evidence that a financial asset is credit impaired include (but not limited to) observable data about the following events:

- Significant financial difficulty of the issuer or the borrower
- A breach of contract, such as a default or past due event
- It is becoming probable that the borrower will enter bankruptcy or other financial reorganization
- The disappearance of an active market for that financial asset because of financial difficulties or
- The purchase or origination of a financial asset at a deep discount that reflects the incurred credit losses.

Challenges in implementing ECL

Implementing ECL in Nepal poses significant

challenges as it is major shift from incurred loss model. Here are key challenges in the context of Nepal:

1. Data Availability and Quality

- **Lack of Historical Data**

  Many BFIS in Nepal do not have sufficient historical credit data for robust ECL modeling

- **Inconsistent data collection**

  Data is often not standardized across banks and may be incomplete, especially for smaller financial institutions

- **Limited access to macroeconomic data**

  Reliable and timely macroeconomic indicators (like GDP, growth, inflation, unemployment rates) are scarce or not updated frequently.

2. Technical and Analytical Capacity

Lack of expertise: Many financial institutions lack personnel with sufficient knowledge of NFRS 9, Statistical modeling and ECL calculation methodologies.

Training gaps: Staff often need extensive training in new concepts like probability of default (PD), loss given default (LGD), and exposure at default (EAD).

Model development and Validation: Developing and Validating robust ECL models is complex and resource intensive.

3. Cost of implementation

High implementation costs: Updating IT systems, hiring consultants, and training staff incur substantial costs- especially burdensome for small and mid-sized firm.

Software infrastructure : Many banks lack the analytical tools or platforms required to run sophisticated credit risk models.

4. Regulatory Readiness and Support

Regulatory transition: While NRB has signaled the need to adopt NFRS based accounting, full adoption of ECL requires clearer guidelines and phased implementation strategies.

Lack of standardization : There is inconsistency in how banks interpret and implement ECL related provisions, leading to uneven risk recognition.

5. Macroeconomic Volatility

Frequent economic shocks: Natural disasters, political instability, and pandemic related disruptions complicate macroeconomic forecasting, which is critical for forward looking ECL.

Limited Scenario analysis: Banks struggle to build multiple economic scenarios and apply probability weightings due to modeling complexity and data limitations.

6. Coordination among stakeholders

Low coordination : There's often weak collaboration between banks, auditors, regulators, and consultants slowing down progress and increasing inconsistencies.

Auditor Challenge: Even auditors may lack the technical depth to effectively validate or challenge ECL models, impacting the credibility of financial reporting.

7. Cultural and Organizational Resistance

Change management issues: Resistance from within organizations to shift from traditional provisioning methods to a more dynamic, model based system.

Short term focus: Banks focused on quarterly profitability may resist provisions that appear to inflate short term credit losses.

References

- *ASB Nepal. Accounting Standards Board Nepal: NFRS 9 Implementation Guidelines, 2020.*
- *ICAN (Institute of Chartered Accountants of Nepal). Nepal Financial Reporting Standards (NFRS) 9: Financial Instruments, 2021.*
- *Nepal Rastra Bank. Unified Directive for Class D Financial Institutions No. 2/081, 2024.*
- *Nepal Rastra Bank. Bank and Financial Institutions Act (BAFIA) 2073, Government of Nepal.*
- *Deloitte. IFRS 9: Expected Credit Losses Explained, Deloitte Touche Tohmatsu Limited, 2020.*

एडिवीको आयोजनामा दक्षिण एसियाली महिलाहरूको आर्थिक सशक्तिकरण विषयक वृहत कार्यक्रम सम्पन्न

एसियाली विकास बैंक एडिवीले आयोजना गरेको दक्षिण एसियाली महिलाहरूको आर्थिक सशक्तिकरण विषयक वृहत कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ। श्रीलंकामा भएको कार्यक्रममा दक्षिण एसियाली देशहरूका नीति निर्माताहरू, विकास साझेदार, उद्यमी तथा विज्ञहरूको उपस्थिति रहेको थियो। उक्त कार्यक्रममा महिलाको आर्थिक सहभागिता बढाउन आवश्यक नीति सुधार, उद्यमशीलता प्रवर्द्धन, वित्तीय पहुँच र क्षेत्रीय सहकार्यका विषयमा केन्द्रित रहेर छलफल भएको थियो।

विशेष गरी "WOMEN ENTREPRENEURS AS DRIVERS OF GROWTH" शीर्षकको प्लेनरी सत्रमा महिला उद्यमीहरूले आर्थिक वृद्धिमा पुर्‍याउने योगदानबारे महत्वपूर्ण विचार–विमर्श गर्नुभएको थियो। यस कार्यक्रममा नेपालबाट साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि. की मुख्य प्रवन्धक ईशा केसीले सहभागिता जनाउँदै, महिलाको नेतृत्व, उद्यमशीलता विकास र दक्षिण एसियाली क्षेत्रीय समन्वय मजबुत बनाउन आवश्यक उपायहरूबारे आफ्नो दृष्टिकोण प्रस्तुत गर्नुभएको थियो।

उहाँले नेपालका ७७ वटै जिल्लामा साना किसान कार्यक्रम मार्फत करिव ७९ प्रतिशत भन्दा धेरै महिलाहरूको सहभागितामा आर्थिक, सामाजिक र सचेतनाको रुपान्तरणका कार्यहरू भइरहेको जानकारी गराउनुभयो। केसीले नेपालमा महिलाहरूको उद्यमशिलताको विकास र आर्थिक उपार्जन सहित आर्थिक स्वतन्त्रताका लागि समेत साना किसान कार्यक्रमले निरन्तर जोड दिएको बताउनुभयो। साना किसान अभियानमा सरकार, विभिन्न साझेदार संघसंस्था र सहकारीहरूको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको समेत उहाँले बताउनुभयो।

साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि. को आयोजनामा साझेदार संस्था अनुगमन निरिक्षण तालिम सम्पन्न

साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि. को आयोजनामा साझेदार संस्था अनुगमन निरिक्षण तालिम सम्पन्न भएको छ। काठमाण्डौमा आयोजना गरिएको तालिमको समापन समारोहमा बोल्नुहुँदै कार्यवाहक प्रमुख कार्यकारी अधिकृत पृथ बहादुर थापाले साझेदार संस्था राम्रो बनाउन सके लघुवित्त राम्रो हुने भन्दै साझेदार संस्थाको सुशासन, संस्थागत दिगोपना र विधि पद्धती र प्रक्रियागत रुपमा चले नचलेको जान्न अनुगमनको प्रमुख भूमिका रहने भन्दै यस कार्यलाई यस तालिमले ठूलो सहयोग पुग्ने विश्वास व्यक्त गर्नुभयो। उहाँले संस्थाहरूको कार्यशैली, खर्च प्रणाली, सदस्यहरूसँगको सम्वन्ध, लगानी गरेको कर्जाको अवस्था, सदस्यहरूले गरेको व्यवसायको अवस्था, संस्थाहरूले प्रयोग गर्ने विभिन्न सफ्टवेर लगायतलाई गहिलो ढंगबाट अध्ययन गर्न अनुगनम नभई नहुने कुरा रहेको भन्दै यसका लागि सबै अनुगमनकर्ता तयार हुन आवश्यक रहेको औँल्याउनुभयो। थापाले कानुनी पक्षलाई समेत हेरेर अनगुमनका क्रममा सूचना संकलन गर्न सकियो भने यसले संस्थाको दिगोपना, सदस्यहरूको व्यवसाय वृद्धि र आर्थिक रुपान्तरणलाई समेत सहयोग पुग्ने विश्वास व्यक्त गर्नुभयो।

तीनदिनसम्म सञ्चालन भएको तालिम कार्यक्रममा साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.का नायव प्रमुख कार्यकारी अधिकृत झलेन्द्र भट्टराई, सिए, जगदिश्वर देवकोटा, खिम वली, भिम प्रसाद गैरे, वरिष्ठ अधिवक्ता पोषणराज तामिछाने, सहकारी विभागका रजिष्टर उमेश ढुंगाना, मुख्य प्रवन्धक रुप बहादुर विष्ट, शिवहरी अर्याल, कार्यक्रम संयोजक रोशन बहादुर शाक्य र आइटी अफिसर शिराज पाठकले सहजिकरण गर्नुभएको थियो।

समापन कार्यमको सञ्चालन मुख्य प्रवन्धक शिवहरी अर्यालले गर्नुभएको थियो। कार्यक्रममा संस्थाका मुख्य प्रवन्धक रुप बहादुर खड्का, मुख्य प्रवन्धक शिवहरी अर्याल, म्याग्नसका सिइयो विष्णु प्रसाद गौतम लगायतको सहभागिता रहेको थियो।

सहकारी सुधारको राष्ट्रव्यापी अभियान : नेतृत्व, सहभागिता र रुपान्तरण

नेपालको सहकारी क्षेत्र अहिले एक महत्वपूर्ण मोडमा छ–जहाँ सुधार, पारदर्शिता, र दिगोपनाको आवश्यकता खड्कीरहेको छ । यही सन्दर्भमा सुरु गरिएको देशव्यापी सहकारी जागरण अभियानले राष्ट्रिय तहमा सहकारीकर्मीहरूको चेतना विस्तार गर्दै संस्थागत रुपान्तरणको बलियो आधार निर्माण गरिरहेको छ ।

अभियानको नेतृत्व साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि. र नेपाल कृषि सहकारी केन्द्रीय संघ लि. का अध्यक्ष तथा राष्ट्रिय सहकारी महासंघका उपाध्यक्ष खेम बहादुर पाठकले गरिरहनुभएको छ । उहाँले सहकारीमा देखिएका कमजोरीहरूको सुधार र समस्याहरूको समाधान नेतृत्वबाटै सुरु हुनुपर्ने स्पष्ट सन्देश दिँदै, देशका विभिन्न जिल्लाहरूमा प्रशिक्षण, संवाद र प्रेरणा दिने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिरहनुभएको छ। यस कार्यक्रमा संघ र वित्तीय संस्थाका पदाधिकारीहरू पनि सक्रिय रुपमा सहभागी भइरहनुभएको छ। ७ वटै प्रदेश र ४५ वटा भन्दा बढी जिल्लामा सम्पन्न भइसकेको यस आम प्रशिक्षण तथा जागरण सभाले समग्र सहकारी क्षेत्रको सुधारमा एक ऐतिहासिक रुपान्तरणको प्रभाव छाड्ने विश्वास गरिएको छ । जिल्ला तहमा भएका कार्यक्रमहरूमा सयौं सहकारीकर्मीहरूको सहभागिताले यस क्षेत्रले समुदाय र सदस्य तहमा आशाको सञ्चार गरिरहेको देखिन्छ। यसरी भईरहेका कार्यक्रममा अध्यक्ष पाठकले सहकारी नेतृत्वको स्पष्ट दृष्टिकोणविना संस्थाको सुधार असम्भव हुनेमा जोड दिनुभएको छ। उहाँको भनाइ थियोः "नेतृत्व स्पष्ट, उत्तरदायी र दूरदर्शी भए मात्र संस्था बलियो र पारदर्शी बन्छ।"

अभियानको उद्देश्य र उपलब्धि

- सहकारीको आन्तरिक सुशासन र पारदर्शिता सुधार
- नेतृत्व क्षमता अभिवृद्धि
- लेखापरीक्षण संयन्त्र मजबुत बनाउने
- सदस्य र समुदायको प्रत्यक्ष सहभागिता सुनिश्चित गर्ने
- यस अभियानले सहकारीलाई सामाजिक रुपान्तरणको वाहक बनाउँदै लैजाने दृढ संकल्प लिएको छ।

सहकारी जागरण अभियान अब केवल प्रशिक्षण वा गोष्ठीको सीमित घेराभन्दा बाहिर गइसकेको छ । यो नेतृत्व-केन्द्रित सुधारको राष्ट्रव्यापी अभियान बनिसकेको छ । यो अभियान सहकारी क्षेत्रको चिन्तन, संरचना र संस्कारमा आमूल परिवर्तन ल्याउने बाटोमा अगाडि बढिरहेको छ । ***देशव्यापी रुपमा भएको सहकारी आम प्रशिक्षण कार्यक्रमका केही झलकहरू हामीले यहाँ प्रस्तुत गरेका छौं।***

सल्यानमा आम प्रशिक्षण सम्पन्न

साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लिमिटेडको आयोजनामा सल्यान जिल्लाका २० वटा साझेदार साना किसान कृषि सहकारी संस्था लिमिटेडका २ सय ४० जना भन्दा बढिको सहभागितामा आम प्रशिक्षण कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ।

कर्णाली प्रदेश कृषि संघका संयोजक शेरबहादुर परियारको अध्यक्षतामा भएको कार्यक्रममा साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि. तथा नेपाल कृषि सहकारी केन्द्रीय संघ लि. का अध्यक्ष एवम् राष्ट्रिय सहकारी महासंघका उपाध्यक्ष खेम बहादुर पाठक, साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि. का सञ्चालक सुखदेव न्यौपाने, साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि. का कार्यवाहक प्रमुख कार्यकारी अधिकृत पृथ बहादुर थापा लगायतले प्रशिक्षण गर्नुभएको थियो।

डडेल्धुरामा आम प्रशिक्षण सम्पन्न

साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि. को आयोजनामा डडेल्धुरामा एक दिने आम प्रशिक्षण कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ।

कार्यक्रममा बोल्नु हुँदै साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि., नेपाल कृषि सहकारी केन्द्रीय संघ लि. का अध्यक्ष एवम् राष्ट्रिय सहकारी महासंघका उपाध्यक्ष खेम बहादुर पाठकले सञ्चालक, कर्मचारी, लेखा सुपरिवेक्षण समिति, सञ्चालकहरूको जिम्मेवारी र दायित्वका विषयमा प्रशिक्षण प्रदान गर्नुभएको थियो। उहाँले सहकारीमा सुशासन स्थापित गर्ने विषय सहकारीका नेतृत्वकै जिम्मेवारी हुने भन्दै यसका लागि सबै तयार हुनुपर्नेमा जोड दिनुभयो।

सहकारी क्षेत्रमा देखिएको चुनौती चिर्न आफै अगाडि बढ्नुपर्ने भन्दै उहाँले आफ्नो संस्था आफै राम्रो बनाउन दत्तचित्त भएर लाग्न अनुरोध गर्नुभयो। यसैगरी कार्यक्रममा बोल्नु हुँदै साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि. का सञ्चालक सुखदेव न्यौपानेले देशव्यापी प्रशिक्षण सञ्चालन गरेर आफ्नो नेटवर्कका संस्थाहरूको सुदृढीकरण सबैलाई सक्षम बनाउने कार्यमा लागिरहेको बताउनुभयो। उहाँले साना किसानको संस्थागत संरचनामा रहेका सबै पक्षहरूलाई सक्रिय बनाउनुपर्ने भन्दै समूह, अन्तर समूह, सञ्चालक, कर्मचारी सबै अनुशासित ढंगबाट आ-आफ्नो कार्यमा लाग्नुपर्नेमा जोड दिनुभयो।

यसैगरी कार्यक्रममा साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि. का मुख्य प्रवन्धक लिलाधर धितालले पछिल्लो समय जारी भएका सहकारी सम्बन्धी नीति नियम र निर्देशनहरूका बारेमा प्रशिक्षण प्रदान गर्नुभएको थियो।

यसैगरी कार्यक्रममा सुर्नया गाउँपालिकाका अध्यक्ष अम्मर बहादुर कुँवरले यस्ता आम प्रशिक्षणले सहकारी क्षेत्रको सुधारका लागि ठूलो सहयोग पुग्ने बताउनुभयो। उहाँले सहकारीको सुधारका लागि लघुवित्त र केन्द्रीय संघले आफ्नो नेतृत्वमा गरेको कामको प्रशंसा गर्दै यस्ता कार्यक्रममा पालिकाका जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरूलाई पनि सहभागी गराउन अनुरोध गर्नुभयो।

कार्यक्रममा नेपाल कृषि सहकारी केन्द्रीय संघ लि. का सञ्चालक एवम् प्रदेश कृषि संघका अध्यक्ष धर्म कुँवरले सहकारी सुधारको अभियानलाई अझै फराकिलो बनाउँदै प्रारम्भिक संस्थाहरूबाटै सहकारी सुधार गर्न सके सबै क्षेत्रमा सुधार हुने विश्वास व्यक्त गर्नुभयो।

कार्यक्रममा साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि. को शाखा कार्यालय अत्तिरियाका शाखा प्रमुख हिक्मत बहादुर बम, कृषि संघ सुदूरपश्चिम प्रदेशसंघको उपाध्यक्ष एवम् बढिमालिका साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि. का अध्यक्ष माया शाह लगायतले सहकारी सुधारका विषयमा धारणा राख्नुभएको थियो।

सहकारीमा सुधार र सुशासन सम्भव छ : अध्यक्ष पाठक

राष्ट्रिय सहकारी महासंघका उपाध्यक्ष खेम बहादुर पाठकले सहकारी क्षेत्रमा सुधार र सुशासन सम्भव रहेको बताउनुभएको छ ।

साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि. को आयोजनामा कैलालीमा करिब ५ सय जनाको सहभागितामा भएको सहकारी आम प्रशिक्षण कार्यक्रममा बोल्नुहुँदै अध्यक्ष पाठकले केही सहकारीमा देखिएको कमीकमजोरी सुधार गर्दै सुशासन स्थापित गर्न साथै सहकारी क्षेत्र प्रतिको नकारात्मक धारणा बदल्न सकिने विश्वास व्यक्त गर्नुभयो । उहाँले कृषि सहकारीहरू, उत्पादनमा लागेका सहकारीहरू, सञ्चालक, कर्मचारी र सदस्यहरू सचेत रहेका सहकारीहरू अहिलेपनि आफ्नो आर्थिक उन्नति प्रगति गर्न सफल रहेको स्मरण गराउँदै एक दुई विग्रेका सहकारी र संस्था देखाएर अभियान नै विग्रीयो भन्ने भाष्यको निर्माण नगर्न समेत सबैमा अनुरोध गर्नुभयो ।

कार्यक्रममा साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि. का सञ्चालक सुखदेव न्यौपानेले सहकारीले समुदायमा ल्याएको जागरण र परिवर्तनका बारेमा सबैलाई सुनाउनुपर्नेमा जोड दिनुभयो । उहाँले साना किसान र कृषि सहकारीहरू उत्पादनमा लागेको स्मरण गराउँदै उत्पादनले स्थायीत्व दिने भन्दै यस तर्फ अगाडि बढेका सहकारी अत्यन्तै राम्रोसँग सञ्चालन भइरहेको समेत बताउनुभयो । उहाँले आफ्नो संस्था आफै बनाउने भन्दै सबैले आफ्नो जिम्मेवारी र दायित्व प्रभावकारी रुपमा निर्वाह गर्न सके सबै कुरा सुधार हुँदै जाने समेत उहाँले बताउनुभयो ।

यसैगरी साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि. का मुख्य प्रबन्धक लिलाधर धितालले सहकारी नीति, विधि र पद्धतिमा सञ्चालन हुनुपर्नेमा जोड दिनुभयो । उहाँले पछिल्लो समय निर्माण भएका कानून र त्यसको परिपालनमा कसको भूमिका कस्तो हुनुपर्छ भन्ने विषयमा समेत धारणा राख्नुभएको थियो ।

यसैगरी साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि. को शाखा कार्यालय अत्तरियाका शाखा प्रमुख हिक्मत बहादुर बमले शाखा कार्यालयमार्फत सम्पादन भएका काम र कार्यक्रमबारे जानकारी गराउनुभएको थियो । उहाँले शाखाले संस्थामार्फत सदस्यहरूको आय आर्जन बढाउने, आर्थिक उन्नति प्रगतिमा सहभागी गराउने कार्यमा आफूहरू दत्तचित्त भएर लागिरहेको बताउनुभयो । कार्यक्रम प्रदेश कृषि संघ, जिल्ला संघ र प्रारम्भिक संस्थाहरूको अगुवाई तथा संयोजनमा सम्पन्न भएको थियो ।

हार्दिक बधाई तथा शुभकामना

यस साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.का अध्यक्ष श्री खेम बहादुर पाठक **अन्तर्राष्ट्रिय सहकारी महासंघ-एशिया प्रशान्त (ICA-AP)** द्वारा प्रदान गरिने **"ICA एशिया-प्रशान्त सहकारी उत्कृष्टता पुरस्कार (प्रेरणादायी सहकारी नेता)"** बाट सम्मानित हुनु भएकोमा हार्दिक बधाई ज्ञापन गर्दछौँ।

यस सम्मानले नेपालको साना किसान अभियान र सहकारी क्षेत्रको सुदृढीकरण, सुधार, विकास र रूपान्तरणमा अध्यक्ष ज्यूले पुर्‍याउनुभएको अतुलनीय योगदान, त्याग, समर्पण र दीर्घकालीन नेतृत्वलाई उच्च कदर गरेको छ।

यस सम्मानले साना किसान विकास अभियानसँग आबद्ध सम्पूर्ण सदस्यहरू, सरोकारवाला निकायहरू, किसान, सहकारी अभियन्ता तथा सम्पूर्ण नेपालीहरूमा अपार हर्ष र गर्वको अनुभूति दिलाएको छ।

धादिङ जिल्लाको दुर्गम गाउँबाट संघर्षपूर्ण जीवन यात्रा सुरु गरी निरन्तर मेहनत, प्रतिबद्धता र नेतृत्व क्षमताका कारण विश्वस्तरीय पहिचान र मान्यता प्राप्त गरी एउटा प्रेरणादायी जीवनगाथा कोर्न सफल हुनु भएका अध्यक्ष श्री पाठकज्यू नेपाल बाहिर पनि **विश्व किसान संगठन (World Farmers' Organization-WFO), रोम, इटाली**का बोर्ड सदस्यको जिम्मेवारीमा रहनु भएको छ। यो उपलब्धि सम्पूर्ण नेपालीहरूका लागि अत्यन्त गर्वको विषय हो।

देश-विदेशका प्रतिष्ठित सहकारी नेता, किसान तथा सरोकारवालाहरूबाट प्राप्त विश्वास, सम्मान र मान्यताले साना किसान विकास आन्दोलनसँग आबद्ध सम्पूर्ण पक्षहरूलाई अत्यन्त गौरवान्वित र हर्षित बनाएको छ। यस गौरवपूर्ण उपलब्धि अन्तर्राष्ट्रिय सम्मान र उचाईका लागि साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि. परिवार आदरणीय अध्यक्ष श्री खेम बहादुर पाठकलाई हार्दिक बधाई तथा शुभकामना प्रदान गर्दछ।

साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.

परिवार

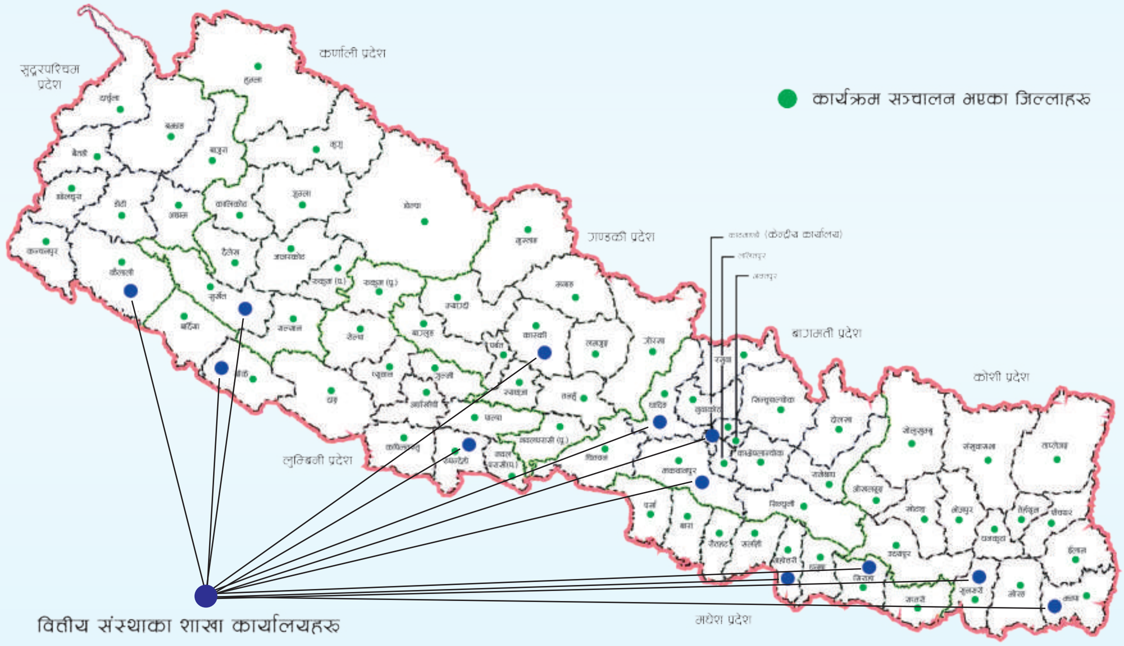

शाखा कार्यालयहरू

क्र.स.	स्थान	फोन नं.	क्र.स.	स्थान	फोन नं.
१	हेटौंडा, मकवानपुर	०५७-५२५३८८, ०५७-५२४१२२	७	काठमाडौं	०१-४५९४६७१, ०१-४५९६६८४
२	बिर्तामोड, झापा	०२३-५४२७२८, ०२३-५४२१७३	८	इटहरी, सुनसरी	०२५-५८४३३४, ०२५-५८८६००
३	नेपालगञ्ज, बाँके	०८१-४१५१३६, ०८१-४१५२९१	९	लहान, सिराहा	०३३-५९००९१, ५९००९२
४	बुटवल, रुपन्देही	०७१-४२०५०१, ०७१-४२०५००	१०	वीरेन्द्रनगर, सुर्खेत	०८३-५२३९२५
५	बर्दिबास, महोत्तरी	०४४-५५०४०३, ०४४-५५०३२२	११	गजुरी, धादिङ	०१०-४०२०८०, ०१०-४०२११७
६	अत्तरिया, कैलाली	०९१-५५१३१८		१२	पोखरा, कास्की	०६१-५८८३३५, ०६१-५८४९१३

साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.
बबरमहल, काठमाडौं, नेपाल
फोन नं.: ०१-५३२०९१३, ०१-५९०९६१२, ०१-४१११८९५
Email: info@skbbl.com.np

Print: Sky Press, Kathmandu #9851138005

प्रमुख सल्लाहकार खेम बहादुर पाठक
संरक्षक डा. शिवराम प्रसाद कोइराला
प्रधान सम्पादक झलेन्द्र भट्टराई
सम्पादक ईशा के.सी
सञ्चार सल्लाहकार संगम महत